

NARODNA IN UNIVERZITETNA KNJARNICA

GS

0 37 224 1

395393420

COBISS

1775

NUK

VIII F 37224 f

Engelhardt, Rudb. Vol

23. JUL 1910

17. AUG 1910

1224

16. AUG 1910

31. AUG 1910

28. IX

18. OKT 1910

17. XI 1910

29. Nov. 1920

6. Dez. 1920

22. XII. 1910

3. I. 1911

19. I. 1921

FEB. 1921

26

5

7

13

*Iskren
posrednik
in poljubi*

Rodbina Polaneških.

*Iskren
posrednik
in poljubi*

Roman.

Spisal H. Sienkiewicz.

Po poljskem izvirniku poslovenil Podravski.

o o

I. zvezek.

V Ljubljani 1904.

Natisnila in založila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg.

+ 37224, VIII F, c; dpl

Dupl ad VIII F 37224c

F2C 3420 / 1953

I.

Bilo je ob eni po polnoči, ko se je Polaneški bližal dvoru v Kremenu. Izza detinskih let je bil samo dvakrat v tej vasi, ko ga je mati, daljnja sorodnica prvi ženi današnjega lastnika kremenskega gradu, vodila tjakaj na počitnice. Polaneški se je trudil, da bi se spominjal tega kraja, toda ni se mu hotelo posrečiti. Ponoči, v mesečni svetlobi, je bilo videti vse nekamo drugače. Nad goščo, livadami in grudami je ležala nizko bela megla ter izpreminjala vso okolico v nekako brezkončno jezero; to prevaro so še poviševali žabji zbori, ki so se glasili v megli. Bila je malosrpanova noč, zelo jasna in razsvetljena od ščipa. Časih, ko so žabe umolknile, je bilo moči slišati prepelice, prepevajoče v rosi, in časih se je iz dalje od močvirnatega ribnika, skritega za jelševjem, oglašal bukač kakor izpod zemlje.

Polaneški se ni mogel upirati mičnosti te noči. Bila mu je nekaj posebnega, in to posebnost je čutil tem bolj, ker poprej ni pogostoma bival v tem kraju in se je šele pred dvema letoma na dobro vrnil iz tujine, kjer je prebil mladost in se pozneje ukvarjal s trgovinskimi posli. Sedaj, ko je prihajal v to spavajočo vas, mu je prišlo na misel tudi njegovo detinstvo, pomenljivo glede na mater, ki

je bila pred petimi leti umrla, in zato, ker so se mu težave in skrbi tega detinstva proti sedanjim zdele docela malenkostne.

Koleselj je krenil naposled v vas, ki se je pričejala ob križu, stoječem na griču. Križ se je bil že močno nagnil, kakor bi se hotel zdajci podreti. Polaneški se ga je spominjal zato, ker so bili njega dni pod tem gričem pokopali obešenca, najdenega na veji v bližnjem gozdu, in so se potem ljudje bali ponoči hoditi mimo tega kraja.

Za križem so se pričenjale prve koče. Toda ljudje so že spali. V nobenem oknu ni bilo luči. Kamor je sezal pogled, so se lesketale na nočnem obzorju samo strehe koč, ki so bile videti v tej luči srebrne in sivkaste. Nekatere koče so bile pobeljene z apnom ter so se svetile jasnozeleno; druge, skrite v majhnih višnjevih sadnih vrtih, v gošči solnčnic ali fižola, so komaj nekoliko gledale iz sence. Po dvoriščih so lajali psi, toda nekamo zaspano. Odgovarjali so regljanju žab, petju prepelic, bukačev in vsem tem glasovom, ki se čujejo v poletni noči in ki jih ojačuje tišina.

Koleselj, počasi ropotajoč po peščeni cesti, je krenil končno v temen drevored, le tupatam lisast od svetlobe, ki je sijala skozi listje. Na koncu tega drevoreda je žvižgal ponočni stražnik. Ondi je stala pobeljena graščina, v kateri je bilo nekoliko oken razsvetljenih. Ko je koleselj zaropotal pred velikimi vrati, je pritekel iz hiše služabnik in pomagal Polaneškemu stopiti z vozička; vrhutega se je približal

ponočni stražnik z dvema belima psoma, ki sta bila očito zelo mlada in krotka, zakaj nikar da bi bila lajala, še dobrikala sta se gostu in skakala nanj, sploh sta kazala toliko radost ob njegovem prihodu, da ju je moral nočni stražnik krotiti s palico.

Služabnik vzame iz koleslja prtljago Polaneškega, ki je stekel hipoma v obednico, kjer ga je že čakal čaj. Ob eni steni je stala orehova miza, poleg nje ura z velikimi utežmi in s kukavico, nasproti njej dve slabi ženski sliki v opravi iz 18. stoletja, na sredi sobe pa je stala druga miza, sredi stolov, opremljenih z visokimi naslonili. Ta soba, jasno osvetljena, polna sopare, puhteče iz samovara, je bila videti dokaj gostoljubna in vesela.

Polaneški se je jel izprehajati ob mizi, toda škripanje njegovih črevljev ga je motilo v tej tišini. Odšel je k oknu in zrl na dvorišče, osvetljeno od mesečine. Tam sta se sedaj podila onadva bela psa, ki sta ga bila prej pozdravljala tako navdušeno.

Črez nekaj časa se odpro duri sosednje sobe in vstopi mlada gospodična. Polaneški je slutil, da je to hčerka kremenskega lastnika, rojena od njegove druge žene. Ugledavši jo, je stopil od okna, se v škripajočih škornjih približal k mizi, se priklonil ter ji povedal svoje ime.

Gospodična mu poda roko in reče:

„Zvedeli smo iz telegrama, da pridete. Oče je bil nekoliko bolan ter je moral leči; toda jutri vas rad sprejme.“

„Nisem kriv, da prihajam tako pozno,“ odgovori Polaneški; „vlak dospe v Črnov šele ob enajstih.“

„Iz Črnova pa sta še dve milj v Kremen. Oče mi je dejal, da niste sedaj prvič tukaj.“

„Zahajal sem semkaj z materjo, ko vas še ni bilo na svetu.“

„Vem. Očetov sorodnik ste.“

„Sorodnik sem prve soproge gospoda Plavicega.“

„Oče zelo visoko ceni sorodnike, bodisi tudi daljnje“, odgovori gospodična.

In pričela je nalivati čaj ter pri tem časih z drugo roko odganjala soparo, ki ji je, puhteča iz samovara, zakrivala oči. Ko se je razgovor ustavil, je bilo slišati samo tikanje stenske ure. Polaneški, ki se je močno zanimal za mlade ženske, je pozorno ogledoval gospodično Plavicko. Bila je srednje, dokaj šibke rasti; lase je imela črne, lice prijetno, toda nekamo odmrlo, polt nekoliko zagorelo od solnca, oči modre in usta kaj mična. Sploh je bilo to mirno in nežno žensko lice. Polaneški, ki se mu ni videla grda, pa tudi ne lepa, si je mislil, da je dovolj prijetna, da utegne biti vrla in da se pod tem ne presijajnim površjem utegne skrivati množica onih različnih mičnosti, s katerimi se navadno odlikujejo vaška dekleta. Dasi je bil še mlad, ga je bilo naučilo življenje ene resnice, da ženske navadno le pridobe, ako jih spoznamo bliže, možje pa da izgube našo naklonjenost. Čul je tudi o gospodični Plavicki, da leži vse gospodarstvo v Kremenu,

skoraj docela razdejano, na njenih ramah in da je gospodična najdelavnejše bitje na svetu. Toda ne glede na te skrbi, ki so jo morale, se mu je zdela tiha in mirna. Vrhutega mu je prišlo na misel, da že gotovo hoče iti spat. Bilo je to razvidno zlasti iz njenih oči, ki so se ji nehote zapirale ob luči viseče svetilnice.

Poizkušnja bi se bila izšla popolnoma v njen prid, da se ni razgovor z njo pletel nekamo trdo. To pa je bržkone izviralo odtod, ker sta se videla sedaj prvič v življenju. Vrhutega ga je bila sprejela sama, kar je bilo mladi gospodični močno nadležno. Naposled je tudi vedela, da Polaneški ne prihaja k njim v vas, ampak po denar. In tako je tudi bilo. Njegova mati jim je bila posodila pred več leti nekoliko tisoč rubljev na zemljišče Kremen. Polaneški jih je hotel sedaj vzdigniti, nekaj zato, ker so močno zaostajali z obrestmi, nekaj pa zato, ker si je bil kot član trgovske firme v Varšavi naprtil razna podjetja in je potreboval imovino. Že naprej se je rotill, da v tej stvari ne odneha ni trohice in da naposled dospe do svojega imetja. V takih stvareh se mu je zdelo najprimerneje, da se pokaže neizprosnega človeka. Nemara ni bil tak izza rojstva, toda ustvaril si je bil tako načelo in obenem vprašanje o svojem uspehu. Zato je tudi pogostoma pretiraval, kakor zmerom pretiravajo ljudje, ki se pripravljajo na kaj.

Torej sedaj, ko je ogledoval ljubko, toda očitno zaspano deklico, si je ponavljal zaradi sočutja, ki se je prebujalo v njem:

„To je vse lepo, toda plačati morate.“

Trenutek kesneje je rekel:

„Čul sem, gospodična, da se ukvarjate z vsem. Ali ljubite gospodarstvo?“

„Kremen imam zelo rada“, reče ona.

„Tudi jaz sem ljubil Kremen, ko sem bil še deček. Toda gospodariti ne bi hotel na njem . . . To je kaj težavna stvar . . .“

„Težavna, težavna . . . Delamo pa, kolikor moremo.“

„To je, vi, gospodična, delate, kolikor morete?“

„Pomagam očetu, ki pogostoma boleha.“

„V teh stvareh nisem veščak, toda iz tega, kar vidim in slišim, sodim, da kmetje večinoma ne morejo računati na bodočnost.“

„Zanašamo se na previdnost božjo.“

„Prav, toda upnikov ni mogoče tešiti z njo.“

Lice gospodične Plavicke se oblije z rdečico; nastane trenutek mučnega molka.

Toda Polaneški reče sam pri sebi:

„Ker si že začel, pojdi dalje.“

Nato reče:

„Dovolite, gospodična, da pojasnim, čemu sem prišel.“

Gospodična se ozre vanj s pogledom, iz katerega je mogel Polaneški čitati: „Komaj si prišel, pozno je že; utrujena komaj stojim na nogah; kako da te ni delikatnost sama odvrnila od takšnega razgovora?“

Glasno pa je dejala:

„Vem, čemu ste prišli, toda nemara bo bolje, ako o tem izpregovorite z očetom.“

„Dobro; prosim, oprostite“, odgovori Polaneški.

„Jaz vas prosim, da oprostite. Ljudje imajo pravico zahtevati to, kar jim gre, in tega sem vajena. Toda danes je sobota, in v soboto imamo toliko dela. Sicer pa v takih stvareh, priznavate, gospod . . . Časih, kadar dospo židje, opravi vse sama . . . Toda zdaj bi mi bilo ljubše, da se pomenita z očetom. To bo ugodneje za naju oba.“

„Torej jutri“, reče Polaneški. Imel ni poguma, da bi bil dejal, kako bi mu prijalo v denarnih stvareh tako ravnati z njim kakor z židom.

„Ali še želite čaja?“

„Ne, hvala lepa. Lahko noč, gospodična!“

Vstal je in ji podal roko; gospodična mu je podala svojo, toda dokaj manj presrčno nego ob pozdravu; komaj se je dotaknil konca njenih prstičev.

Odhajaje je dejala:

„Služabnik vam pokaže sobo . . .“

Polaneški je ostal sam. Čutil je nekako ne-
všečnost ter bil nezadovoljen sam s seboj, dasi tega ni hotel priznati v duši. Ampak jel si je zatrjevati, da je ravnal prav; saj ni bil prišel semkaj po poklone, nego po denar. Kaj njemu do gospodične Plavice? Od nje mu ni ne toplo, ne mrzlo. Ako ga

bo smatrala za siroveža, tem bolje, zakaj to je nekaj običajnega. Čim strožji je upnik, tem prej ga plačajo.

Toda nevšečnost je bila močnejša od tega modrovanja. Nekak tajen glas je šepetal Polaneškemu, da to pot ni šlo zgolj za dobro vzgojo, nego da je bilo treba pokazati nekoliko sočutja do umedlele ženske. Čutil je pri tem, da, ravna je tako brezobzirno, ustreza svoji stvari, ne pa tudi svojemu srcu, niti prirojenemu nagibu. Hudoval se je na gospodično Plavicko tem bolj, ker mu je bila všeč. Kakor v tej spavajoči vasi, kakor v tej mesečini, tako je tudi v tej deklici našel nekaj posebnega, česar je zaman iskal pri ženskah v tujini in kar ga je genilo bolj, nego si je mislil. Toda ljudje se časih močno sramujejo svojih občutkov. Polaneški se je pogostoma sramoval svojih vtiskov, zato je sklenil biti neizprosen in drugo jutro izpregovoriti s starim Plavickim brez okolišev.

V tem ga je služabnik spremil v spalnico. Polaneški ga takoj odslovi in ostane sam. Bila je to ista soba, v kateri je bil prenočeval, ko je ob času prve žene gospoda Plavickega zahajal tjakaj z materjo. Spomini se ga polaste tu iznova. Okna so držala na vrt, za katerim je bil ribnik; v vodi se je odbijal mesec — a ribnik se je videl bolje nego v nekdanih časih, zakaj takrat ga je zakrival velik star jesen, ki ga je bila bržkone podrlla uima, zakaj na tem kraju je štrlelo zgolj novič zlomljeno deblo. Videti je bilo, kakor bi se mesečina zbirala

na tem lomu, ki se je svetil nenavadno močno. To vse skupaj je delalo vtisk neizmerne miru. Polaneški, ki je živel v mestu in se ukvarjal s trgovskimi posli, torej neprestano napenjal duševne in telesne moči in bival zaraditega v neprestanem nemiru, je nehote čutil to mičnost vasi tako, kakor se čuti topla kopel po težavnem delu. Nekakšna olajšava je stopala vanj. Poizkusil je misliti na svoje stvari, kako si postelje v vsakem primeru. Naposled je hotel misliti na svojega tovariša Bigiela in na to, kako izvede razna podjetja za njegove odsotnosti — toda ni mogel. Namesto tega pa je jel misliti na gospodično Plavicko. Do njene osebe, dasi je bila napravila nanj dober vtisk, mu ni bilo dosti, morda zato ne, ker jo je bil spoznal šele nedavno. Toda zanimala ga je kot tip. Štel je nekaj čez trideset let, torej je bil v dobi, ko skoraj neizprosno nagib sili moža, da si postavi dom, se oženi in si osnuje rodbino. Zoper ta nagib nima moči niti največji pesimizem, njega ne ubrani človeka nobena umetnost, nobena življenska nakana. Zato se ženijo takisto mizantropi navzlic svoji filozofiji, umetniki navzlic umetnosti kakor vsi takšni ljudje, ki trde, da svojemu smotru niso posvetili polovice duše nego vso dušo. Izjeme potrjujejo načelo, da človeška družba ne more biti konvenčna laž ter plavati proti tokom prirojenosti. Večinoma se ne ženijo samo tisti, ki se jim je na pot do zakonskega stanu postavila ona moč, ki tvori zakon, to je oni, ki jih je ukanila ljubezen.

Zato je staro samstvo, ako ne zmerom, pa vsaj najpogostejše skrita tragedija.

Polaneški ni bil mizantrop, niti človek, ki bi bil razglašal teorijo zoper zakonski stan. Nasprotno: hotel se je oženiti ter je bil prepričan, da se mora. Čutil je, da je prišel njegov čas, torej se je jel ozirati po ženi. Iz tega je tudi izviralo njegovo veliko zanimanje za ženske, zlasti za dekleta. Dasi je prebil nekoliko let v Franciji in v Belgiji, vendar ni iskal ljubezni pri omoženih, dà, niti pri lahko pristopnih ženskah. Bil je živahen in čil človek, prepričan, da morejo z omoženimi ženskami spletati romane zgolj nemarneži, da se utegnejo ženske sploh oblegati le tam, kjer imajo ljudje jako mnogo denarja, malo poštenja in nič dela, torej v družbi, ki slovi že davno kot bogata ter se odlikuje z zapravljivo brezposelnostjo in obenem s sleparskim življenjem. Sam je imel res dokaj posla, zategadelj je hotel ljubiti zato, da bi se oženil, torej so zbujale njegovo pozornost kakor duševno, tako tudi telesno, zgolj dekleta. Ako se je kje srečal s katero, se je najprej vprašal: „Morda bi to?“ ali vsaj: „Morda bi takšno?“ Sedaj so se vrtile njegove misli na podoben način okrog gospodične Plavicke. Že prej mu je bila marsikaj o njej pravila njena sorodnica, živeča v Varšavi; slišal je bil zgolj dobre, da celo genljive reči. Sedaj mu je stalo njeno tiho, mirno lice pred očmi. Spominjal se je njenih, zelo lepih rok z dolgimi prsti, dasi nekoliko zagorelih, njenih sinjih oči in malega črnega madeža, ki ga je imela

nad usti. Všeč mu je bil tudi njen glas. Dasi je ponavljal sam sebi obljubo, da ostane neizprosni in da mora doseči svoj denar, se je vendar hudoval na usodo, ki ga je bila privedla v Kremen kot upnika. Govoreč sam s seboj po trgovsko, si je ponavljal v duhu: „Blago je dobro, toda ne reflektiram nanje; zaradi tega nisem prišel semkaj.“

Vendar pa je „reflektiral“, in sicer tako, da potem, ko se je slekel in legel, dalje časa ni mogel zaspati. Petelini so že začeli peti, okna bledeti in zeleneti, toda on je videl pred zaprtimi trepalnicami mirno čelo gospodične Plavicke, njen madež nad usti in roke, nalivajoče čaj. Ko je zaspal, se mu je zdelo, da drži te roke v svojih in da jih vleče k sebi. Drugo jutro se je pozno prebudil; spomnivši se gospodične Plavicke, je dejal: „Aha, taka je videti!“

II.

Pravzaprav ga je prebudil služabnik, ki mu je prinesel kavo in prišel po stvari, da jih osnaži. Ko se je vrnil z njimi, ga je vprašal Polaneški, ali v rodbini ni navada, da bi se shajali v obednici k zajtrku.

„Ne,“ odgovori sluga, „zakaj gospodična vstaja zgodaj, stari gospod pa spi dolgo.“

„Ali je gospodična že vstala?“

„Gospodična je v cerkvi.“

„Res, danes je nedelja. Ali se gospodična ne vozi s starim gospodom?“

„Ne, stari gospod se pelje k veliki maši, a potem gre h gospodu kanoniku, zato zahaja gospodična rajša k prvi maši.“

„Kaj počenja gospoda v nedeljo?“

„Doma je. Na obed prihaja gospod Gontovski v hišo.“

Tega Gontovskega je poznal Polaneški še kot majhnega dečka. Ob tem času mu je bil dal priimek „Medvedič“, zakaj bil je kaj debel in mrmrajoč fant. Sluga mu pove, da je oče gospoda Gontovskega umrl pred šestimi leti, mladi gospod pa da gospodari sam v sosednjem Jalbrikovu.

„Ali zahaja semkaj vsako nedeljo?“ vpraša Polaneški.

„Časih celo vsak večer.“

„Konkurent!“ si je mislil Polaneški.

Trenutek kesneje vpraša:

„Ali je stari gospod že vstal?“

„Gospod je bržkone že zvonil, zakaj Jožef je odšel k njemu.“

„Kakšen Jožef?“

„Komorni strežnik.“

„Kaj si pa ti?“

„Navaden hlapec.“

„Pojdi torej vprašat, kdaj utegnem govoriti z gospodom!“

Sluga odide ter se vrne čez trenutek.

„Stari gospod naroča, da vas hoče sprejeti, brž ko se obleče.“

„Dobro.“

Sluga odide. Polaneški je ostal sam in čakal, ali bolje, dolgočasil se dobro dolgo. Naposled ga je že minevala potrpežljivost in hotel je oditi na vrt. Zdajci pa ga pride oni Jožef klicat, češ, da ga stari gospod prosi k sebi.

In spremil ga je po hodniku v sobo na drugi strani poslopja. Polaneški je vstopil, toda v prvem hipu ni spoznal gospoda Plavicekega. Spominjal se ga je kot jako lepega moža v najboljših letih, sedaj pa je stal pred njim postaren človek nagubanega lica, podobnega staremu jabolku, ki ga niti mali počrnjeni brki niso delali mladega. Kakor brki, tako so tudi črni, na stran počesani lasje pričali o doslej še ne odmrlih težnjah.

Toda gospod Plavicki razprostre roke:

„Stanko! Kako se imaš, dragi moj! Pojdi semkaj!“ In pokazavši na svoj beli oprsник, je objel Polaneškega okrog vratu ter ga pritisnil na prsi, ki so mu plale od urnega dihanja.

Ta objem je trajal precej dolgo, za Polaneškega celo predolgo; naposled je dejal gospod Plavicki:

„Dovoli, da te ogledam. Vsa Ana, vsa Ana! Moja uboga, ljubljena Ana!“

Gospod Plavicki zastoka, nato si otare s četrtim prstom desno trepalnico, na kateri pa ni bilo solzá, in ponovi:

„Vsa Ana!... Tvoja mati mi je bila zmerom najboljša in najbolj prijateljska sorodnica.“

Polaneški je stal pred njim zbežan in nekoliko osupel tako po sprejemu, ki ga ni bil pričakoval, kakor po vonju voska za brke in raznih dišav, od katerih je dehtelo vse: lica, brki in oprsnik gospoda Plavicekega.

„Kako se imate, stric?“ ga vpraša naposled, češ, da utegne ta naslov, ki ga je dajal Plavickemu v detinskih letih, najbolje ugajati v tem slovesnem trenutku.

„Kako se imam?“ pravi Plavicki; „že me ne bo več dolgo tukaj, ne bo! Toda prav zato te tem presrčneje ... po očetovsko ... pozdravljam v svoji hiši ... Če ima kaj cene blagoslov moža, stoječega nad grobom, in obenem najstarejšega uda vse rodbine, pa ti ga podelim.“

Nato novič objame Polaneškega okrog vratu, ga poljubi in blagoslovi. Mladi človek je bil še bolj zbežan in z lica se mu je čital odpor. Njegova mati je bila sorodnica in prijateljica prvi ženi gospoda Plavicekega. Z njim samim, kolikor se je spominjal, ga niso vezale nikakršne srčnejše razmere, zato mu je bil ta slavnostni pozdrav, ki se mu je moral vdati, neizmerno nadležen. Polaneški sam ni gojil niti najmanjših rodbinskih občutkov do gospoda Plavicekega, torej si je mislil v duhu: „Ta opica me blagoslavlja, nikar da bi govorila o denarju.“ — In obšla ga je neka jeza, ki mu je utegnila pojasniti to stvar. V tem je dejal Plavicki:

„Sedi, dragi dečko, in bodi kakor doma.“

Polaneški sede ter izpregovori:

„Dragi stric! Zelo prijetno mi je, da sem prišel k vam. Prišel bi bil gotovo tudi, ako ne bi imel vzroka, toda znajte, da sem dospel semkaj tudi zaradi one stvari, ki jo je moja mati...“

Zdajci mu gospod Plavicki položi roko na koleno in ga vpraša:

„Ali si že pil kavo?“

„Pil“, odgovori Polaneški zmeden.

„Marica zarana zahaja v cerkev. Prosim te tudi, oprosti, da ti nisem odstopil svoje sobe, zakaj star sem že in navajen spati tukaj. To je moje gnezdo...“

Pri tem zamahne z roko naokrog po sobi.

Polaneški je nehote z očmi sledil gibanje njegove roke. Nekoč ga je bila spravljal ta soba neprestano v izkušnjava, zakaj v njej je viselo različno orožje gospoda Plavickega. Od prejšnjih let so se v njej izpremenile samo preproge, ki so bile sedaj rožnate barve ter so v brezkončni množici čveterokotnikov predstavljale mlade pastirice, opravljene à la Watteau in loveče ribe na trnek. V oknu je stala toaleta, belo pokrita, z zrcalom v srebrnem okviru, na katerem je bila uvrščena množica škatlic, tokov, krtačic, glavnikov, pil za nohte i. t. d. Tam zraven v kotu je bilo stojalo za pipe, z jantarevimi konci na čibukih; na steni, nad zofo je bila uvrščena merjaščeva glava, pod katero sta viseli dve dvocevki, torba, rogovi in sploh lovske potrebščine; tam zadaj je stala miza, pokrita s

papirji, hrastove police in na njih nekoliko knjig; povsod je bilo vse polno pohištva, kolikor toliko potrebnega in lepega. Vse skupaj je kazalo, da je prebivalec v tej sobi os, okrog katere se suče vse pri hiši, da se gospod Plavicki močno briga za samega sebe. Izkratka, bila je to soba starega samca in egoista, polnega otroških skrbi za svojo ugodnost in polnega zahtev. Polaneškemu ni bilo treba dosti bistroumnosti za spoznanje, da bi mu gospod Plavicki za nič ne odstopil svoje sobe.

Toda gostoljubni hišni gospodar ga vpraša dalje :

„Ali si dobro spal? Kako si prebil noč?“

„Hvala, dobro. Vstal sem pozno.“

„Upam, da prebiješ pri meni nekoliko tednov.“

Polaneški, ki je bil kaj vročkrven, plane s sedeža.

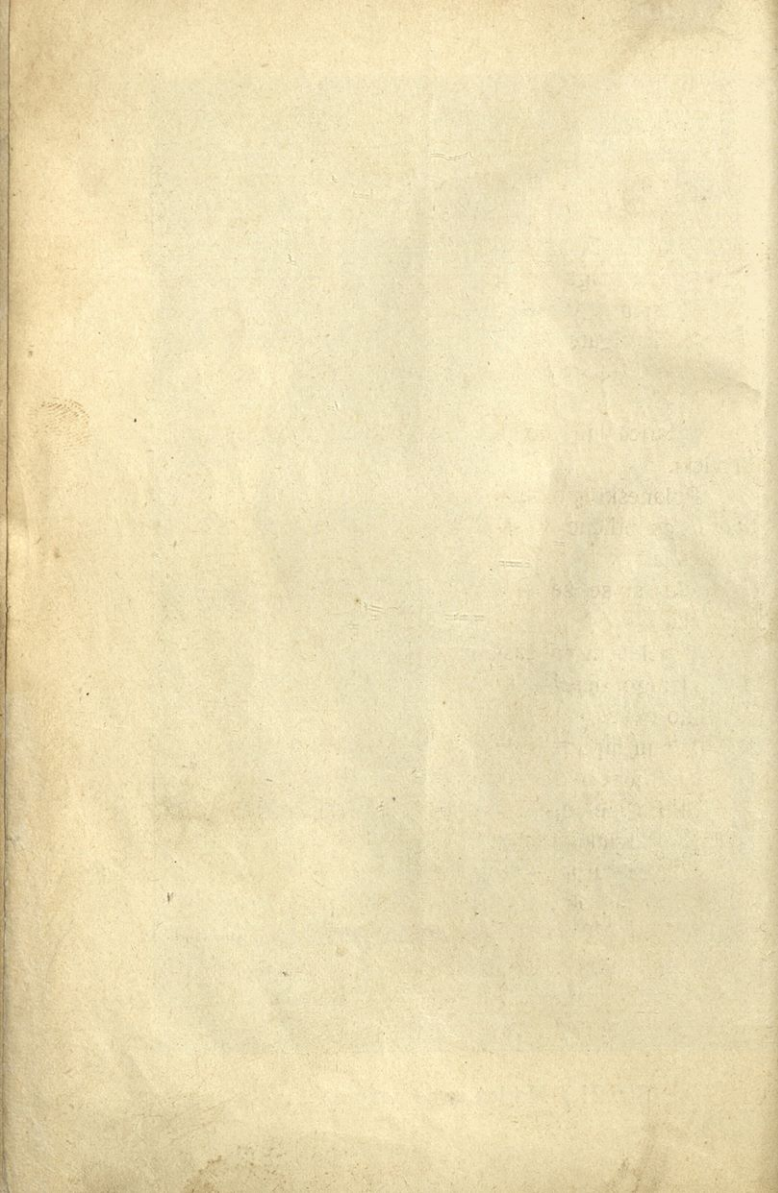
„Stric, morda veste, da imam trgovino v Varšavi in tovariša, ki me sedaj sam nadomešča. Zato moram oditi in kaj rad bi še danes dognal stvar, zaradi katere sem prišel.“

Plavicki mu odgovori s presrčno resnobo :

„Ne, dragi moj! Danes je nedelja in poleg tega gre rodbinskim občutkom prednost pred trgovskimi. Danes te sprejemam in pozdravljam kot sorodnika — jutri, ako hočeš, pa nastopiš kot upnik. Tako. Danes si prišel k meni kot moj Stanko, sin moje Ane! Do jutri! Tako mora biti, Stanko. Pomni, da govori s teboj starejši sorodnik, ki te ima rad in ki mu moraš storiti to ljubav.“

(Str. 21.) Marica urno vstopi . . .

Polaneški se nekoliko zamračí, nato reče črez nekaj časa:

„Pa bodi; torej jutri.“

„Sedaj je izpregovorila iz tebe Ana . . . Ali kadiš pipo?“

„Ne, le cigarete.“

„Verjemi, da ne delaš prav. Toda za goste imam tudi cigarete.“

Daljši razgovor jima ustavi ropot koleslja pred hišo.

„Marica je dospela od prve maše“, reče Plavicki.

Polaneški pogleda skozi okno in uzre rdečelično gospodično v slamnatem klobuku, stopajočo s koleslja.

„Ali si se že seznanil z Marico?“ ga vpraša Plavicki.

„Imel sem to čast . . . sinoči — —“

„Drago dete! Ni mi treba praviti, da živim le zanjo . . .“

V tem hipu se odpro duri in mlad glas vpraša:

„Ali je dovoljeno?“

„Pridi, le pridi, Stanko je tukaj!“ odgovori gospod Plavicki.

Marica urno vstopi s klobukom, s trakovi obešenim na roki, objame očeta in poda Polaneškemu roko. V rožnatem perkalastem krilu je bila videti nenavadno lepa. Odbijalo se je od nje nekaj od nedeljske razpoloženosti, oživiljene s svežostjo jutra in lepega vremena. Lase je imela nekoliko

zmršene od klobuka, lice rdeče — mladost se je kar odbijala od nje. Polaneškemu se je videla danes veselejša in lepša, nego je bila včeraj.

„Drugo opravilo bo danes nekoliko pozneje,“ je rekla očetu, „zakaj gospod kanonik je takoj po prvi maši odšel v mlin obhajat Šatkovsko. Zelo slabo ji je neki. Oče, časa imaš še pol ure.“

„Dobro“, odgovori Plavicki. „V tem se seznanita bliže s Stankom Polaneškim. Pravim ti, da je vsa Ana! Toda ti je nisi nikdar videla. Zapomni si, Marica, da bo jutri, ako le hoče, naš upnik, danes pa je naš sorodnik in gost.“

„Dobro“, odgovori deklica. „Imeli bomo veselo nedeljo.“

„Včeraj ste šli, gospodična, tako pozno spat,“ reče Polaneški, „a danes ste bili že pri rani maši.“

Ona pa mu veli veselo:

„K rani maši hodiiva jaz in kuhar, da utegneva potem misliti na obed.“

„Pozabil sem včeraj povedati,“ reče Polaneški, „da prinašam pozdrav od gospe Emilije Hvastovske.“

„Že poldrugo leto se nisva videli z Emilijo, toda dopisavava si dokaj pogostoma. Baje odide v Reichenchall svoji hčerki na ljubo.“

„Pripravljala se je na odhod.“

„A kako je hčerki?“

„Za svojih dvanajst let je nekoliko prevelika in zelo slabokrvna. Ne zdi se mi, da bi bila posebno zdrava.“

„Ali pogostoma zahajate k Emiliji?“

„Precej pogostoma. To je skoro moja edina znanka v Varšavi. Vrhutega imam gospo Emilijo zelo rad.“

„Povej mi, dragi dečko,“ vpraša Plavicki, jemaje z mize par snažnih rokavic, ki jih vtakne v žep, „s čim se pravzaprav ukvarjaš v Varšavi?“

„Spadam k onim, ki jim pravijo ‚podjetniki‘. Imam komisionarsko trgovino v družbi z nekim Bigielom. Špekuliram z žitom, sladkorjem, časih tudi z lesnino in s čimer se dá.“

„Toda slišal sem, da si zemljemerec?“

„Tehnik sem. Vendar po svoji vrnitvi nisem dobil službe pri nobeni tvornici in poprijel sem se trgovine, tem rajši, ker sem imel tudi o tem nekakšen pojem in sem bil v družbi že pred štirimi leti, dasi je podjetje vodil sam Bigiel. Moja prava stroka pa je barvarstvo.“

„Kaj praviš?“ ga vpraša Plavicki.

„Barvarstvo.“

„Dandanes so taki časi, da je treba znati vse“, reče dostojno gospod Plavicki. „Tega ti ne štejem v zlo. Samo da se ohranijo stara poštena rodbinska izročila — sicer noben popravek ne sramoti človeka.“

Polaneški, ki ga je takoj obšla dobra volja, ko je ugledal deklico in ki ga je jela zdajci zanimati grandezza gospoda Plavickega, pokaže smehoma svoje zdrave zobe in odgovori:

„Bog vam povrni!“

Gospodična Marica se takisto nasmeje in reče:

„Emilija, ki vas ima takisto rada, mi je nekoč pisala, da izborno vodite svojo trgovino.“

„Samo z židi imam težave, sicer pa je tekmo-
vanje lahko. Toda z židi, ako človek ne izdaja
antisemitskih manifestov ter mirno opravlja svoj
posel, se še dá izhajati. Kar se pa tiče gospe
Emilije, umeje trgovino tako kakor njena drobna
Litka.“

„Dà, nikdar ni bila praktična. Da ni njenega
svaka, gospoda Teofila Hvastovskega, bi bila iz-
gubila vso imovino. Toda gospod Teofil ima Litko
zelo rad.“

„Kdo neki ne bi imel rad Litke? Jaz sem kar
vnet zanjo. To je takšno čudno, takšno ljubko dete.
Pravim vam, da sem glede nje kakor brez orožja.“

Gospodična Marica mu pozorneje pogleda v
odkrito, živahno lice ter si reče v duhu:

„Sicer je nekoliko nagel, toda srca je dobrega.“

V tem ju gospod Plavicki opozori na to, da
je čas iti k maši. Potem se jame poslavljeni od
Marice, kakor bi odhajal na potovanje za več
mesecev. Naposled jo še prekriža ter vzame klobuk.
Gospodična stisne Polaneškemu roko živeje nego
ob včerajšnjem sestanku. Ko je sedal v kočijo, si
je ponavljal v duhu:

„O, jako je lepa, močno simpatična . . .“

Za drevoredom, po katerem se je bil Polaneški
vozil prejšnji dan, je krenila kočija na cesto, kjer
so stale stare, deloma že trhle breze. Na eni strani
ceste se je razprostiralo polje, obsejano s krom-

pirjem, na drugi pa veliki ogoni žita, s težkim klasovjem, ki se je nizko pripogibalo. Bilo je, kakor bi žito spalo v mirnem ozračju, v polni solnčni svetlobi. Med brezami je skakalo pred kočijo vse polno srak in vdabov. V dalji je videl Polaneški govejo živino, ki je stopala po stezicah črez rumeno morje, in vaške deklice, ki so gomazele v njem do pasu, z rdečimi robci na glavi, podobne cve-točemu maku.

„Lepo žito“, reče Polaneški.

„Ni slabo. Delamo, kolikor moremo, a kar Bog dá, to pač dá. Ti si mlad, dragi moj, torej ti svetujem samo nekaj, kar ti bo koristilo v prihod-nosti. Izvrši vse, kar je tvoja dolžnost, vse drugo pa prepusti gospodu Bogu. On vé najbolje, česa nam je treba. Letina bo letos dobra — in to sem vedel že prej, zakaj ako me namerja Bog zadeti s čim, mi pošlje znamenje.“

„Kakšno?“ vpraša Polaneški začuden.

„Za stojalom za pipe — ne vem, ali si po-gledal, kje stoji, se mi pokaže nekoliko dni zapo-redoma v sobi miš, ako me ima zadeti kaj slabega.“

„Bržkone imate v podu luknjo.“

„Nikakor“, odgovori gospod Plavicki, zapiraje trepalnice in tajnostno potresa je z glavo.

„Kaj, ko bi poklicali mačko?“

„Nečem, zakaj, ako je to volja božja, da mi je ta miš znamenje in svarilo, nečem ravnati zoper to voljo. Letos na primer se ni prikazalo nič. Pa sem se pomenil o tem z Marico . . . Morda nam hoče Bog

kako pokazati, da čuje nad našo rodbino. Čuj me, dragi moj! Vem, ljudje pravijo, da smo blizu prepada ali da vsaj živimo v jako slabih razmerah. Sodi torej sam: Kremen s Skoki, z Magierovko in Suhotinom ima okoli dvestoinpetdeset oralov. Na njem je vknjiženih okoli šestdesettisoč rubljev dolga društva — in nič več ter okoli stotisoč hipotečnih dolgov s tvojim zneskom vred. Torej imamo že stoinšestdesettisoč. Ako računim oral za tritisoč rubljev, znaša to sedemstoinpetdesettisoč — skupaj devetstoindesettisoč . . .“

„Kako to?“ mu seže Polaneški v besedo; „stric, torej računate tudi dolgove k svoji imovini?“

„Da nima zemljišče nič cene, ne bi dal nihče niti beliča nanjo, torej moram prištevati dolg k ceni imovine . . .“

Polaneški si je pomislil: „Glupec, ki ni, da bi govoril z njim“, ter je molče poslušal dalje.

Plavicki je nadaljeval:

Magierovko hočem dati razkosati. Mlin prodam, v Skokih in v Suhotinu imam kamenoloma — ali pa več, koliko ju cenim? Na dva milijona rubljev.“

„Stric, ali imate kupca?“

„Pred dvema letoma je dospel semkaj nekov Schaum ter si ogledal polje. Odhajaje sicer ni zinil niti besedice o kupu, toda prepričan sem, da se vrne. Sicer bi se mi bila prikazala miš za stojalom za pipe.“

„Ha! Ko bi se le vrnil!“

„Ali veš, kaj mi je prišlo v glavo? Ker si ti podjetnik, se ti poprimi tega kupa. Pojdi ter si poišči tovarišev.“

„To je preveliko podjetje zame.“

„Najdi mi torej kupca, pa ti dam deset odstotkov dobička.“

„Kaj misli gospodična Marica o tem laporju?“

„Marica, kako to, Marica? To je sicer zlato dete, vendar pa še dete. Pa tudi ona verjame, da čuva previdnost našo rodbino.“

„Čul sem to od nje včeraj.“

V tem sta se že približala Vontori in cerkvi, stoječi na griču med lipami. Pod gričem je stalo nekoliko okornih kmetiških voz kakor tudi nekoliko kolesljev in kočij.

Gospod Plavicki se je prekrizal.

„To je naša cerkvica, ki se je moraš še spominjati. Vsi moji predniki leže tukaj, in tudi jaz bom kmalu ležal med njimi. Nikjer ne molim tako pobožno kakor tukaj.“

„Vidim, da je tu zbrano dokaj ljudi“, reče Polaneški.

„Tu je koleselj Gontovskega, kočija Zazimovskih, vozič Jamiševih in nekoliko drugih. Jamiševih se utegneš še spominjati. Ona je nenavadna ženska, on se kaže za velikega agronoma in svetovalca, dejanski pa je tepec, ki je ni razumel nikdar.“

V tem se oglasi zvon v zvoniku.

„Zapazili so naju in sedaj zvone“, reče Plavicki. „Maša se takoj začne ... Po maši te po-

spremim na grob svoje prve žene; izmoli očenaš zanj, saj je bila tvoja teta . . . To je bila izvrstna ženska, Bog ji daj večni mir!“

Pri tem je Plavicki novič dvignil prst, da bi obrnil govorico drugam:

„A gospa Jamiševa je bila nekdanj jako lepa? Ali je to ista?“

Plavickemu se zdajci razjasni lice. Za trenutek pomoli konec jezika izpod počrnenih brkov, potem potrka Polaneškega po kolenih in reče:

„Je še vredna greha, še . . .“

V tem sta dospela, obhodila cerkev in stopila od strani v zakristijo, ker se nista hotela pehati skozi gnečo. Gospe so sedele v stranskih klopeh. Gospod Plavicki sede v klop, kjer so sedeli Jamiševi: on, mož, na videz zelo star, razumnega, a tudi izmučenega lica; ona, žena, stara že nad petdeset let, oblečena skoraj tako, kakor se je nosila Marica, to je v perkalasti suknjici in s slamnikom na glavi. Spoštljivi poklon, ki ga je napravil gospod Plavicki, in prijazni nasmeh, ki mu ga je vrnila, je kazal, da vladajo med njima jako bližnji odnosi, izvirajoči iz vzajemnega občudovanja. Trenutek kesneje je gospa, dvignivši kukalce na oči, jela ogledovati Polaneškega; izvestno ni vedela, kdo je bil došel z gospodom Plavickim. V klopi za njimi je eden izmed sosedov uporabil priliko, da se maša še ni bila začela, ter jel praviti nekaj o lovu, zakaj ponovil je nekočkrat zaporedoma sosеду: „Moji psi dobro gonijo . . .“ Nato sta oba ustavila ta

razgovor ter jela obirati Plavicega in gospo Jamiševu tako glasno, da je Polaneški slišal vsako besedo.

Nato je pristopil duhovnik k oltarju. Gledaje iznova to mašo in to cerkvico, se je Polaneški spominjal svojih detinskih let, ko je bil še zahajal semkaj z materjo. Nehote se je čudil, kako se na kmetih nič ne izpremeni razen ljudi. Nekatere polže v blagoslovljeno zemljo, drugi pa se rode, in novo življenje se oblači v staro obleko. Kdor dospe po dolgem času od daleč, temu se zdi, da je bilo vse to včeraj, kar je bil videl prej. Cerkev je bila ista; ladja je bila enako polna rusolasih kmetiških glav, sivkastih jopičev, rdečih in rumenih robcev kakor tudi cvetek v glavah dekliških; enako je tu dehtelo po kadilu, po svežem muškatu in človeški sopari. Za enim oknom je rasla še ista breza, katere tanke veje so padale na šipe in senčile vso cerkev z zelenkasto senco, kadar jih je zibal veter; samo ljudje so bili drugi. Nekateri so bili razpadli mirno v prah, ali je že rasla trava nad njimi; oni pa, ki so bili še ostali, so bili nekamo sključeni, grbasti, kakor bi se tudi že odpravljali pod zemljo. Polaneški, ki se je bahal, da se izogiblje vseh problemov življenja, ki pa se je dejanski dovolj pogostoma ukvarjal z njimi, si je sedaj mislil, da tiči neizmeren prepad med to ljudem prirojeno ljubeznijo do življenja in neizogibno smrtjo. Mislil si je takisto, da morda zaradi tega vsi filozofski sistemi izginjajo kakor sence; le maša se še daruje po starem načinu in sama ona obeta neprenehljivo nadaljevanje.

Ker je bil vzgojen v tujini, tudi ni posebno verjel v to, ali vsaj prepričan ni bil o tem. Čutil je v sebi, kakor vsi današnji, novejši ljudje, nepremagljiv odpor proti materializmu, toda izhoda še ni bil našel, in kar je še več, zdelo se mu je, da ga niti ne najde. Ni se sicer zavedal, bil je pesimist, kakršni so oni, ki kaj iščejo, česar ne morejo najti. Ukvarjal se je s poslom, ki se mu je bil privadil, in samo v trenutkih velikega navala tega pesimizma je vprašal samega sebe: Čemu vse to? Čemu zbirati premoženje, ženiti se, ploditi otroke — ko se pa vse konča s prepadom? Ali to je bilo le časih ter se ni izpremenilo v stanovitno načelo. Čuvala ga je tega mladost — ne prva — toda tudi ne še gasneča duševna in telesna otrplost; živel je v njem nagib, da ohrani samega sebe, navadil se je bil dela, bil je živahnega značaja in naposled se ni mogel ubraniti elementarni moči, ki sili moškega ženski v naročje. In sedaj zopet je od detinskih spominov, od misli na smrt, od dvoma o namenu zakonskega stanu prešel k predstavi, da tega, kar je boljšega v njem, nima komu dati; dalje je prešel h gospodični Marici Plavicki, katere perkalasta suknjica, pokrivajoča mlado in gibčno telo, mu ni šla iz glave. Spomnil se je, da mu je bila gospa Emilija Hvastovska, velika prijateljica njegova in gospodične Marice, nasmehoma rekla pred odhodom: „Ako se sedaj, ko boste v Kremenu, ne zaljubite v Marico, mi ne smete več črez prag.“ Odgovoril ji je bil ponosno, da gre tjakaj samo

po denar, ne pa se zaljubljal, toda to ni bilo res. Da ni bilo v Kremenu gospodične Plavicke, bi bil gospoda Plavickega nadalje zbadal s pismi, ali pa bi bil vložil tožbo zoper njega. Torej je mislil nanjo in na to, kakšna je, že spotoma ter se jezil, da gre tjakaj po denar. Oborožujoč se z veliko odločnostjo v takšnih stvareh, je sklenil priti čim prej do svojine ter je hotel rajši skrajšati nego podaljšati obrok. Obetal si je to zlasti prvi večer, ko Marica, dasi mu je dokaj prijala, ni napravila nanj tolikega vtiska, kakor si je bil mislil, da, ravno narobe. Toda davi se mu je bila močno prikupila. „Sama je kakor jutro“ — si je dejal — „lepa ter tudi ve, da je lepa. Ženske to zmerom vedo!“

Ta poslednji prikaz ga je dirnil precej nepričakovano, zakaj želel se je čim prej vrniti v Kremen, da bi dalje opazoval ženske po tem vzoru, ki je bil običajen v Kremenu. Ko se je maša končala, je gospod Plavicki odšel takoj po blagoslovu; imel je še dve nalogi. Prvič je hotel pomoliti na grobu obeh žená, drugič pospremiti gospo Jamiševu h koleslju. Ker se ni hotel odreči nobeni nalogi, je moral vpoštevati čas. Polaneški je odšel z njim, in kmalu sta dospela pred dve kameniti plošči; vzdani sta bili druga tik druge v cerkveni zid. Gospod Plavicki je pokleknil in molil nekaj časa. Nato je vstal, si otrl solze, ki so mu izginile v trepalnicah, prijel končno Polaneškega pod pazduho in dejal:

„Dà, izgubil sem obe — toda živeti moram.“

V tem se prikaže pred cerkvenimi vrati gospa Jamiševa. Spremljali so jo mož, ona dva soseda, ki sta jo bila obirala v cerkvi, in mladi Gontovski.

Ko jo gospod Plavicki ugleda, se nagne Polaneškemu na uho in mu reče:

„Ko sede v kočijo, poglej, kakšno nogo še ima.“

Trenutek pozneje dospeta k oni družbi. Prično se pokloni, predstavljanja in pozdravi. Gospod Plavicki predstavi Polaneškega, potem se obrne h gospe Jamiševi in doda z nasmehom takega človeka, ki je prepričan, da govori nekaj, kar bi marsikomu ne prišlo na um:

„Moj sorodnik, ki je prišel pritiskat strica na srce in . . . na steno . . .“

„Dovoljujem vam samo prvo, sicer boste imeli posla z nami“, odgovori gospa.

„Toda Kremen je kaj trd oreh,“ nadaljuje Plavicki, „zobe si polomi na njem, dasi je še mlad.“

Gospa Jamiševa zameži.

„Ta lahkota“, je dejala, „s kakršno sipljete te iskre . . . c'est inoui.* Kako je z zdravjem?“

„Sedaj se čutim zdravega in mladega.“

„A Marica?“

„Bila je pri rani maši. Pričakujemo vas ob petih. Moja mlada gospodinja si beli glavo zaradi večerje. Danes je lepo vreme . . .“

„Torej pridem, ako mi dovoli živčna bolezen in . . . moj soprog.“

* To je nezaslišano.

„Sosed? Kako torej?“ vpraša gospod Plavicki.

„Zelo rad, gotovo“, odgovori sosed z izmučenim glasom.

„Torej, da se vidimo!“

Gospa se obrne k Polaneškemu in mu poda roko.

„Veseli me, da sem vas spoznala.“

Gospod Plavicki ji poda roko ter jo pospremi h kočiji. Oba soseda takisto odideta. Polaneški je ostal za trenutek sam z gospodom Gontovskim, ki ga je gledal dokaj nevljudno. Polaneški ga je imel v spominu kot jako okornega dečka, od tedaj pa je bil iz „Medvediča“ zrasel že krepak mož, ki se še ni povsem otresel svoje okornosti, sicer pa je bil s svojimi svetlimi brki precej ličen. Polaneški se ni pričel razgovarjati z njim, nego je čakal, da se oglasi on prvi. Toda Gontovski je potisnil roko v žep in trdovratno molčal.

„Stara navada mu je ostala“, si je mislil Polaneški.

In tudi on je začutil mržnjo do tega čemernika.

V tem se vrne Plavicki od voza Jamiševih. Prvo njegovo vprašanje, ki je z njim oговорil Polaneškega, je bilo: „Ali si opazil?“ Nato reče:

„No, Gontovski, odpeljite se v svojem koleslju. V kočiji sta le dva sedeža.“

„Odpeljem se v koleslju, ker imam s seboj psa za gospodično Marico“, odgovori mladi mož.

In poklonivši se odide. Trenutek pozneje sta bila Plavicki in Polaneški že na poti v Kremen.

„Ta Gontovski je izvestno vaš sorodnik, stric?“
vpraša Polaneški.

„Jako oddaljen. Močno so obubožali; on, Adolf, ima nekoliko zemljišča, toda prazen žep.“

„Toda srca gotovo nima praznega.“

Gospod Plavicki se namrdne.

„Tem slabše zanj, ako sploh misli na koga. Morda je vrl človek, ali zelo preprost. Nima vzgoje, nobenih pomočkov, niti premoženja. Marica ga ima rada; pravzaprav ga samo trpi.“

„Ali — trpi?“

„Vidiš, to je tako. Jaz se ji žrtvujem in bivam na kmetih, ona se žrtvuje meni in biva na kmetih. Tukaj živimo osameli; gospa Jamiševa je dokaj starejša od njega; mladine tukaj sploh ni, življenje je dolgočasno, toda kaj hočemo? Pomni, dečko, da je življenje dolga vrsta žrtev. Treba je nositi to načelo v srcu in v glavi. Zlasti oni, ki jih štejemo k poštenejšim in uglednejšim rodbinam, ne bi smeli pozabiti tega. A Gontovski zahaja v nedeljo zmerom k nam na obed — in danes, kakor si slišal, pripelje psa.“

Umolknila sta in se peljala počasneje po pesku. Srake so letale pred njima od breze do breze v smeri proti Kremenu. Za kočijo se je peljal na koleslju Gontovski. Premišljujoč o Polaneškem, je dejal sam v sebi:

„Ako ju je prišel odirat kot upnik, mu zavijem vrat; ako je prišel kot tekmeč — mu ga zavijem takisto.“

Že izza mlada je sovražil Polaneškega. Takrat sta se bila pogostoma srečavala, in Polaneški se mu je pogostoma rogal, ali pa ga je, ker je bil nekoliko let starejši, celo pretepal.

Naposled so dospeli domov in pol ure potem so se sešli vsi obenem z gospodično Marico v obednici pri mizi. Mladi psiček, ki ga je bil pripeljal Gontovski, se je zaradi gosta smukal pod mizo in se časih s sprednjimi nogami spenjal gostom na kolena; pri tem je mahal z repom, kakor bi hotel kazati veliko svojo zaupnost.

„To je lovski pes po imenu Gordon“, reče Gontovski. „Sicer je še glup, toda sicer so to kaj pametni psi, zelo naklonjeni človeku.“

„Jako lep je, in zelo sem vam hvaležna zanj“, odgovori gospodična Plavicka, zroča na črno, svetlo dlako in na žolti lisi, ki ji je imel pes nad očmi.

„Nekoliko preveč je vsiljiv“, doda gospod Plavicki in si pokrije kolena z brisačo.

„Za lov so taki psi boljši od navadnih lovskih psov.“

„Ali tudi vi zahajate na lov, gospodična?“ vpraša Polaneški.

„Ne, to me ni nikdar veselilo. In vi?“

„Jaz nikdar. Sicer pa živim v mestu.“

„Ali pogostoma hodiš v posete?“ vpraša gospod Plavicki.

„Skoro nikdar. Zahajam h gospe Emiliji, svojemu tovarišu in k Vaskovskemu, ki je bil nekoč moj profesor, a je sedaj pravi čudak — to je vse.

Časih kajpada zahajam med ljudi, kadar me vodijo k njim trgovske stvari.“

„To ni prav, dragi moj. Mlad človek mora imeti in vzdrževati dobre društvene dotike, zlasti ako ima pravico do njih. Kdor si mora šele delati tir, pri tem je to kaj drugega, toda ti, kot Polaneški, lahko nastopaš povsod. To ti govorim jaz. Z Marico imam tudi zmerom isti križ. Pred dvema letoma, ko je štela osemnajst let, sem jo spremil pozimi v Varšavo. Lahko umeješ, da to ni bilo zastoj in da je zahtevalo od mene precejšnjo žrtev. No in kaj? Sedela je po cele dneve pri gospe Emiliji in čitala knjige. Kakor divjak se je porodila in divjak tudi ostane. Lahko si sežeta v roko.“

„Seziva si v roko!“ zakliče Polaneški veselo.

Ona pa mu odgovori smehoma:

„Odkritosrčno rečeno, ne morem, zakaj temu ni bilo docela tako. Čitala sem knjige z Emilijo; vendar pa sva bila z očetom pogostoma na posetih in naplesala sem se za vse življenje.“

„Le ne zarekajte se, gospodična!“

„Ne, ne zarekam se, pa tudi ne koprnim po plesu.“

„Torej od ondod niste odnesli veselih spominov?“

„Izvestno. Ostal mi je zgolj spomin, toda to je nekaj drugega.“

„Tega ne umejem, gospodična.“

„Spomin, to je skladišče, ki v njem leži minulost, in spomin nastane takrat, ko stopi človek v to skladišče, da bi kaj odnesel odtod.“

Pri tem se gospodična Marica nekoliko ustraši poguma, s katerim se je spustila v to modroslovno razglabljanje o spominu, ter se močno zardi. Polaneški pa si je mislil:

„Glupa ni, pač pa je lepa.“

Glasno pa reče:

„Meni to ni prišlo v glavo, sicer pa je res tako.“

Nato jo objame z očmi, polnimi simpatije. Bila je res zelo krasna ob tem nasmehu in nekoliko zbegana po pohvali, pa tudi odkritosrčno utešena spričo tega. Zardela se je še bolj, ko ji je dejal pogumni mladi mož:

„Jutri pred odhodom vas poprosim prostora . . . bodisi celo v skladišču.“

Izrekel pa je to tako veselo, da se ni bilo mogoče hudovati nanj in da mu je gospodična Marica odgovorila ne brez nekevke koketnosti:

„Dobro, tega vas poprosim tudi jaz . . .“

„V tem primeru bi moral pogostoma zahajati v skladišče, tako pogostoma, da se rajši kar nastanim v njem.“

To se je zdelo gospodični Plavicki nekoliko preveč drzno za tako kratko znanje, toda v tem se je oglasil gospod Plavicki.

„Polaneški mi prija. Imam ga rajši nego Gontovskega, ki sedi kakor muren.“

„Ker utegnem govoriti samo o tem, kar se dá vzeti v roko“, odgovori mladi mož nekamo otožno.

„Vzemi torej v roke vilice in jej!“

„Polaneški se je nasmejal, ne pa gospodična Marica, ki je pomilovala Gontovskega. Zato je zasukala razgovor na reči, ki se dajo jemati v roke.

„Najsi je koketka, vendar je dobrega srca“, si je mislil Polaneški.

Toda gospod Plavicki, ki se je izvestno spomnil zadnjega zimskega bivanja v Varšavi, ga vpraša:

„Povej mi, Stanko, ali poznaš Bukackega?“

„Kaj, saj je vendar moj sorodnik, še bližji sorodnik nego vi, stric.“

„Mi smo v sorodstvu z vsem svetom. Bukacki je bil najbolj vneti Maričin plesalec. Obskakoval naju je na vseh večerih.“

Polaneški se zasmeje iznova.

„Ali v nagrado za to je prišel v skladišče, v prah. Toda njega ni treba prašiti, ker močno skrbi za svojo zunanost, kakor na primer vi, stric. To je najelegantnejši človek v Varšavi. Kaj dela? Upravnik je svežega zraka, to je, da ob lepem vremenu hodi ali se vozi na izprehod. Vendar je pravi original, ki ima v glavi neke posebne predalčke. Ta človek zapazi tako različne reči, za katere se bi ne zmenil nihče. Nekoč, ko se je bil vrnil iz Benetk, sem ga srečal in ga vprašal, kaj je bil videl ondi, in odgovoril mi je: ‚Videl sem na Rivi degli Schiavoni, kako je ondi plavalo pol jajčje in pol citronske lupine; srečali sta se, trčili druga ob drugo, se razstali, pa zopet približali in bac: pol citrone je padlo v polovico jajčje lupine in odplavali sta

skupno dalje. Glej, kaj je to, harmonija! Evo, s takimi rečmi se ukvarja Bukacki, dasi mnogo zna; na primer v umetnosti je veščak.“

„A pravijo, da je močno nadarjen.“

„Morda, toda za nič. Poje kruh — in pri tem ostane. Ko bi bil vsaj vesel, toda v bistvu je melanholik. Pozabil sem povedati, da je zaljubljen v gospo Emilijo.“

„Ali ima Emilija dokaj gostov?“ vpraša gospodična Marica.

„Nikakor. Zahajam k njej jaz, Vaskovski, Bukacki, no, in še Mašek, oni, ki kupuje in prodaja zemljišča.“

„Gotovo ne more sprejemati mnogo gostov, ker mora dokaj časa posvečevati Litki.“

„Uboga sirota,“ reče Polaneški; „ko bi vsaj Bog dal, da bi ji pomagal ta Reichenhall!“

In njegovo veselo lice se zdajci pokrije z resnično žalostjo. Sedaj ga pogleda gospodična Marica z očmi, polnimi simpatije, in se v tem hipu domisli drugič:

„Res je kaj dober človek.“

Plavicki pa jame govoriti kakor sam sebi:

„Mašek, Mašek . . . Ta se je tudi sukal okrog Marice. Toda ni ga imela rada. Kar se tiče posestev, imajo sedaj tako ceno, da se Bog usmili.“

„Mašek naravnost trdi, da je ob takih razmerah dobro kupovati.“

V tem je bil obed končan in odšli so v salon na kavo, pri kateri je gospod Plavicki zbijal šale

z gospodom Gontovskim, kar je delal navadno takrat, kadar je bil prav dobre volje. Mladi mož jih je poslušal potrpežljivo z obzirom na gospodično Marico, toda izraz na njegovem obličju je bil tak, kakor bi dejal: Ej, da ni nje, kar dušo bi potresel iz tebe! Po kavi je gospodična Marica sedla h klavirju, oče pa je mešal kvarte. Njena igra ni bila kaj posebnega, toda njeno jasno in mirno čelo je mično kukalo iznad pulta. Ob petih pogleda gospod Plavicki na uro in reče:

„Jamiševih ne bo!“

„Pridejo“, odgovori Marica.

Odslej je vsak hip pogledal na uro in vsak trenutek napovedoval novico, da Jamiševih ne bo. Naposled, okoli šeste ure, reče z zamolklim glasom:

„Gotovo se jim je pripetila nesreča!“

Polaneški je stal tik gospodične Marice. Ta mu reče polglasno:

„To je nesreča. Ondi se gotovo ni pripetilo nič, ali oče bo ves večer slabe volje.“

Polaneški ji je hotel odgovoriti v prvem hipu, da bo jutri, ko se dobro naspi, tem živahnejši; ali videč resnično skrb na izmučenem obrazu, je dejal:

„Kolikor se spominjam, ni daleč do tja; pošljite, gospodična, koga vprašat, kaj se je zgodilo.“

„Ali moremo koga poslati, oče?“

Toda Plavicki odgovori trpko:

„Predobra si. Pojdem rajši sam.“

Pozvoni služabniku in mu veli, naj zapreže. Potem se za trenutek zamisli in reče:

„Naposled, na kmetih se zmerom lahko pri-
peti, da kdo dospe in najde mojo hčerko samo.
To ni mesto. Vrhutega sta si v sorodstvu. Ti, Gon-
tovski, mi lahko pomagaš; bodi torej tako dober
in popelji se z menoj.“

Na licu mladega moža se je zrcalil izraz naj-
večje nevšečnosti in nezadovoljnosti. Pogladil si je
z roko ruse lase in dejal:

„Ob ribniku je potegnjen na breg čoln, ki ga
vrtnar ne more spraviti v vodo. Obljubil sem go-
spodični Marici, da ga spravim tjakaj, toda tega
mi prejšnjo nedeljo ni dopustila, ker je lilo kakor
iz vedra.“

„Skoči torej in poizkusi; do ribnika je trideset
korakov, čez nekaj minut se vrneš.“

Gontovski je odšel hote ali nehotе na vrt;
gospod Plavicki pa je, ne da bi se menil za Po-
laneškega in za hčerko, korakal po sobi in po-
navljal:

„Živčna bolezen v glavi, stavil bi, da ima
živčno bolezen v glavi! Gontovski utegne, ako bo
treba, skočiti po zdravnika. Ta glupec, ta sveto-
valec brez sveta, gotovo ne bi poslal ponj.“

In očitо potrebujoč nekoga, da bi razlil svojo
nejevoljo nanj, je pristavil, obrnivši se k Polaneš-
kemu:

„Ali mi verjameš, da je to glupec?“

„Kdo pa?“

„Jamiš.“

„Ali, oče . . .“ povzame gospodična Marica.

Toda gospod Plavicki ji ni dal izgovoriti, nego je rekel z rastočo jezo:

„Vem. Ni ti všeč, da mi ona izkazuje nekoliko prijaznosti in skrbi. Le čitaj gospodarske članke gospoda Jamiša; le poveljučuj ga, toda dovoli mi, da imam tudi jaz svoje simpatije.“

Sedaj se je Polaneški lahko čudil veliki nežnosti gospodične Marice. Nikar da bi se bila razjezila, je skočila k očetu, mu nastavila čelo pod počrnjene brke in dejala:

„Takoj zaprežejo, takoj, takoj! Morda bi bilo treba, da grem tudi jaz, toda sedaj, oče, se ne huduj, ker si s tem le škoduješ.“

Gospod Plavicki, ki jo je imel očitvidno zelo rad, jo je poljubil na čelo in dejal:

„Vem, da imaš v bistvu dobro srce, toda kaj neki dela ta Gontovski?“

Nato jame skozi odprta vrtna vrata klicati mladega moža. Ta tudi takoj pride ves utrujen in reče:

„V čolniču stoji voda in predaleč je potegnjen na breg; poizkušal sem ga potisniti v ribnik, ali ni se dal.“

„Vzemi torej kučmo in pojdiva, zakaj čutim, da naju pričakujejo.“

Trenutek pozneje sta ostala mlada človeka sama.

„Oče je vaje nekoliko odličnejše družbe, nego je ta tu na kmetih,“ reče gosposdična Marica; „zato ima rad gospo Jamiševo. Ali tudi gospod Jamiš je kaj vrl in pameten človek.“

„Videl sem ga v cerkvi. Zdel se mi je nekamo potrt.“

„Prav pravite. Bolan je in vrhutega ima dela črez glavo.“

„Tako kakor vi.“

„Ne. Gospod Jamiš vodi dobro svoje gospodarstvo in pri tem jako mnogo piše o gospodarskih stvareh. Res je lumen (luč) naše okolice. Kaj kreposten človek je. Ona je takisto vrla ženska, samo po mojem mnenju nekoliko prenapeta.“

„Bivša krasotica!“

„Dà. To prenapetost je zakrivilo nekoliko njeno stalno bivanje na kmetih, kjer postane človek nekamo neotesan. Mislim si, da se v mestu vse človeške posebnosti in smešnosti zatirajo vzajemno, toda na kmetih se ljudje laže prelevljajo v originale. Polagoma se človek odvadi družbe, ohrani si v običaju zastareli način občevanja z ljudmi in dospe do treznosti. Mi vsi se moramo ljudem iz velikih mest zdeti neotesani in nekoliko smešni.“

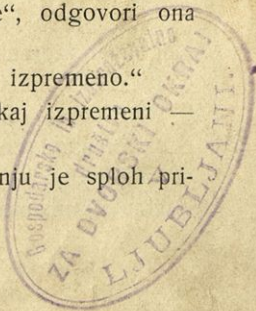
„Ne vsi. Nikakor“, odgovori Polaneški. — „Na primer vi, gospodična.“

„Pa pride torej to pozneje“, odgovori ona nasmehoma.

„Čas seveda utegne prinesiti izpremeno.“

„Pri nas se le malokdaj kaj izpremeni — kvečjemu na slabo.“

„Vendar, v dekliškem življenju je sploh pričakovati največ izprememb.“

„Hotela bi najprej, da z očetom urediva stvari v Kremenu.“

„Torej oče in Kremen sta dva glavna, edina smotra v vašem življenju?“

„Dà. Toda le malo utegnem pomagati, ker umejem le malokaj.“

„Oče, Kremen — in nič več!“ ponovi Polaneški.

Nastane trenutek odmora v razgovoru, potem pa gospodična Marica vpraša Polaneškega, ali ne bi hotel iti na vrt. Odšla sta in takoj dospela k ribniku. Polaneški, ki je bil v tujini član različnih sportnih društev, potisne v vodo čoln, s katerim si Gontovski ni vedel pomagati. Toda pokazalo se je, da je bil luknjičast in da se ni bilo moči voziti v njem.

„To je zgled, kakšno je moje gospodarstvo“, reče gospodična Marica smehoma. „Tu je vse luknjičasto. Res ne vem, kako bi se opravičila, zakaj vrt in ribnik spadata zgolj v moje področje. Toda pred vožnjo zapovem čoln popraviti.“

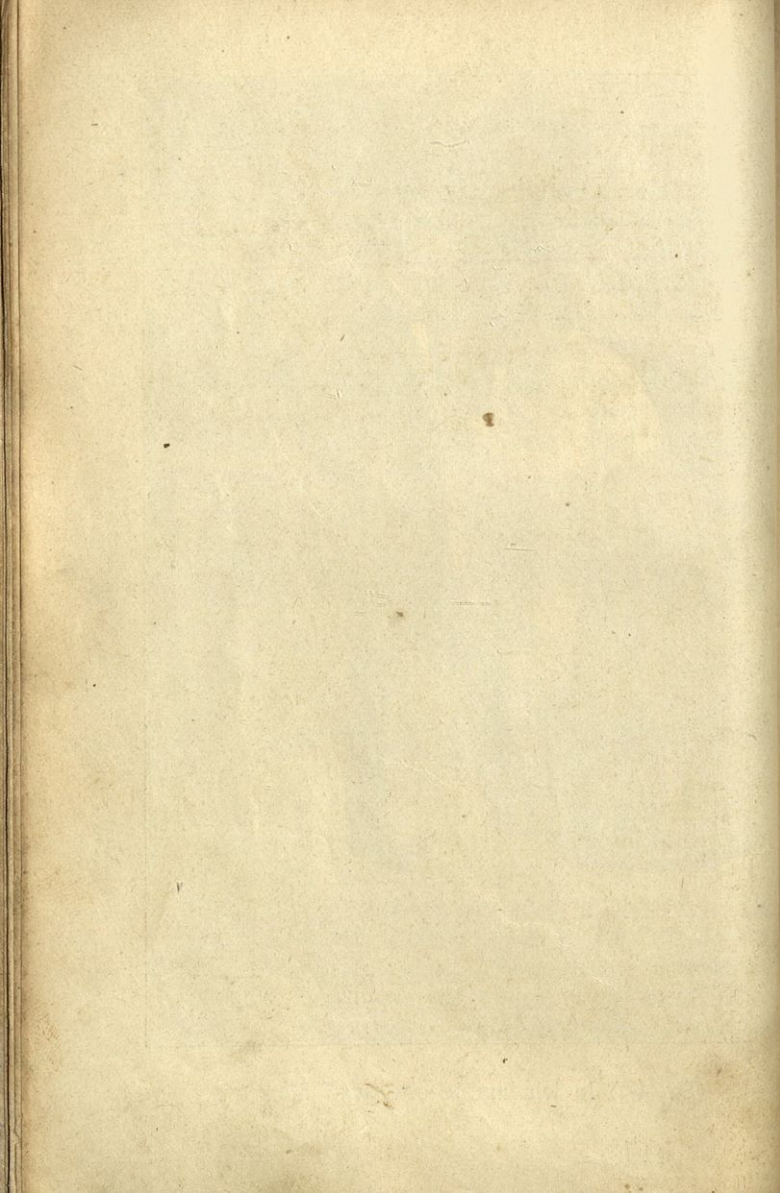
„Bržkone je to še tisti, o katerem so mi prepovedovali, da bi se bil vozil, ko sem bil še majhen deček.“

„To je lahko mogoče. Ali niste zapazili, da se reči manj izpreminjajo in trajajo dalje nego ljudje? Človeka obhaja otožnost, ko misli na to.“

„Upajva, da bova trajala dalje nego ta trhli čoln, prenapit vode, kakor goba. Ako je to še tisti iz mojih detinskih let, pa nimam sreče pri njem. Takrat mi niso pustili, da bi se bil vozil v njem,

(Str. 47.) In jela mu je obezovati dlan . . .

sedaj pa sem si ranil pri njem roko na zarjavelem žreblju.“

Rekši potegne iz žepa robec ter si jame z levo roko obezovati prst desne roke. Toda bil je tako okoren, da mu je dejala gospodična Marica:

„Tega ne opravite sami; treba vam je pomagati.“

In jela mu je obezovati dlan, ki jo je neopaženo vrtil, da ji je oteževal delo, zakaj prijetno mu je bilo čutiti njene nežne prstiče na svojih. Zapazila je, da jo nalašč ovira, ter ga je pogledala. Tisti trenutek pa, ko so se srečale njiju oči, je razumela njegovo namero, se zardela do ušes in se sklonila, kakor bi ga hotela obezovati pozorneje. Polaneški jo je čutil blizu sebe, začutil toploto, ki je kipela od nje, in srce mu je utripalo živeje.

„Imam jako prijetne spomine“, ji reče, „izza tedanjih počitnic, ki sem jih prebil tukaj; toda sedaj odnesem s seboj še prijetnejše. Jako dobri ste in pri tem prav kakor nekaka cvetka v tem Kremenu. Dam vam častno besedo, da ne pretiravam.“

„Prosim vas, ne delajte mi poklonov, ker vam šicer najprej slabo zavežem roko, drugič pa zbežim.“

„Torej, gospodična, rajša slabo zavežite roko, samo da ostanete. Tako krasen večer!“

Marica je končala svoj posel z robcem, in šla sta dalje. Večer je res obetal biti krasen. Solnce se je nagibalo k zapadu, ribnik, ki ga ni vznemirjal veter, se je lesketal kakor ogenj in zlato. V dalji, za vodo, so kipele mirno v zrak jelše; bližnja

drevesa so se kazala dokaj razločneje na obzorju. Na dvorišču, za hišo, so klepetale čaplje.

„Prijeten Kremen, jako prijeten!“ ponovi Polaneški.

„Močno!“ odgovori Marica.

„Draga gospodična, umejem vašo naklonjenost do tega kraja. Vrhutega, ako se kdo s čim ukvarja, se mu stvar prikupi še bolj. Umejem takisto, da je na kmetih mogoče doživljati srečne trenutke. Na primer kakor nocoj. Saj nama je tu tako dobro. V mestu obhaja človeka časih omedlelost, zlasti one, ki kakor jaz tiče do ušes v računih ter so ob tem sami. Bigiel, moj tovariš, ima ženo in otroke — njemu je dobro! Toda jaz? Večkrat si govorim: Evo, delam in delam in kaj imam od tega? Recimo, da bom imel naposled nekoliko denarja — a kaj dalje? — ničesar. Jutri je zopet tako kakor danes, delo na delo! Vidite, gospodična, kadar se človek česa loti, gre naprej za tem tokom, na primer v nabiranju denarja, pa se mu zdi, da je to njegov namen. Časih pa le pridejo trenutki, ko si mislim, da trdi moj original Vaskovski prav in da nihče, čigar ime se končava na -ski ali na -vič, ne umeje vlagati v to vse duše ter prestat i izključno na tem. Pravi, da tiči v nas še preveč svež spomin na prvotno bivanje in da imajo Slovani sploh drugo nalogo. To je velik original, modrijan in mistik. Prepiram se z njim ter si pridelujem denar, kakor morem, toda sedaj, na primer, ko tako hodim z vami po tem vrtu, se mi res zdi, da trdi prav.“

In stopala sta nekaj časa molče. Svetloba je rdelala čimdalje bolj, in tudi njiju lici sta bili zagoreli od te svetlobe. Prijateljski, vzajemni občutki so jima rasli vsak hip. Bilo jima je dobro in ugodno.

Polaneški je to očividno zapazil, zakaj čez nekaj časa je dejal:

„Res je, kar mi je pravila gospa Hvastovska, da vam človek takoj po prvem znanju več zaupa ter vam je bližji, nego komu drugemu čez mesec dni. Sedaj sem se prepričal o tem. Zdi se mi, kakor bi vas bil poznal že davno. Mislim si, da delajo zgolj nenavadno dobre osebe takšen vtisk.“

Gospodična Marica mu odgovori preprosto:

„Emilija me ima zelo rada in zato me hvali. Dasi je to res, kar govori, si vendar mislim, da ne morem biti taka z vsakomer.“

„Včeraj, gospodična, ste res napravili name drugačen vtisk, toda bili ste nekamo utrujeni in zaspani.“

„Bila sem nekoliko.“

„Zakaj niste bili šli spat? Služabnik bi mi bil lahko skuhal čaj; naposled pa bi bil prebil tudi brez njega.“

„Ne, tako malo še ne cenimo gostoljubja. Oče je dejal, da vas mora pozdraviti eden izmed naju. Bala sem se, da vas ne počaka sam, kar bi mu bilo pa škodovalo, in zato sem ga rajša nadomestila.“

Polaneški si je mislil: „V tem oziru bi bila že lahko mirna; toda vrlo dekle si, da zagovarjaš starega sebičnika.“

Potem je dejal:

„Prosim vas, gospodična, oprostite mi, da sem jel takoj govoriti o denarju. To je trgovinska šega. Pa sem si tudi nemudoma dejal: Resnično si kakor strašilo — in osramočen vas prosim, da mi oprostite.“

„Nimate za kaj prositi, zakaj tega niste krivi vi. Povedali so vam, da vse oskrbujem jaz, torej ste se obrnili name.“

Večerna zarja je bila naposled še bolj zagorela in bila še močnejša. Črez nekaj časa sta se vrnila domov in ker se je kazal jako lep večer, sta sedla pod verando na vrtu. Polaneški je trenutek kesneje odšel v salon; potem se je vrnil s podnožnikom, pokleknil in ga potiskal gospodični Marici pod noge.

„Hvala, iskrena hvala!“ reče ona, se skloni in objame krilo z rokami, „kako dobri ste! Presrčna hvala!“

On pa je nadaljeval:

„Malobrižen sem že izza mlada; toda znajte, kdo me je priučil ščedljivosti? — Litka. Na njo je treba nenavadno paziti, in gospa Hvastovska mora imeti to v spominu.“

„Saj tudi ima“, odgovori gospodična Marica, „in vsi ji hočemo pomagati v tem. Da ni odšla v Reichenhall, bi jo bila povabila k nam.“

„A jaz bi bil došel za Litko brez vabila.“

„Vabim vas torej v očetovem imenu enkrat za vselej.“

„Samo ne bodite, gospodična, preveč lahko-miselni, zakaj pripravljen sem zlorabljati vaše gostoljubje. Tu se imam jako dobro in kadarkoli se mi bo godilo v Varšavi slabo, se zatečem, gospodična, v vaše zavetje . . .“

Sedaj je Polaneški že vedel, da ju namerjajo njegove besede zbližati ter navezati simpatije med njima; zato jih je izgovarjal nalašč jako odkrito-srčno. Pri teh besedah pa se je oziral po tem ljubeznivem, mladem licu, ki se mu je, ozarjeno od zapadajočega solnca, zdelo še mirnejše nego sicer. Gospodična Marica je tudi dvigala k njemu sinje oči, v katerih je tičalo vprašanje: „Ali govoriš slučajno ali nalašč?“ ter odgovorila nekoliko tiše:

„Dobro.“

Nato sta oba umolknila, češ, da se izvestno še nekaj drugega razvija med njima.

„Čudim se, da se oče še ni vrnil“, reče na-posled gospodična Marica.

Res, solnce je zašlo; v rudastem mraku je jela letati tiho naokrog siva čaplja; v ribniku pa so se oglasile žabe.

Vendar Polaneški ni odgovoril na Maričino opombo, nego je začel govoriti kakor zatopljen v svoje misli:

„Življenja ne analiziram, ker ne utegnem. Ako mi je dobro, kakor na primer sedaj, čutim, da mi je dobro, ako je slabo — pa slabo — in to je vse. Vendar pred petimi ali šestimi leti je bilo temu drugače. Bila nas je cela tolpa ljudi, ki smo

se shajali k razpravam o pomenu življenja. Bilo je
 ondi nekoliko učenjakov in en literat, dandanes
 vobče znan v Belgiji. Vpraševali smo se: Kam
 gremo? Kakšen pomen ima vse to, kakšno ceno
 in kakšen konec? Čitali smo pesimiste in se iz-
 gubljali v različnih vprašanjih brez dna; tako kakor
 eden izmed mojih znancev, asistent pri zvezdo-
 znanski stolici, ki se je jel klatiti v prostorih med
 planeti ter je ondi izgubil možgane... A potem
 se mu je zdelo, da se njegova glava vrti v brez-
 končni paraboli... Pozneje je ozdravel ter postal
 duhovnik. Takisto tudi mi nismo dospeli do ničesar,
 se nismo odpočili na ničemer... Prav kakor ptice,
 ki lete črez morje in nimajo kam sesti. Pozneje
 sem zapazil dve reči: najprej to, da je mojim
 Belgijcem manj do tega, nego meni... zakaj mi
 smo naivnejši... Drugič, da izgubljam veselje do
 dela in da se pretvarjam v nekakega ničemurnika.
 Tedaj sem se prijel za ušesa in začel na vso moč
 barvati perkal. Nato sem si rekel samo to: Živ-
 ljenje je zakon prirode, najsi je modro ali glupo,
 to je postranska stvar — toda je. Treba je živeti,
 treba je izkoriščati življenje, kolikor se dá. Hočem
 si nekaj pridobiti. Vaskovski sicer pravi, da mi
 Slovani ne znamo prestati na tem, toda to se le
 tako govori. Da z denarjem samim ne opravimo
 tega, to priznavam brez okoliščin. Toda dejal sem
 si, da sta razen denarja potrebni še dve reči: mir
 — in veste li, gospodična, kaj še? — Žena. Zakaj
 treba je, da ima človek nekoga, s katerim more

deliti vse. Potem mora priti smrt — no, dobro! Tam, kjer nastopi smrt, ondi preneha človeška pamet. That's not my business* pravi Anglež. Tu je treba imeti nekoga, da mu utegne človek dati to, kar ima, kar si je pridelal — najsi je že denar, zaslužek ali slava... Ali so na mesecu demanti ali ne, to ne bega človeka, ker ni nikogar, ki bi zvedel, da imajo kaj cene. Jaz pa si mislim: Kdo me neki umeje, ako ne žena, samo da je neizrečno dobra, neizrečno čista, zelo vdana in ljubljena. To je vse, česar si je mogoče želeli, zakaj iz tega izvira pokoj, in to je edina reč, ki ima kaj zmisla. To govorim ne kot pesnik, nego kot pozitiven človek in trgovec. Imeti poleg sebe drago glavico — to je smoter. Potem pa pridi, kar hoče. To je moje modroslovje.“

Polaneški je trdil, da govori kot trgovec, toda govoril je kakor človek-sanjač, zakaj tako sta vplivala nanj ta poletni večer in navzočnost te mlade deklice, ki je v marsičem ustrezala onim nazorom, izrečenim trenutek prej. Polaneški se je moral domisliti tega, zakaj obrnil se je naravnost k njej in dejal:

„Tako si jaz mislim to reč, toda navadno o tem ne govorim vpričo ljudi. Danes sem bil nekamo naveden do tega, zakaj ponavljam, da trdi Emilija prav. Z vami, gospodična, se človek v enem dnevi zbliža bolj nego z drugimi v letu dni. Vi ste res neizmerno dobri! Glejte, ravnal bi brezpametno,

* „To ni moja stvar!“

ako ne bi bil prišel v Kremen. Odslej hočem zahajati sem pogosteje, ako dovolite.“

„Prihajajte . . . pogostoma.“

„Hvala lepa!“

In poda ji roko, gospodična Marica mu tudi poda svojo kakor v znamenje sprave.

Oh, kako je bil tudi on njej všeč s svojim odkritim, moškim licem, s svojimi črnimi lasmi in z nekako krepostjo v vsej postavi, s svojimi živimi očmi! Vrhutega je bil prinesel s seboj toliko duševnega življenja, ki je nedostajalo v Kremenu, nekako novo obzorje, sezajoče daleč za ribnik in jelše, ki so Kremenu zagrinjale obzorje. Prehodila sta v enem dnevi toliko pota, kolikor ga je bilo moči prehoditi.

Nato sta sedela nekaj časa molče ter romala v molku enako urno kakor v razgovoru. Naposled je Marica pokazala z roko luč, ki je rastla za jelšami ter dejala:

„Mesec!“

„A! Mesec!“ ponovi Polaneški.

Mesec je počasi plezal nad jelše, rdeč in velik kakor kolo. Toda v tem so zalajali psi, kočija je zaropotala na drugi strani hiše, in trenutek kasneje se je v salonu, kjer so bili nekoliko prej prižgali svetilnice, pojavil gospod Plavicki.

Marica je odšla v salon, a Polaneški za njo.

„Nič se ni pripetilo“, reče gospod Plavicki.

„Dospela je k njim Hromecka, in ker so mislili, da kmalu odide, nas niso obvestili. Jamiš je nekoliko

bolan, toda jutri namerja oditi v Varšavo. Ona je obljubila, da pride pojutrišnjem.“

„Torej je vse v redu?“ vpraša Marica.

„Da. A kaj sta počenjala vidva tukaj?“

„Poslušala sva žabe“, odgovori Polaneški, „in dobro sva se imela.“

„Bog je že vedel, zakaj je ustvaril žabe, in zato se ne pritožujem, dasi mi časih ne dajo spati. Toda Marica, sedaj nam prinesi čaj!“

Čaj je bil pripravljen v drugi sobi. Gospod Plavicki je pripovedoval pri čaju o svojem posetu pri Jamiševih. Mlada človeka sta molčala ter le časih gledala drug drugega z očmi, polnimi leska, a za lahko noč sta si krepko stisnila roke.

Gospodična Marica je začutila nekako potrto, kakor bi jo bil ta dan posebno utrudil; vendar pa je to bila neka čudna in prijetna utrujenost. Potem, ko se je bila njena glava že zarila v blazinicu, ni mislila na to, da je jutri ponedeljek, da se začneja nov teden vsakdanjega dela; mislila je le na Polaneškega in v ušesih so ji zvenele njegove besede:

„Kdo me umeje, ako ne žena, samo da je neizrečno dobra, povsem čista, zelo vdana in ljubljena . . .“

Polaneški pa je dejal sam v sebi, prižigaje si v postelji cigareto:

„To je kaj lepa, dobra in mična stvarca — kje bi našel drugo tako?“

III.

Drugi dan je bilo oblačno, in gospodična Plavicka se je prebudila z očitki. Zdelo se ji je, da jo je bil odnesel včerajšnji tok dalje, nego je bilo umestno, in da je bila naravnost koketirala s Polaneškim. To ji je provzročalo neko posebno mržnjo, zlasti zato, ker je bil Polaneški vendarle dospel kot upnik. Včeraj je bila pozabila nato, danes pa si je dejala: „Izvestno si bo mislil, da sem si ga hotela pridobiti ali preprositi“, in ob tej misli ji je šinila kri v glavo in v čelo. Bila je odkritosrčnega značaja in ponosna, torej se je razburjala ob mislih, da bi ji utegnil kdo očitati dobičkarstvo. Sedaj, ko je verjela, da je takšen sum možen, je začutila takoj nekak upor proti Polaneškemu. Vrhutega jo je obšla še ena jako mučna misel: Vedela je, da je blagajnica v Kremenu prazna, da ni denarja; ako bi bilo tudi pričakovati, da se po razprodaji Magierovke, ki jo je namerjal oče, dobi denar, bi se oče še zvijsal ter imel druge dolgove za nujnejše, nego je bil dolg Polaneškega. Obljubljala si je sicer, da stori vse, kar utegne, da bi bil Polaneški plačan gotovo, in sicer še prej nego drugi, toda vedela je že sedaj, da ne doseže mnogo. Oče ji je sicer prepuščal gospodarstvo, toda denarne stvari je upravljal sam in je le malokdaj poslušal njeno mnenje. Njegova naloga je sicer tičala v tem, da se je izvijal, kolikor je bilo mogoče, da je delal obljube, katerih se ni nikdar držal, pri tem pa vse

le odlašal in odlašal. Ker je dovolj težko dobaviti posojilo na zemljišče in tudi dolgotrajno, ker se zadržek vračila tudi ne dá zavlačevati v brezkončnost, se je gospod Plavicki Kremenu na ljubo vztrajno držal svojega sistema. Naposled pa mu je vendarle grozila neudržna poguba, ali starec se je navzlic vsemu imel za „poglavitno osebo v denarnih stvareh“ ter je tem nejevoljneje poslušal mnenje in svete svoje hčerke, obenem pa sumil, da Marica že dvoji o njegovi glavi — in to je žalilo njegovo samoljubje kar najbolj.

Gospodična Marica je čakala tej glavi in njenim muham na ljubo že marsikatero trpko uro. Njeno življenje na kmetih je bila zgolj navidezna idila dela in gospodarskega truda. Ni bilo pogrešati v njem ni trpkosti, ni bolesti, in njeno mirno lice je utegnilo razodevati ne samo nežen značaj, nego tudi močno voljo in pri tem jako plemenito dušo. Vendar se je ponižanje, ki ji je grozilo sedaj, kazalo hujše nego vsa dosedanja.

„Ko bi me vsaj on ne sodil slabo!“ je govorila. „Toda kako si pomorem?“ Prva njena misel je bila, povabiti Polaneškega na razgovor, preden se sestane z očetom, in mu docela priznati razmere, kakor kaj takega priznamo človeku, ki mu zaupamo. Pri tem si je mislila, da ne bi bil tak razgovor nič drugega kakor prošnja, da bi prizanesel in pomiloval, torej ponižanje. Ko ne bi bila gospodična Marica kot ženska, čuteča vsak drget svojega srca in tujih src, čutila na pol zavestno,

na pol instinktivno, da se je med njo in mladim možem s tem nekaj oglasilo, se nekaj šele začelo — zlasti da je nekaj moglo in moralo postati nezogibno, bi se bila vendarle poprijela tega pomočka. Toda glede na splošno razmerje se ji je zdelo, da je to nemogoče. Ostal ji je torej edino sestanek s Polaneškim, ob katerem z novim vedenjem izbriše včerajšnje vtiske, pretrga te niti simpatije, ki sta jih bila navezala med seboj, in mu dá popolno svobodo v ravnanju. Ta način se ji je zdel najboljši. Pozvedevši od služabnice, da Polaneški ni samo že vstal, nego da je že po čaju odšel na cesto, ga je takoj sklenila poiskati.

Njena želja se ji je skoraj izpolnila, zakaj vrnil se je že bil z jutranjega izprehoda. Stoječ pri stranski stezici, ki je držala k hodniku, obraslemu z vinsko trto, se je zabaval z onima dvema psoma, ki sta se mu bila tolikanj sladkala prvi večer. Ni je kmalu zapazil, in Marica, stoječa na stopnicah, je slišala, kako je rekal psoma:

„Takale psa hočeta jemati plačilo, da čuvata hišo — kaj? Jesti, to znata, kaj ne? Toda na tujce ne lajata, nego se jim še laskata. Glupa kosmatina in postopača!“

In božal ju je po belih glavah. Ko jo je ugledal pri brajdi, je hitro stekel k njej in obstal pred njo vesel in vedrega lica.

„Dober dan, gospodična! Zabavam se tu s psoma. Kako ste spali?“

„Hvala.“

In hladno mu je podala roko, on pa jo je gledal z očmi, v katerih je bilo moči videti najrazločnejše, kako zelo mu je prijetno, da jo vidi.

Tudi on ni bil manj po volji gospodični Marici. Izkratka, bil ji je všeč iz vse duše. In srce ji je trepetalo od žalosti, da mu je na njegov „dober dan“ morala odgovoriti tako ceremonialno in hladno.

„Morda greste, gospodična, po gospodarstvu. Ako dovolite, pojdem z vami. Danes se moram vrniti v mesto, torej mi je jako ljubo prebiti en trenutek več v vaši družbi. Bog vé, ako bi mogel, bi ostal dalje tukaj. Toda pot v Kremen mi je sedaj znana.“

„Dobro nam boste došli vsekdar, kadarkoli vam čas dopusti.“

Sedaj je Polaneški zapazil hlad, dihajoč iz njenih besed in z njenih lic, ter jo začel gledati začuden. Toda če si je gospodična Marica mislila, da bo ravnal tako, kakor navadno ravnajo ljudje in se hipoma prilagodil njenemu glasu, se je močno motila. Polaneški je bil preživahen in predrzen, da ne bi je bil vprašal po vzroku.

Zroč ji uporno v oči, jo vpraša:

„Kaj vam je, gospodična?“

Marica mu odgovori zmedena:

„Motite se.“

„Ne. Dobro vidim, in vi, gospodična, dobro veste, da se ne motim. Prav taki ste, kakršni ste bili proti meni prvi večer. Vendar takrat sem to zakrivil jaz, ker sem jel tako neprilичno govoriti o

denarju. Včeraj sem vas prosil, da mi oprostite, in vse je bilo dobro — še kako dobro! Danes je zopet drugače — povejte mi, gospodična, zakaj?“

Nobena najspretnjša diplomacija ne bi bila spravila gospodične Marice bolj iz ravnotežja kakor te besede. Dočim se ji je zdelo, da ga ohladi in odbije s svojim ravnanjem, se ji je, vprašavši tako naravnost, še bolj približal.

On pa je nadaljeval z glasom takega človeka, ki se mu godi krivica:

„Povejte mi, gospodična, odkritosrčno, kaj pomeni to? Povejte mi! Vaš oče je dejal, da sem imel včeraj biti vaš gost, a danes šele upnik. Toda to je glupost... to ni nič! Takšnih razlik ne poznam; vaš upnik pa tudi ne bom nikdar, nego dolžnik, ker sem že vaš dolžnik, gospodična, hvalen vam za včerajšnjo dobroto — in Bog ve, koliko mi je do tega, da bi mogel biti zmerom vaš dolžnik.“

In novič ji je zrl v oči in pozorno gledal, ali se ne pojavi v njih včerajšnji smeh. Toda Marica, ki se ji je stiskalo srce čimdalje bolj, je šla dalje po poti, ki si jo je bila izbrala, prvič zato, ker jo je bila že nastopila, drugič pa iz bojazni, da bi morala povedati vzrok, ako bi priznala, da je danes drugačna.

„Zagotavljam vas,“ je odgovorila ne brez truda, „da ste se motili ali včeraj, ali pa da se motite danes. Zmerom sem enaka in zmerom mi bo ljubo, ako odnesete dober spomin na nas.“

Te besede so bile jako vljudne, toda gospodična jih je izrekla docela drugače nego včeraj. Polaneškemu se je jela na licu že zrcaliti nestrpnost in jeza.

„Ako vam je do tega, gospodična, da bi se delal, kakor bi vam verjel, no, pa bodi po vašem. Odidem pa uverjen, da se na kmetih ponedeljek dokaj razlikuje od nedelje.“

Marico so genile te besede, zakaj zvene so tako, kakor bi si Polaneški že lastil nekakšno pravico iz njenega včerajšnjega vedenja. Torej mu je rekla bolj tožno nego jezno:

„Kaj jaz morem za to!“

In trenutek kesneje je odšla, češ, da mora iti želet očetu dobro jutro. Polaneški je ostal sam; odgnal je psa, ki sta se mu jela iznova laskati, in se začel hudovati.

„Kaj je to?“ se je vprašal v duhu. — „Včeraj še dobro, danes že slabo! Docela drugačna ženska. Kako je vse to glupo, kako nepotrebno! Včeraj sorodnik — danes upnik. Kaj ji je do tega? Zakaj ravna z menoj kakor s psom? Ali sem ji že morda koga odrl? Saj je vedela tudi včeraj, čemu sem prišel. Dobro! Hočete me imeti za upnika, ne pa za Polaneškega. Dobro! Strela naj trešči v vse skupaj!“

V tem je Marica pritekla v očetovo sobo. Gospod Plavicki je bil že vstal ter je sedel, odet z županom, pri pisalni mizi, pokriti s papirji. Za trenutek se je obrnil, da se je zahvalil hčerki za pozdrav, nato je začel iznova čitati listine.

„Oče,“ je rekla Marica, „prišla sem se menit o gospodu Polaneškem . . . Oče, ako . . .“

Toda on ni odtegnil oči od listin, nego ji je segel v besedo:

„Tvojega Polaneškega zgnetem z rokami kakor vosek.“

„Ne mislim si, da ga tako lahko. Naposled pa bi hotela, da bi bil plačan prej nego drugi, najsi bi nam bilo na veliko škodo.“

Plavicki se obrne od mize ter jo pogleda. Potem vpraša hladno:

„Prosim. Ali je to skrb zanj ali zame?“

„To je vprašanje naše časti . . .“

„V čem si misliš, da potrebujem tvojega sveta?“

„Ne, oče, toda . . .“

„Kakšen patetičen dan je nastal! Kaj ti je?“

„Samo prosim te, oče, za vse . . .“

„Jaz pa te takisto prosim, da mi daš mir. Potisnila si me od gospodarstva — in jaz sem odstopil, zakaj teh malo let, ki jih še imam živeti, se nečem pričkat z rodnim otrokom. Toda pusti mi vsaj ta kotiček pri hiši, samo to edino sobico, in dovoli mi, da uredim jaz one stvari, ki se dado urediti v njej.“

„Dragi oče, saj te samo prosim . . .“

„Da bi se preselil na pristavo? A katere konje smem vzeti s seboj?“

Gospod Plavicki je govoril s patetičnim glasom. Izvestno ni le hotel, da se ne bi z njim nihče pulil

za monopol. Vstal je v svojem županu, podoben kralju Learu, se prijel za zofin naslanjač in dal razumeti hčerki, da bi, premagan po njeni okrutnosti, padel na tla, kakor je dolg in širok. Toda njej so vrele solze iz oči in bridki občutki svoje onemoglosti so jo zadirali v srce. Stala je nekaj časa ter se borila z žalostjo in s solzami; naposled je rekla tiho:

„Oprosti, oče! . . .“

In odšla je.

Četrť ure pozneje je stopil na poziv gospoda Plavickega k njemu Polaneški. Toda bil je slabe volje in razdražen, dasi se je izkušal premagovati.

Gospod Plavicki ga pozdravi in ga posadi poleg sebe na stol, ki je bil že prej pripravljen. Prime ga z roko za koleno in vpraša:

„Stanko, saj ne zapališ te hiše? Saj ne zadaviš mene, ki sem te vzgajal kakor sorodnika? Saj iz mojega otroka ne napraviš sirote?“

„Ne,“ odgovori Polaneški, „hiše ne zapalim, strica ne zadavim in iz nobenega otroka ne napravim sirote. Prosim vas pa, stric, ne začenjajte tako govoriti z menoj, zakaj take besede ne hasnejo kar nič in meni so neznosne.“

„Dobro“, de Plavicki. Neprijetno ga je zadelo, da je za svoj slog in način izražanja dobil tako malo priznanja. „Spomni se pa, da si zahajal k meni in v to hišo zmerom, ko si bil še otrok.“

„Zahajal sem, ker je zahajala semkaj mati, a mati je po smrti tete Helene zahajala sem zato,

ker ji niste plačevali obresti. To vse ne spada k stvari. S tem zneskom je obremenjeno vaše zemljišče že enindvajset let. Z obrestmi vred, ki niso plačane, znaša dolg okoli štiriindvajsettisoč rubljev. Torej bodi vsega okroglo dvajsettisoč rubljev — in te moram imeti, zakaj zato sem prišel semkaj.“

Gospod Plavicki vdano povesi glavo.

„Zato si prišel? . . . Dà. Toda zakaj si bil včeraj drugačen?“

Polaneški, ki je bil pol ure prej enako vprašal Marico, poskoči s sedeža; vendar pa se še pomiri in reče:

„Prosim, da prestopite k stvari.“

„Ne izogibljem se je, vendar dovoli mi povedati prej nekoliko besed in ne sezaj mi v besedo. Rekel si, da nisem plačeval obresti. Seveda, ali pa veš, zakaj ne? Tvoja mati mi ni zaupala vsega imetja in ga tudi ni mogla, ako ji ni dovolila rodbina. Morda je slabše za vas, da se to ni zgodilo, ali to je postranska stvar. Sicer pa, ko sem prejel teh deset in nekoliko tisoč rubljev, sem samo dejal: Ženska je ostala na svetu sama z enim otrokom — ne vemo, kako se ji bo godilo, ne vemo, kaj se ji utegne pripetiti — bodi torej denar, ki ga ima, pri meni, nekaka železna glavnica, ki naj raste, da se bo imela česa poprijeti, ako že nanese tako. Od tega časa sem bil nekaka vaša hranilnica. Mati mi je dala dvanajsttisoč rubljev — danes ima pri meni nad štiriindvajsettisoč. To je posledica. A sedaj mi jo plačuješ z nehvaležnostjo.“

Polaneški odgovori:

„Ljubljani stric Plavicki: prosim vas, ne imejte me za bolj glupega, nego sem, niti za tepca. Pravim vam, da se na take pleve ne dam ujeti, ker je ta past preneumna. Vi, stric, pravite, da imam štiriin-dvajsettisoč rubljev — kje so torej? Prosim jih — brez govorjenja in še takega!“

„Jaz pa te prosim potrpljenja in prizanašanja, vsaj zato, ker sem že star“, odgovori gospod Plavicki jezo in dostojno.

„Imam tovariša, ki izplača čez mesec dni dvanajsttisoč rubljev za dogovorjeno podjetje, torej moram tudi jaz prispevati toliko. Pravim to jasno in zatrjujem, da po dveletnem opominjanju z dopisi ne morem in nečem čakati dalje.“

Gospod Plavicki se je oprl z lehtjo ob pisalno mizo, položil čelo v dlan ter — molčal.

Polaneški ga je gledal ter čakal odgovora. Prihajal je čimdalje bolj nejevoljen ter se vprašal v duhu: „Ali je to slepar ali norec? Ali sebičnik, tako zaverovan v samega sebe, da dobro in slabo sodi le v svoj dobiček? Ali vse skupaj?“

V tem je gospod Plavicki neprestano držal čelo v dlani in molčal.

„Naposled bi hotel kaj zaslišati . . .“ povzame Polaneški iznova.

Toda stric mahne z roko ter mu dá razumeti, da hoče biti sam s svojimi mislimi.

Zdajci pa dvigne svoje jasno lice.

„Stanko,“ reče, „čemu se pričkava, ko se dá ta stvar poravnati tako preprosto!“

„Kako?“

„Vzemi kamenolom!“

„Kaj?“

„Pridi sem s svojim tovarišem, pridi z veščakom, pa ocenimo ta kamenolom in stopimo trije v družbo. Tvoj . . . kako mu je že ime . . . Bigiel? plača mi toliko, kolikor pride nanj, ti ali kaj doplačaš ali ne — in poprimemo se podjetja vsi skupaj, a dobiček utegne biti velikanski.“

Polaneški vstane.

„Prosim vas,“ reče „ene reči nisem vajen, in sicer tega ne, da bi me kdo imel za glupca. Nečem tvojega kamenoloma, hočem zgolj svoj denar in to, kar mi praviš, imam naravnost za nedostojen izogibek.“

Nastane trenutek težke tišine. Jupiterjeva jeza se jame zbirati v obrvih in na čelu gospoda Plavicekega. Nekaj časa je metal na drzneža bliske iz oči, nato je skočil h kaveljčkom, na katerih je viselo orožje, snel lovski nož in ga podal Polaneškemu, rekoč:

„Torej je tu drug pomoček: Udari!“

Široko razprostre župan, ali Polaneški, ne da bi se mogel premagovati, odpahne roko z nožem in izpregovori z vzvišenim glasom:

„To je prava komedija — nič drugega več! Z vami je škoda tratiti besede in čas. Odidem, ker imam že dovolj vas in vašega Kremenca, toda

naznanjam vam, da prodam ta znesek bodisi za polovico cene prvemu židu, ki vam pride do živega.“

Nato gospod Plavicki svečano iztegne desno roko.

„Pojdi“, mu reče, „in prodaj! Spusti žida v rojstno gnezdo, toda znaj, da te zatne povsod kletev moja in onih, ki so živeli tukaj.“

Polaneški steče iz sobe, ves bled od jeze. V salonu se je, iskaje svoj klobuk, spotaknil ob vse, kar mu je bilo na poti. Ko ga naposled najde, hoče oditi in pogledati, ali koleselj še ni pripravljen; kar vstopi Marica. Ugledavši jo, se nekoliko pomiri, toda ko se spomni, da se uprav ona ukvarja z vsem v Kremenu, reče:

„Priporočam se, gospodična. Svojo stvar z vašim očetom sem končal. Prišel sem po to, kar mi gre, a on mi je dal najprej blagoslov, potem kamenolom in naposled kletev. Izvrsten način, kako se plačujejo dolgovi! . . .“

Ravnokar mu je hotela podati roko in mu reči: „Umejem vašo jezo; pred trenutkom sem bila pri očetu in ga naprosila, naj vas plača prvega. Ravnajte z nama in s Kremenom, kakor hočete, toda ne dolžite mene in ne mislite si, da pripadam k zaroti zoper vas, ter spoštujte me nekoliko.“

In že se ji je natezala roka, že so ji navedene besede visele na ustnicah, kar je došel Polaneški, ki se je razjarjal čimdalje bolj in čimdalje bolj izgubljal ravnotežje.

„Oznanjam vam to zaradi tega, ker ste, ko sem hotel prvi večer govoriti z vami, osupnili in me napotili na očeta. Hvala vam za ta koristni nasvet; ker je pa ugodnejši za vas, nego zame, zato si bom svetoval odslej sam.“

Marici oblede ustnice ob teh besedah in v očeh se ji prikažejo solze. Globoko užaljena dvigne glavo ter reče:

„Lahko me zasramujete, kakor hočete, saj zame se itak ne poteza nihče . . .“

In obrnila se je k vratom, z dušo polno ponižanja, dà, skoro obupa, češ, da je to edini sad, ki ga žanje za svoje delo, kateremu posvečuje vse svoje moči, vso vnemo svoje mlade, poštene duše. Tudi Polaneški je zapazil, da je krenil s poti. Ker je bil tudi sam jako občuten, se ga je hipoma polastila žalost — hotel je že steči za njo in jo naprositi, naj mu oprostí, toda bilo je že prepozno. Marica je odšla.

To mu je zbudilo novo jezo. Sedaj pa jo je razlil na samega sebe. Ne da bi se bil poslovil od nikoga, je sedel na koleselj ter se pognal iz Kremena. V duši mu je plamtela takšna jeza, da nekaj časa ni mogel misliti na nič drugega nego na osveto. „Prodam, bodisi za tretjino cene, naj vas potem tožarijo! Dam si pošteno besedo, da storim tako. Ko bi tudi denarja ne potreboval, prodam pa vsekakor — na jezo!“

In tako se je nekamo zarotil zoper Plavicekega in njegovo hčerko, in Polaneški ni bil eden izmed

tistih, ki se ne bi držali obljub, najsi se tičejo drugih ali njega samega. Sedaj mu je bilo samo do tega, ali dobi kupca; težko ga bo dobiti za znesek, ki se ne da izterjati drugače, kakor da se razkosa Kremen.

V tem dospe koleselj iz drevoreda na odprto cesto. Polaneški, ki se je nekoliko streznil, je jel sedaj misliti na lepo Marico, na one vtiske, ki jih je bila napravila nanj s svojim ličecem in s svojo postavo; spominjal se je zlasti njiju nedeljskega razgovora. Spominjal se je njene visoke rasti, njenih oči, njenih črnih las, njenih lepih, nekoliko preširokih ust, in obhajalo, dà, prevzemalo ga je sočutje do nje. Mislil si je, da je nenavadno deviška; kar pa se tiče ust, rok, sploh vse njene postave, da je nekaj ženskega na njej, kar vabi človeka k sebi z vso neukrotno močjo. Spominjal se je njenega prijetnega glasu, njenega mirnega pogleda, njene naravnost očitne dobrotnosti. Ko je pomislil, kako je bil rezek proti njej pred odhodom, ko se je spomnil glasu, s kakršnim je bil govoril z njo, je jel kleti samega sebe . . . „Ako je oče star glumač, slepar in glupec“ — je dejal sam sebi — „in ona čuti vse to, tedaj je še dokaj nesrečnejša. A potem? Torej vsak človek, ki ima še kosček srca v sebi, bi jo umel in jo miloval ter vsaj ne napadal tega delavnega deteta — toda jaz sem ga napadal, jaz!“ Kar mikalo ga je, da bi bil dal zaušnico samemu sebi, zakaj obenem si je predstavljal, kaj bi bilo lahko, ko bi se bila zbližala dodobra, ko bi se bila rodila med njima nenavadna zaupnost, ko bi se bil po tem

prepiru z očetom vedel proti njej kar najnežneje, kakor bi se bil moral. Izvestno bi mu bila pri slovesu podala obe roki, on bi jo bil poljubil in razšla bi se bila kot najbližja sorodnika. „Naposled je zlodej vzel denar!“ si je ponavljal v duhu, „sedaj pa vzemi zlodej mene!“ Čutil je, da je provzročil nekaj takega, kar se ne dá več popraviti. Ta občutek mu je vzel še ostanek ravnotežja in ga gnil dalje po oni poti, ki jo je imel za nepravdo. In iznova je povzel monolog, ki je bil kolikor toliko take vsebine: „Ker je že vse izgubljeno, pa bodi vsega konec! Dolg prodam prvemu židu — naj ju toži, naj ju vrže na ulice, starec naj si poišče službo, ona pa naj gre kam za vzgojiteljico, ali pa naj vzame Gontovskega ...“ Zdajci začuti, da dopusti vse prej, nego to poslednjo misel. Gontovskemu bi kar zavil vrat! Vzemi jo kdorkoli, samo da je ne dobi tak tepec, tak medved, tak glupec! In lepi priimki se jamejo sipati na nesrečnega Gontovskega; nanj se jame razlivati sedaj vsa njegova jeza, kakor da je res on zakrivil vse to, kar se je zgodilo. Ko je dospel tako kanibalske volje v Černov, bi bil morda Polaneški, kakor nekakšen drugi Ugolin, premlatil Gontovskega dodobra, ko bi ga bil ugledal ondi na postaji. Na srečo je namesto Gontovskega zapazil le nekoliko uradnikov, nekoliko kmetov, nekoliko židov ter izmučeno, toda inteligentno lice svétnika Jamiša. Ta ga je spoznal in ga je, ko je vlak skoraj potem dospel, po prijaznosti izprevodnikovi povabil v posebni kupé.

„Poznal sem vašega očeta,“ mu je dejal, „poznal sem ga v njegovih slavnih letih. Vzel sem si ženo iz njegove soseščine. Spominjam se, imel je takrat Žvihov, Brečico, Macare in Rozvade v Ljubelskem. Lepo imetje! Vaš ded je bil eden izmed največjih veleposestnikov v tem kraju — toda vse to je prešlo sedaj v tuje roke.“

„Ne sedaj, nego že prej. Moj oče je še za živih dni izgubil vse premoženje. Bil je bolan; živel je v Nizzi, ni se dosti menil za to — in tako je prišlo vse v nič. Da ni bilo prejšnje dedščine, ki je po njegovi smrti prišla v roke materi, bi bilo jako slabo.“

„Zato pa se vam godi sedaj dobro. Poznam vašo trgovino. Barantal sem z vami za hmelj; posredoval je Abdulski.“

„Torej je Abdulski posredoval za vas?“

„Zame, in priznati moram, da sem bil s to trgovino popolnoma zadovoljen. Ravnali ste z menoj, kakor se spodobi — in vidim, da vodite trgovino redno.“

„Drugače se ne vzdrži nihče. Moj tovariš, Bigiel, je pošten človek, jaz pa tudi nisem gospod Plavicki“, odgovori Polaneški.

„Kako?“ vpraša Jamiš radoveden.

Polaneški, ki se še ni iznebil svoje razvnetosti, mu pove vso stvar.

„Hm!“ reče Jamiš; „ako govorite o njem tako brez okolišev, dovolite, da izpregovorim tudi jaz tako, najsi vam je v sorodu.“

„Nič mi ni v sorodu. Prva njegova žena je bila sorodnica in prijateljica moje matere — to je vse.“

„Poznam ga izza mlada. Toda je prej skažen nego slab človek. Bil je edinec, zato so ga najprej razvadili starši in isto sta potem storili tudi obe soprogi. Obe ženi sta bili tihi in mirni, obema je bil nekakšen bog. Po dolga leta so se sukale reči na ta način, da je bil solnce, okrog katerega se vrte drugi planeti; naposled pa je bil uverjen, da so njemu ljudje dolžni vse, on pa njim ničesar. V takšnih razmerah, ko je z dobrim in slabim meril svoj prospeh, ni bilo nič lažjega, nego izgubiti zmisel za moralo. Plavicki — to je nekaka zmes vzvišenosti in lošča: vzvišenosti, zakaj zmerom je pel sebi v hvalo, himne, in lošča vzvišenosti, ker si je dovoljeval vse. To je postalo malone njegov značaj. Nato so nastale take težavne razmere, da se jim utegne upreti samo značajan človek, toda on nikdar ni imel značaja. Jel se je pogrezati in končno se je privadil temu. Nas, gospod, zemlja oplemenituje, toda zemlja nas tudi kazi. Znani bankerotnik mi je dejal: ‚Saj ne varam jaz, nego vara le moje posestvo, toda jaz govorim zanje.‘ To je nekoliko res. Dokaj več pri našem poklicu nego pri katerem drugem . . .“

„Mislite si,“ odgovori Polaneški, „da jaz, dasi sem kmetiškega stanu, vendar nisem kar nič naklonjen kmetijstvu. Vem, da obstane kmetijstvo zmerom, ker tudi mora biti, toda v tej obliki, kakršna

je današnja, ne vidim bodočnosti pri njem. Vsi morate propasti.“

„Tudi jaz ne gledam vsega skozi rožnate naočnike. Ne govorim o tem, da je stanje kmetijstva po vsej Evropi zelo slabo, zakaj to je splošno znana stvar. Toda le pomislite: Plemič ima štiri sinove, torej podeduje vsak po njem četrtno očetove imovine. V tem pa kaj se zgodi? Vsak hoče, ko se privadi načinu življenja v očetovi hiši, živeti tako, kakor je živel oče — in tu se vidi konec lahko že naprej. Ali pa recimo: Oče ima štiri sinove; sposobnejši izmed njih si izbero razne poklice, doma ostane samo tisti, ki je najbolj nesposoben. Pa zopet: To, kar je pridelala dolga vrsta pokolenj, zapravi lahko ena lahkomiselna glava. Ali pa: Slabi poljedelci nismo, pač pa smo slabi upravitelji, ali dobra uprava pomeni več nego dobro kmetovanje. Kaj je posledica temu? Zemlja ostane, toda mi, ki jo danes predstavljamo v obliki večjega posestva, jo bomo morali bržkone zapustiti. Samo to, znajte, ako jo zapustimo, da se morda kdaj vrnemo semkaj.“

„Kako to?“

„Najprej je to, kar pravite, da vas nič ne veže na zemljišče, velika pomota. Zemljišče, gospod, veže človeka; veže ga s takšno močjo, da se človek, ko doseže neko število let ter si pridobi imovino, ne more ubraniti težnji: imeti vsaj kosček svoje zemlje. To začutite končno tudi vi. Toda to je prirojeno. Ostalo bogastvo se utegne smatrati za fikcijo, razen zemljišča. Vse izvira iz njega in vse

traja v njem. Kakor je bankovec nekaka pobotnica kovanega denarja, ki leži v banki, tako je tudi obrt in trgovina in vse drugo končno le zemlja, izpremenjena v drugačno obliko . . . a kar se tiče vas, ki ste tega stanu, se morate naposled vrniti k njemu.“

„Jaz nisem tega mnenja.“

„Kaj vi veste! Sedaj si pridelujete denar, toda kako ga pridelujete? A v tem tiči bodočnost. Polaneški so bili poljedelci — sedaj pa si je eden izmed njih izbral drug poziv. Kmetiški otroci si morajo večinoma takisto izbrati drug poziv že zaradi tega, ker ne more biti drugače. Nekoliko jih pride na nič, nekateri si nabere premoženja in se vrnejo — a vrnejo se ne le z glavnico, ampak tudi z novo eneržijo in z znanjem točne uprave, kakršna se dá pridobiti po strokovnih zavodih; vrnejo se, ker jih je privabila mičnost, ki jo tvori zemljišče, in končno zavedanje dolžnosti, ki niso, da bi vam jih mogel pojasnjevati.“

„To, kar pravite, ima to dobro stran, da se mora moj pseudostric Plavicki naposled prišteti k izgubljenim tipom.“

Gospod Jamiš se nekoliko zamisli, nato reče:

„Nit se vleče in vleče, dokler se ne utrga, toda naposled se mora utrgati. Onadva se po mojem mnenju ne ohranita na Kremenu, najsi bi razkosala Magierovko. Marica je ona oseba, ki jo pomilujem. To je nenavadno pošteno dete. Niti ne veste, da je hotel starec pred dvema letoma prodati Kremen in se preseliti v mesto in da se to ni zgodilo le

spricho Maričinih prošnjá? Bodisi že iz obzira na spomin matere, ki počiva ondi, ali zaraditega, da toliko pišejo in govore o dolžnosti, vztrajati pri zemljišču — dovolj, deklica je storila vse, kar je le mogla, da se ni izvršila prodaja. Domišljala si je, sirota, da je že dovolj, ako se človek z vso močjo poprime dela in da potem doseže vse. In res bi se odrekla vsemu svetu za ta Kremen. Njej bo to bolestna rana, ko se utrگا ta nit, ali utrğati se mora . . . Škoda dekliških let.“

„Dober človek ste, gospod svétnik!“ zakliče Polaneški nenavadno živahno.

Starec se nasmehne.

„Ljubim to dete, ki je kajpada tudi moja zénica v gospodarskem pozivu; jako dolgočasno nam bo, ko je ne bo več tukaj.“

„Polaneški si je nekaj časa grizel brke, naposled pa je dejal:

„Naj se omoži s kom tu v okolici in potem ostane tukaj.“

„Omoži, omoži . . . Kakor bi bilo to kaj lahkega za deklico brez imenja. Kdo je neki ženin pri nas? Gontovski. Ta bi jo vzel. Vrl človek je in nikakor tako zabit, kakor pravijo. Toda ona ne čuti ničesar zanj in ga ne vzame brez ljubezni. Jalbrikov je majhno posestvo. Starcu se vrhutega zdi, da so Gontovski nekaj manj nego Plavicki, in Gontovski sam tudi že verjame to. Saj veste, kako je pri nas. Ta se ima za vzvišenega človeka, komur se posreči, da se dela takega. Ljudje se temu sicer smejejo,

ali naposled se privadijo. Vrhutega eden nosi nos pokonci zato, ker si je kaj pridobil, drugi pa zato, ker zapravlja in mu ne preostaja nič drugega. Toda to je postranska stvar. Vem samo to, da dobi biser, kdor vzame Marico.“

Polaneški je imel ta hip v duši isto prepričanje in isti vtisk. Zatopil se je v molk in začel iznova misliti na Marico, ali bolje: spominjati se je in si jo predstavljati. Zdajci se mu je celo zazdelo, da mu bo dolgčas brez nje; spomnil pa se je takisto, da se mu je bilo nekaj podobnega pripetilo že večkrat, potem pa je čas odpihnil te iluzije. Vendar pa je mislil nanjo tudi takrat, ko sta se že bližala mestu. Ko je v Varšavi odhajal z železnice, je mrmral med brki:

„Kako glupo se je končalo vse to! Kako glupo! . . .“

IV.

Po vrnitvi v Varšavo je prebil Polaneški prvi večer v hiši svojega tovariša Bigiela, s katerim ga je kot s starim sošolcem, vezala tudi osebna naklonjenost. Bigiel, po rojstvu Čeh, toda potomec rodbine, nastanjene v Poljski že nekoliko rodov, je bil že pred svojo zvezo s Polaneškim vodil nevelik bančni in trgovinski zavod ter si pridobil slavo trgovca, sicer ne prepodjetnega, toda ne navadno točnega v trgovini. Ko je Polaneški še pred poslednjo vrnitvijo iz tujine stopil v zvezo z njim, je zavod močno razširil svoje delovanje ter

si pridobil kaj veljavno ime. Tovariša sta se imenitno strinjala. Polaneški, dokaj sposobnejši in čilejši, je imel več načrtov ter je laže spoznal, kako se dá doseči vsako podjetje, Bigiel pa je bolje preskrbel, da se je izvršilo. Kadar je bilo treba pokazati eneržijo ali koga pritisniti ob steno, je bil Polaneški na svojem mestu; kadar pa je bilo treba pridobiti razsodnosti, vsestranskih trgovskih obzirov in potrpežljivosti, takrat se je pričela naloga Bigielu. Bila sta docela nasprotni naravi, zato se je spletlo med njima odkritosrčno prijateljstvo. Prevladoval pa je vsestransko Polaneški. Bigiel je verjel v njegove nenavadne zmožnosti, in nekoliko načrtov, za zavod resnično jako srečnih, ki jih je izdelal Polaneški od tega časa, kar je bil stopil v zvezo z njim, mu je še bolj utrdilo to vero. Oba pa sta si hotela nabrati toliko kapitala, da bi osnovala tvornico na perkal, ki bi jo vodil Polaneški, upravljal pa Bigiel. Toda dasi sta se lahko oba prištevala premožnim ljudem, je bila vendar pot do kapitala še jako dolga. Polaneški, manj potrpežljiv, toda na vse strani zvezan s prirojenimi vezmi, je sicer poizkušal takoj, ko se je bil vrnil domov, zbuditi v ta namen takoimenovani „domači“ kapital. Toda povsod je zadel le ob nezaupnost. Zapazil pa je pri tem nekaj čudnega. Njegovo ime mu je seveda povsod odpiralo duri, vendar pa mu je v trgovini bolj škodovalo nego koristilo. Bilo je videti, kakor da si ljudje, do katerih se je obrnil, niso mogli predstavljati, kako bi kdo izmed njih, najsi

človek iz dobre rodbine in imena, ki se končuje na -ski, utegnil voditi kako podjetje. Polaneškega je to izpočetka tako jezilo, da je moral razsodni Bigiel krotiti njegovo razjarjenost. Pojasnil mu je, da se taka nezaupnost gotovo opira na bridke izkušnje. In ker je dobro poznal zgodovino raznih trgovsko-obrtnih podjetij, mu je našteval dolgo vrsto imen, od gospoda Tizenhausa do različnih laških bank in zavodov „Tellus“ imenovanih, ki razen imena niso imela realnega temelja. — „Ni še prišel čas,“ je dejal Bigiel, „toda pride gotovo, ali bolje, že prihaja. Doslej smo imeli le amaterstvo in diletanstvo, sedaj se naposled pojavljajo tuptam strokovnjaki.“

Polaneški, ki mu je bil navzlic vsemu temperamentu dovolj razvit opazovalni talent, je pri tem spoznal marsikaj čudnega v teh krogih, do katerih mu je njegova dotika odpirala pristop. Tu je žel splošno priznanje za to, da je bil nekaj izvršil. Kazali so na to celo s poudarkom, češ, da bi bilo v tem spoznanju še nekako pokroviteljstvo. Vsakdo je kazal preočito, da se strinja s tem, da se mu zdi to potrebno, nihče pa se ni vedel tako, kakor bi imel dejstvo, da se Polaneški ukvarja z nečim, za reč popolnoma navadno in prirojeno. „Vsi pa mi hočejo biti pokrovitelji!“ je dejal Polaneški, in to je bilo tudi res. Prepričal se je naposled, da bi ga, ko bi se hotel na primer potezati za roko katere deklice iz takoimenovane „družbe“, njegov trgovski in bančni zavod in naslov „podjetnik“ prej ovirala, nego mu koristila. Prej bi

mu dali vsako izmed teh deklic, ako bi imel namesto plodonosnega podjetja zadolženo kmetijo, ali ko bi, živeč kot velik gospod, živel zgolj ob obrestih svoje glavnice.

Ko je bil napravil na ducate takih izkušenj, je jel Polaneški zanemarjati društvene stike in jih je naposled opustil dodobra. Omejil se je na rodbino Bigielov, na gospo Emilijo Hvastovsko in na tista znanja, ki so mu bila potrebna pri samskem življenju. Na hrano je zahajal v krčmo „François“ z Bukackim, s starim Vaskovskim in z odvetnikom Maškom, s katerimi je neprestano razpravljal razna vprašanja ter se pričkal o njih; pogostoma je zahajal v gledališče in na vsakovrstne javne zabave, sicer pa je živel dovolj samotno. Zato se tudi ni oženil, dasi bi se bil rad po dobrem pomisleku in dasi je bil dovolj imovit.

Po vrnitvi iz Kremenca je zašel skoraj naravnost k Bigielovim ter izlil ondi svoj žolč na „strica“ Plavicega, češ, da mu bo rodbinski glavar vdan in sočuten poslušalec; toda Bigiela njegovo pripovedovanje ni razvnelo dosti, nego dejal je:

„Take ljudi že poznam! Sicer pa pomisli! Odkod naj vzame Plavicki denar, ako ga nima? Z zemljiškimi dolgovi mora imeti človek sveto potrpežljivost. Imetje, naloženo na zemljišče, lahko požre denar, toda vrne ga le z največjim trdom.“

„Čuj, Bigiel,“ odgovori Polaneški, „od tedaj, kar se debeliš in spiš po obedu, je treba, da ima človek s teboj sveto potrpežljivost.“

„Ako že moram biti odkritosrčen,“ reče Bigiel mirno, „te vprašam, zakaj neki potrebuješ tako nujno ta denar? Ali nimaš na razpolago one vsote, ki jo je moral vsak izmed naju po zavezi vložiti v trgovino?“

„Radoveden sem, kaj je tebi ali Plavickemu do tega? Imam pri njem denar, dobiti ga moram, in vsega je konec.“

Prihod gospe Bigielove s celo tolpo otrok je končal to pričkanje. Bila je to še mlada žena črnih las in modrih oči, jako dobra in vdana svojim otrokom, ki jih je bilo šest in ki jih je imel Polaneški jako rad. Bila mu je zato odkritosrčna prijateljica kakor gospa Emilija Hvastovska. Obe te gospe sta poznali in ljubili Marico Plavicko; zato sta sklenili Polaneškega oženiti z njo; obe sta silili vanj, naj gre sam po denar v Kremen; sedaj je torej gospa Bigielova kar gorela od radovednosti, kakšen vtisk je napravil nanj ta poset.

Toda radi otrok se nista mogla pomenkovati o tem. Najmlajši izmed onih, ki so že hodili, je objel Polaneškega z rokami za kolena, ga potresal in jel klicati: „Gospod, gospod!“ Dve deklici, Evica in Ivanka, sta se mu spravili brez okolišev na kolena, Eda in Pepek pa sta mu pojasnila vso stvar. Otroci so bili čitali, kako si je Kortež osvojil Mehiko ter so po tem čtivu uravnali svojo igro. Eva je dvignila trepalnice in roke ter izpregovorila navdušeno:

„Dobro! Jaz bom Kortež, Pepek vitez na konju, toda kaj, ko Evica ali Ivanka nečeta biti

Montezuma? Zato se ne moremo igrati. Nekdo mora biti Montezuma, zakaj kdo bi sicer zapovedoval Mehikancem?"

„Kje pa so Mehikanci?“ vpraša Polaneški.

„No“, odgovori Pepek. „Mehikanci so vendarle stoli in takisto Španci.“

„Torej počakajte, jaz hočem biti Montezuma, a sedaj le vzemite Mehiko.“

Tako se je pričel nepopisen hrušč in hrup. Spričo svoje živahnosti se je Polaneški časih utegnil vesti kakor otrok. Postavljal pa se je Kortezu tako trdovratno po robu, da se mu je jel Kortež upirati enako trdo, dokazujoč ne brez zgodovinske resnice, da je bil Montezuma poražen, pa da se mora dati premagati. Montezuma je odgovoril na to, da njemu ni nič do tega, in bojeval se je dalje. Tako se je igra nadaljevala v brezkončnost.

Toda gospa Bigielova, ki ni mogla dočakati konca te igre, je naposled vprašala moža:

„Kako se je izvršil poset v Kremenu?“

„Delal je prav to, kar dela zdaj,“ ji odgovori Bigiel; „prevrnil je vse stole ter odšel.“

„Ali ti je že kaj povedal?“

„O gospodični ga še nisem utegnil vprašati, toda s Plavickim sta se razšla v največji jezi. Prodati hoče svojo vsoto v Kremenu, kar izvestno provzroči popolni razdor.“

„Škoda“, odgovori gospa Bigielova.

A pri čaju, ko so bili otroci že odšli spat, jame izpraševati naravnost Polaneškega glede Marice.

„Ne vem,“ reče Polaneški, „morda je lepa, morda ne. Nisem se še ukvarjal s tem.“

„To ni res“, odgovori gospa Bigielova.

„Torej ni res! Torej je ljubka, lepa in vse drugo, kar hočete. Mogoče se je zaljubiti vanjo, mogoče se oženiti z njo, toda moja noga ne krene več tjakaj. Dobro vem, čemu ste me poslali v Kremen, vendar pa bi mi bili morali povedati tudi to, kakšen je njen oče, zakaj ona mu mora biti po vlogi podobna, in če je temu tako, pa lepa hvala.“

„Pazite vendar na to, kar govorite: Ljubka je in lepa, mogoče se je oženiti z njo — a potem mora biti podobna očetu! To se vendar ne strinja!“

„Morda ne, meni ni nič do tega! Nimam sreče, in dosti!“

„A jaz vam pravim dvoje: Prvič, da je Marica napravila na vas močan vtisk, drugič pa, da je to ena izmed najboljših deklet, kar sem jih videla v svojem življenju, in srečen bo, kdor jo dobi.“

„A vendar je doslej ni vzel nihče.“

„Saj ima komaj enindvajset let in je šele nedavno stopila med svet. Sicer pa si le ne mislite, da bi bila brez snubcev.“

„Naj jo pa vzame kdo drug.“

Toda Polaneški ni izrekel tega odkritosrčno, zakaj misel, da bi jo vzel kdo drug, mu je bila neizrečno zoprna. Bil je tudi hvaležen gospe Bigielovi, da je tako hvalila Marico.

„Meni ni nič do tega!“ je dejal, „toda vi ste dobra prijateljica.“

„Ne samo Maričina, ampak tudi vaša. Prosim vas le odkritosrčnega, toda povsem odkritosrčnega odgovora: Ali je napravila na vas dober vtisk, ali ne?“

„Name? Vtisk? Odkritosrčno vam povem: Neizrečnega.“

„Torej vidite!“ mu odgovori gospa Bigielova jasnega in zadovoljnega lica.

„Kaj vidim? Ničesar ne vidim! Prikupila se mi je neizrečno — seveda! Niti misliti si ne morete, kako prikupna in mična stvarca je to. Dobrosrčna pa je tudi gotovo. Toda kaj? Drugič se res ne morem odpraviti v Kremen. Odšel sem tako razjarjen, povedal sem ne le Plavickemu, nego tudi njej nekaj tako rezkih, da mi niti ne bi verjeli.“

„Torej je bilo vaše vedenje nevljudno?“

„Prej nevljudno, nego vljudno.“

„To se dá poravnati pismeno.“

„Jaz naj pišem Plavickemu in naj ga naprosim, da mi odpusti? Za noben denar na svetu! Saj me je celo preklel.“

„Kako preklel?“

„Kot očak našega rodu. V svojem imenu in v imenu vseh prednikov. Tako ga mrzim, da ne bi mogel napisati niti dveh besedic. To je izkratka star, patetičen glumač. Njo bi že prej prosil, naj mi odpusti, toda kaj bi dosegel s tem? Držati mora z očetom. To priznavam tudi jaz. V najboljšem primeru mi odpiše, da jo to zelo veseli, in občevanja bi bilo konec.“

„Brž ko se vrne Milica iz Reichenhalla, povabimo o prvi ugodni priliki Marico semkaj — in potem je to naša stvar, da se pojasni ta nespo-razumek.“

„Pozno, prepozno!“ ponovi Polaneški. „Dal sem si častno besedo, da prodam ta znesek — in ga tudi prodam.“

„To bo morda bolje.“

„Ne, to bo še huje!“ se vtakne v razgovor gospod Bigiel. „Jaz mu prigovarjam, naj ne proda dolga, poleg tega upam, da ne najde niti kupca.“

„A v tem Emilija konča zdraviti Litko.“

Zdajci se obrne gospa Bigielova k Polaneškemu:

„Boste videli, kako se vam bodo zdele sedaj druge deklice poleg Marice. Jaz nisem z njo tako zaupna kakor Emilija, vendar pa se potrudim uporabiti prvo priliko in ji pisati ter tako pozvedeti, kaj misli ona o vas.“

S tem se je končal razgovor. Ko se je Polaneški vračal domov, je zapazil, da ta Marica ni zavzela že poslednjega prostora v njegovi duši. Resnica, ni mogel skoro misliti na nič drugega. Obenem pa je imel občutek, da se je ta razmera pričela v kaj neugodnih okoliščinah in da bi si bilo morda bolje izbiti to deklico iz glave, dokler je še čas. Kot človek, več duševno krepak nego slab in nevajen vdajati se sanjarstvu zato, ker so prijetna, je sklenil trezno presoditi položaj in ga preudariti vsestransko. Deklica je sicer imela skoro vse tiste lastnosti, ki si jih je želel od svoje

bodoče žene in vrhutega mu je bila segla nena-
vadno do srca. Toda temu nasproti je imela za
očeta človeka, ki ga Polaneški ni mogel trpeti, in
razen očeta pravo breme v obliki Kremena. „S to
vzvišeno staro opico se ne bom strinjal nikdar in
se ne morem strinjati,“ si je mislil Polaneški, „zakaj
z njim bi bilo mogoče samo dvoje: Ali se mu
vdam, česar pa nisem zmožen, ali pa naj ga vrtim
vsak dan tako, kakor sem ga zasukal ondan v Kre-
menu. V prvem primeru bi jaz, neodvisen človek,
zašel v neznosni jarem starega sebičnika, v drugem
pa bi bila naloga moje žene kaj težavna in mučna
in naše življenje izkaženo za vselej.“

„Upam,“ je nadaljeval, „da je to trezno in
logično razmišljanje. Zmotno bi bilo samo takrat,
ko bi bil že zaljubljen vanjo. Sodim pa, da temu
ni tako. Zanima me, toda zaljubljen nisem vanjo.
To sta dve različni stvari. Zato je treba nehati
misлити nanjo, in vzame naj jo kdo drug.“

Ta poslednja misel je iznova zbudila v njem
pikre občutke, toda mislil si je: „Da me tako za-
nima, to je že prirojeno. Sicer pa sem prebil že
marsikaj trpkega, torej prebijem še to. Upam tudi,
da se ta trpkost zmanjša vsak dan.“

Toda kmalu je spoznal, da je razen te trpkosti
ostal v njem še občutek bolesti, ker so bile izginile
one nade, ki so se odpirale pred njim. Zdelo se
mu je, kakor da se je vzdignil pred njim nekakšen
zastor bodočnosti in da je videl, kaj vse bi uteg-
nilo biti, nato pa je zastor zdajci padel in njegovo

življenje se je vrnilo na stari tir, ki ne drži nikamor, ali bolje, ki drži v puščavo. Polaneški je čutil, da trdi modrijan Vaskovski prav in da utegne biti pridobivanje denarja zgolj pomoček. Vrhutega je treba življensko vprašanje dognati drugače. Neka važna naloga mora biti, ki, razrešena na pošten in preprost način, privede k dušnemu miru. Takšen mir je temelj življenju; brez njega življenje nima pravega zmisla. Polaneški je bil v izvestnem oziru otrok svoje dôbe, to je, tudi on je nosil v sebi del onega velikega nemira, ki je v sedanji zatonjajoči dobi nekaka človeška kletev. Tudi v njem se je bil razdril oni temelj, na katerem je dotlej počivalo življenje. Tudi on je dvojil, ali utegne racionalizem, spotakniviši se ob vsak kamen na cesti, nagraditi vero, in te vere dotlej še ni našel. Od sočasnih dekadentov se je pa razlikoval v tem, da se ni zaljubil v samega sebe, v svoje živce, v svoje dvojbe, v svojo duševno dramo in da si ni dajal odveze za lopovstvo in postopanje. Nosil je v sebi občutek, ki se ga je zavedal kolikor toliko, da je treba življenje, kakršno je, bodisi tajno ali javno, izpopolniti z vrsto dela in dejanj. Sodil je, da je treba, akotudi si človek ne more odgovoriti na vsakovrstno vprašanje „Zakaj?“, vendar nekaj delati, ker se že dejanje samo utegne do izvestne stopnje smatrati za odgovor. Vprašanje sicer lahko ostane brez odgovora, vendar pa človek, ki odgovarja tako, odvrča od sebe vsakršno odgovornost. Kaj torej preostaja? Osnova svoje rodbine in skupno delo. Eno in drugo pa mora

biti do izvestne mere zakon človeške prirojenosti in njega naloga, ker se ljudje sicer ne bi ženili in sklepali zvez med seboj. Modrovanje te vrste, podpirajoče razumni moški nagib Polaneškega, mu je kazalo zakon kot enega izmed glavnih življenskih smotrov. Stremil je že davno k temu smotru. Časih se mu je zdela gospodična Marica ona pristaja, v „katero plove ladja v mračni noči“. — Sedaj pa, ko si je domišljjal, da luči te pristaje niso prižgane zanj, da bo treba jadrati dalje, začeti iznova plovbo po neznanem morju, ga je obvzel občutek trpkosti in žalosti. Toda njegovo premišljanje se mu je kazalo logično, in vrnilo se mu je prepričanje, v katerem je bil utrjen skoro dodobra, da „ona še ni prava“ in da „to pot še nikakor ne“.

Drugi dan je dobil v gostilnici pri obedu Vaskovskega in Bukackega. Črez nekaj časa je došel Mašek s tistim arogantnim licem, z dolgimi brki, z monoklom, z rdečico na licu in v belem oprsniku. Po pozdravu jamejo vsi izpraševati Polaneškega o njegovem posetu pri Plavickem, ker so deloma že vedeli, zakaj so mu bile gospe tolikanj prigovarjale osebni poset ter so vrhutega poznali gospodično Plavicko iz pripovedovanja gospe Emilije Hvastovske.

Ko je Bukacki, prozoren kakor sevreški porcelan, zaslišal pripovedovanje, je dejal hladnokrvno, kakor mu je bila že navada:

„Torej boj? To je deklica, ki vpliva na živce, in sedaj bi bil čas, da jo človek napade. Ženska

na kameniti poti prej sprejme ponudeno roko nego ženska na ravni cesti.“

„Pa ji jo podaj“, reče Polaneški razdražen.

„Vidiš, dragi moj, tu imam izvestne ovire. Prvič na moje živce še bolj vpliva gospa Emilija, drugič imam zmerom bolečine v vratu in tilniku, kar napoveduje bolezen v možganih, a tretjič nimam denarja.“

„Ti brez denarja?“

„Vsaj sedaj. Kupil sem si nekoliko Falkov, vse ‚avant la lettre‘ in iznebil sem se zanje denarja za mesec dni; ako dobim iz Italije enega Masaccia, po katerem koprnim sedaj, napovem v letu dni bankerot.“

Vaskovski, ki je bil s črtami in z rdečico na licu nekoliko podoben Mašku, dasi je bil dokaj starejši in je imel lice plemenito, upre svoje modre oči v Bukackega in reče:

„To je bolezen stoletja. Kopičenje in kopičenje na vseh straneh!“

„Oho! Nastane prepir“, omeni Mašek.

„Nimamo boljšega dela“, odgovori Polaneški. A Bukacki dvigne rokavico.

„Kaj imate zoper nabiranje?“

„Nič“, odgovori Vaskovski. „To je tak postaren način ljubezni do umetnosti, vreden našega časa. Ali si ne mislite, da je pri tem kaj takšnega, kar napoveduje prepast? Svoje dni so nosili ljudje v sebi vnemo za lepo umetnost, ljubili jo tam, kjer je bila: v muzejih, v cerkvah; sedaj pa jo donášajo

v zasebna stanovanja. Prej so z zbirkami končali — sedaj pa začenjajo z njimi. Ne govorim o Bukackem, toda sedaj pričanja vsak fantič, ako ima le nekoliko denarja, zbirati — a kaj? Dostikrat ne predmetov umetnosti ali njenih mladik, pa vsaj drobtine. Vidite, dragi moji, meni se je zmerom zdelo, da sta ljubezen in amaterstvo dve različni reči, ter dopuščam na primer, da velik ljubitelj žensk ni noben mož, sposoben za bolj vzvišene občutke.“

„To je mogoče. Nekaj tiči v tem!“ reče Polaneški.

„Kolikor me to utegne zanimati,“ reče Mašek, s prsti razčesavajoč dolge svoje brke, „tiči v tem zlasti pritoževanje starega pedagoga o novejših časih.“

„Pedagoga?“ ponovi Vaskovski. „Prvič, ko mi je padel v naročje nepričakovano kos kruha, sem odslovil vlogo Herodeževo in moritev nedolžnih otrok; drugič pa se motite, ako mislite, da se pritožujem. Skoro radosten vidim in konstatiram neprestano nove dokaze, da sem na koncu dobe in da pride takoj nova.“

„Na širokem morju smo in ne dospemo tako kmalu k obrežju“, zamrmra Mašek.

„Miruj vendar“, odgovori Polaneški.

Toda neustrašeni Vaskovski nadaljuje:

„Diletanstvo drži k premetenosti, premetenost pa požre vse ideale in potem nastopi težnja po uživanju. To vse pa ni nič drugega kakor poganstvo. Nihče si ne more predstavljati, do kakšne mere smo se že izprevrgli v pogane, pač pa obstoji arijska

duša, ki ne okosteni, ne otrpne nikdar; duša, ki ima v sebi dih božji, isto tvorilno moč — a tej duši je že tesno v teh poganskih sponah in reakcija se že pričenja; prerod nastopi kakor na tem polju, tako tudi na drugih v Kristusu . . . To je brezdvomno.“

A Vaskovski, ki je imel oči podobne otroku ter nekako večno uprte v brezkončnost, je obrnil pogled v okno, skozi katero je bilo moči videti sivkaste oblake, ki jih je tupatam prediralo solnce.

A Bukacki reče nato:

„Škoda, da me glava boli, zakaj to bo kaj zanimiva doba.“

Toda Mašek, ki je Vaskovskemu rekal „pila“ in ki ga niso zanimale takšne razprave, potegne iz stranskega žepa smodko, jo odgrizne na enem koncu, se obrne k Polaneškemu in reče:

„Čuj, Stanko, ali res prodaš ono vsoto, ki jo imaš na Kremenu?“

„Odločno. A zakaj vprašuješ?“

„Morda bi reflektiral nanjo.“

„Ti?“

„Jaz. Znano ti je, da pogostoma reflektiram na takšen kup. Lahko se o tem pomeniva kaj več. Danes ti ne morem povedati še nič zanesljivega, toda jutri si dam doposlati popis zemljišča v Kremenu in ti povem, ali je ta kup mogoč. Morda prideš po obedu k meni na kavo in morda se dogovoriva.“

„Dobro. Ako ima biti le to, bi hotel najrajši, naj se zgodi kmalu, zakaj brž ko se pogodim z Bigielom, bi hotel oditi.“

„Kam?“ vpraša Bukacki.

„Ne vem. V mestu je prevroče. Nekam h gozdom in k vodi.“

„Tudi star predsodek“, reče Bukacki. „V mestu je zmerom na eni strani ulic senca, česar ne dobivaš na kmetih. Jaz hodim po senčni strani in se imam dobro; zato poleti ne zapuščam mesta.“

„A, profesor, ali ne pojdete nikamor?“ vpraša Polaneški Vaskovskega.

„Kajpada. Gospa Emilija me vabi v Reichenhall. Morda pojdem tja.“

„Torej pojdiva skupaj. Meni je to eno, kam naj grem. Rad imam Salzburg, vrhutega mi bo kaj ljubo, ugledati gospo Emilijo in Litko.“

Bukacki iztegne svojo prozorno roko, vzame šibico s krožnika in si začne trebiti zobe. Obenem jame govoriti s svojim hladnim, malomarnim glasom:

„V meni vre takšna besna burja ljubosumnosti, da sem pripravljen iti z vama. Polaneški, čuvaj se, da ne izbruhnem kakor dinamit.“

Bilo je nekaj tako zabavnega in odpornega med besedami in glasom Bukackega, da se je Polaneški celo zasmel; šele trenutek kesneje je odgovoril:

„To mi niti ni prišlo na misel, da se je mogoče zaljubiti v gospo Emilijo. Hvala ti za to misel.“

„Gorje vama obema!“ je odgovoril Bukacki ter nadalje zbadal po zobeh.

V.

Drugo jutro po prijetnem obedu pri Bigielovih se je napotil Polaneški ob določeni uri k Mašku. Izvestno, so ga že pričakovali, zakaj v kabinetu je našel elegantno posodo za črno kavo in čašice za likerje. Mašek pa se mu ni takoj pokazal, ker je, kakor je povedal služabnik, ravnokar sprejel neke gospe. Skozi vrata se je tudi čul iz salona njegov in ženski glas. Polaneški je torej v tem ogledoval Maškove prednike, katerih slik je viselo nekoliko na steni in o katerih pristnosti so dvojili prijatelji mladega odvetnika. Zlasti nekov krivogled infulat je dajal Bukackemu povod za ugovore, toda Mašek zaradi tega ni bil razžaljen. Sklenil je, naj si je temu, kakor hoče, predstavlja svetu sebe in svoje prednike, svojo genialnost pri podjetjih. Vedel je, da se bodo v družbi, v kateri je živel, ljudje temu rogali; vendar pa ne bo nihče toliko pogumen, da bi dejanski nastopil proti takšnim pretenzijam. Ker je bil sam odločen in brezmejno drzen človek ter se je vrhutega odlikoval z istinito trgovinsko bistroumnostjo, se je sklenil dvigniti s podporo teh pomočkov. Ljudje, ki ga niso imeli radi, so ga imenovali drzneža, in bil je resnično tak, toda nalašč. Kot potomec rodbine, o kateri so utegnili dvojiti, ali je bila plemenita ali ne, se je vedel proti ljudem, nedvomno pohajajočim iz starega rodu, kakor bi bil dokaj plemenitejši od njih, proti ljudem nedvomno

bogatim pa, kakor bi bil še bogatejši. Kakor je bilo videti, se mu je to ravnanje obnašalo jako dobro. Čuval se je le, da se ni popolnoma osmešil, vendar pa si je pri tem početju napravil jako široke meje. Sicer je tudi dosegel to, kar je hotel; povsod so ga radi sprejemali in pridobil si je veliko zaupanje. Nekatera podjetja so mu res prinesla lep dobiček, vendar pa denarja ni spravljaj na kup. Priznaval je, da še ni čas za to, da mora še zidati na bodočnost, ako hoče, da bi se mu izplačala, kakor je zahteval od nje. Denar se mu sicer ni smilil, vendar ga pa tudi ni zapravljaj, češ, da ravnaajo tako v svetu parveniji; kjer pa se je pokazala potreba, se je kazal po svojih besedah „solidno darežljiv“. Imeli so ga tudi za človeka zelo priljudnega v občevanju ter zanesljivega v vsakem oziru.

Njegova zanesljivost se je sicer opirala na zaupanje, pa ga je tudi vzdrževala v nemajhni meri, kar mu je dopuščalo sklepati res velike trgovinske pogodbe. Pa se tudi ni strašil česarsibodi. Poleg poguma in podjetnosti, ki mu nista dali dolgo premišljati, je verjel v svojo srečo. Dober uspeh je še utrdil to vero. Sam sicer ni vedel nikdar, koliko ima premoženja, vendar pa je deloval jako spretno, in ljudje so ga imeli za bogatega.

Sicer pa je bila gonilna vzmet njegovega življenja prej ničemurnost nego pohlep. Res, da je želel biti bogat, vendar pa hotel najprej, da bi ga imeli za velikega gospoda, po angleško. Primerno tej zahtevi je prikrojil celo svojo zunanost ter bil

skoro ponosen na svojo grdost, ki se mu je zdela aristokratska. In res je tičalo nekaj, ako ne nenavadnega, vsaj ne vsakdanjega v njegovih debelih ustnicah, v širokih nosnicah in v rdečici na licu. Bila je to nekaka moč in brutalnost, s kakršno se časih odlikujejo Angleži, in ta izraz je jačilo še to, da je noseč monokel, moral visoko dvigati glavo in da jo je, razčesavajoč s prsti svoje brke, dvigal še više.

Polaneški ga izpočetka ni mogel trpeti in mu tega tudi ni dosti prikrival; pozneje pa se ga je navadil, zlasti ker se je vedel Mašek proti njemu drugače nego proti drugim, morda iz spoštovanja, ki ga je tajno gojil do njega; morda tudi zato, ker bi bilo, ako bi poniževal tako vročekravnega človeka, to prav tako, kakor bi ga hotel mahoma odpraviti od sebe. To pa bi mu bilo celo v najboljšem primeru neprijetno. Naposled sta se mlada človeka, pogostoma občujoča drug z drugim, vzajemno navadila svojih slabosti, in sedaj na primer, ko se je Mašek poslovil od gospe in se pokazal v kabinetu, je opustil svojo gizdavost, pozdravil Polaneškega in jel govoriti kakor navaden umrljiv človek, ne pa kot velik gospod ali kot Anglež.

„Te ženske! te ženske! C' est toujours une mer à boire!* Naložil sem njih glavnico in jim plačujem najpravičnejše obresti. Ne! Prihajajo vsaj enkrat vsak teden vpraševat, ali ni bil kje potres.“

* Teh ne odpravi človek nikdar.

„Kaj mi hočeš?“ ga vpraša Polaneški.

„Najprej se napij kave.“

In prižgavši vinski cvet pod samovarom, reče:

„S teboj vsaj ne bom imel težav. Izpisek iz zemljiške knjige sem videl. Vsote ne bo dobiti tako lahko, izgubljena pa tudi ni. Treba bo stroškov, potov in tako dalje, da se dobi znesek; zato ti ne morem dati toliko, kolikor znaša, vendar pa ti dam dve tretjini in ji v treh obrokih izplačam v letu dni.“

„Ker sem rekel, da se hočem iznebiti vsega tega bodisi še za manjšo ceno, sprejemem ponudbo. Kdaj se mi izplača prvi obrok?“

„Črez četrto leta.“

„Torej pustim pooblastilo Bigielu, ako bom moral oditi.“

„A sedaj si namenjen v Reichenhall?“

„Bržkone.“

„Oh, kdo ve, ali te res Bukacki ni napotil na neko misel.“

„Vsak človek ima svoje muhe. Na primer ti. Čemu kupuješ ta dolg na Kremenu? To je vendar premajhno podjetje zate.“

„Poleg velikih se delajo tudi manjša. Toda proti tebi hočem biti odkritosrčen. Znano ti je, da niti moj položaj, niti moj kredit ne pripadata k poslednjim, toda to oboje se ojači, ko bom imel za seboj kos zemljišča, zlasti tolikega. Čul sem o svojem času od Plavicekega, da bi bil pripravljen prodati Kremen. Zato mislim, da bo še bolj naklonjen

prodaji in da se utegne to zemljišče dobiti po ceni, na obroke, za neveliko gotovino s pridatkom ‚rente viagère‘. Drugo pa bomo videli. Pozneje, ko se nekoliko uredim kakor konji za vožnjo, utegnem zemljišče prodati iznova; vendar pa bom imel naslov vlastelinski, do katerega mi je mnogo, med nama rečeno.“

Polaneški je očitno nejevoljen poslušal Maškove besede, nato pa je dejal:

„Tudi jaz ti moram odkritosrčno povedati, da kup ne bo tako lahek. Gospodična močno brani, da bi se prodalo zemljišče. Saj poznaš ženske. Zaljubljena je v svoj Kremen ter stori vse, kar bo v njeni moči, samo da ostane v njenih in očetovih rokah.“

„Postanem torej v najhujšem primeru upnik gospoda Plavicega, in ne misli, da izgubim ta znesek. Najprej ga morem prodati po tvojem zgledu, drugič pa ga jaz kot odvetnik izterjam dokaj laže. Lahko mi bo označiti način, kako se mi izplačaj ta znesek, in ga izročiti Plavickemu.“

„Lahko tudi poženeš Kremen na dražbo in kupiš na njej.“

„Lahko bi ga, ako bi bil kdo drug, toda Mašku, za vraga, tega ni treba. Nikakor! Dobe se tudi drugi pomočki, v katere morda rada privoli tudi gospodična Plavicka, ki jo sicer zelo spoštujem in visoko cenim.“

Polaneški, ki je ravnokar izpil poslednjo kavo, postavi čašico zdajci na mizo.

„Ah!“ reče, „saj se dá tudi drugače dobiti naslov vlastelinski.“

In iznova ga obide občutek velike odpornosti in jeze. V prvem hipu je že hotel vstati in reči Mašku: „Ne prodam tega dolga!“ ter oditi. Vendar pa se je premagal. Mašek pa si je razčesaval brke in dejal:

„A ko bi? Morem ti dati moško besedo, da doslej še nimam tega namena, da ga še odločno ne pojnim ... Toda ... in ko bi? Gospodično Plavicko sem spoznal nekoč pozimi v Varšavi, in močno se mi je prikupila. Rodbina je dobra, imenje razpada, toda obilno ga je in še se dá oteti. To je taka misel, kakršna je vsaka druga. Proti tebi sem docela odkritosrčen kakor zmerom. Šel si tja navidezno po denar, toda jaz sem vedel, čemu so te gospe odpravile tjakaj. Vrnil si se pa razjarjen kakor zlodej, torej si domišljam, da nimaš nikakih načrtov. Ako mi porečeš, da se motim, odstopim pri tej priči, sicer ne od načrta, zakaj, kakor sem rekel, načrta še nimam, nego tudi od misli nanj kot na kaj možnega. Dajem ti na to svojo moško besedo. V nasprotnem primeru pa se ne drži načela: ‚Česar ne morem imeti jaz, naj ne dobi tudi kdo drug‘, in se ne postavlja gospodični na pot. A sedaj govori!“

Polaneški se spomni svojega včerajšnjega mo-drovanja; takisto prizna, da trdi Mašek prav, ako

pravi, da v tem primeru nima pravice deklico ovirati v ničemer, in čez nekaj časa reče:

„Ne, Mašek, nimam nikakih namenov glede gospodične Plavice. Lahko jo celo vzameš, ako jo hočeš! Povem ti pa odkritosrčno: Nekaj je, kar mi pri tem ni všeč, dasi je meni v prid, to namreč, da kupuješ ta dolg ti. Verjamem ti, da nimaš še gotovega namena, toda ko bi ga imel? To bi bilo videti nekamo čudno. Z nekakšnim pritiskom, z nekakšno spletko ... Sicer pa je to tvoja stvar.“

„Tako daleč moja, da bi jo bil takoj omenil sam, ako bi mi bil rekel kaj takega kdo drug, ne ti. Zagotavljam te pa, da ne bi, ko bi tudi dobil takšno nakano, o čemer pa dvojim, poprosil roke gospodične Plavice kot za nekakšne obresti od vsote. Brž, ko ti utegnem določno reči, da bi ta znesek kupil v vsakem slučaju, si že pridobim s tem pravico do kupa. Pred vsem drugim, kakršna je dandanes ta stvar, hočem kupiti Kremen, zakaj meni ga je treba, torej mi je tudi dovoljeno, da uporabim vse ugodne pomočke, ki me privedejo do konca.“

„Torej dobro. Prodam ti ga. Daj napraviti pogodbo in pošlji mi jo, ali pa pridi sam z njo.“

„Pogodbo sem že naročil izdelati svojemu praktikantu; treba jo je le še podpisati.“

Četrť ure pozneje je bila pogodba podpisana. Tega dne je bil Polaneški, prebivši večer pri Bigielovih, tako slabe volje kakor še nikdar;

gospa Bigielova ni mogla zatajiti žalosti, in gospod Bigiel je, ko je bil vse dobro preudaril, rekel naposled polagoma z navadno premišljenostjo:

„Da ima Mašek ta načrt gotov, o tem pač ni dvojbe. Tu pojde samo za to, ali se laže on tebi, ko pravi, da ga nima, ali tudi sam sebi.“

„Naj jo Bog obvaruje Maška!“ se oglasi gospa Bigielova. „To smo videli vsi, da mu je bila jako všeč.“

„Domišljaj sem si takisto,“ odgovori Bigiel, „da bo človek te vrste iskal imetja, toda utegnil sem se motiti. Tudi je mogoče, da bo hotel vzeti ženo iz dobre, stare rodbine, da si s tem utrdi družabno stališče, skleniti dotike in sorodne zveze s številnimi rodbinami in naposled dobiti v roke trgovinske stvari vsega družabnega okrožja. To tudi ni slab načrt, zlasti ne zato, ker utegne ob svoji gibčnosti, ako bo hotel uporabiti svoj kredit za Kremen, posestvo razbremeniti dolgov.“

„Kakor pravite, milostiva gospa, gospodična Plavicka mu je res všeč,“ doda Polaneški, „in sedaj se spominjam, da mi je gospod Plavicki tudi omenil nekaj takega.“

„Torej kaj?“ vpraša gospa Bigielova, „kaj bo sedaj?“

„Gospodična Plavicka, ako hoče, lahko vzame gospoda Maška“, odgovori Polaneški.

„A vi?“

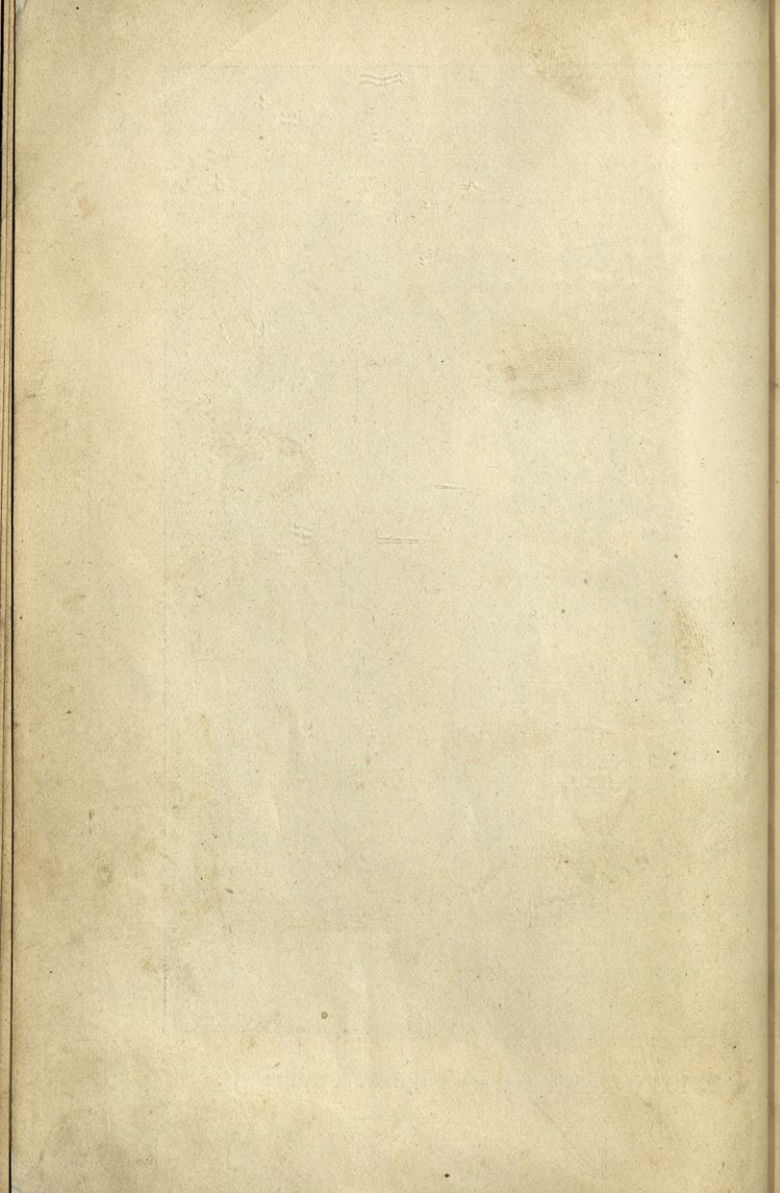
„Jaz odidem sedaj v Reichenhall.“

VI.

In res, teden dni pozneje je odšel v Reichenhall, a še prej je bil prejel pismo od gospe Emilije, ki ga je izpraševala o posetu v Kremenu. Na to pismo ni odgovoril, ker ji je namerjal odgovoriti ustno. Pozvedel je tudi, toda šele zvečer pred odhodom, da je bil Mašek dan prej odrinil v Kremen, in ta novica je vplivala nanj bolj, nego je pričakoval. Dejal si je sicer, da jo pozabi najdalje na Dunaju, toda pozabiti je le ni mogel, in ta misel: ali gospodična Plavicka vzame Maška ali ne, mu je tako rojila po glavi, da je v Salzburgu Bigielu napisal pismo, navidezno o trgovinskih stvarih, pravzaprav pa le za to, da mu ta poda poročilo o Mašku. Poslušal je tudi malomarne razprave Vaskovskega, ki ga je spremljal, o vzajemnih razmerah avstrijskih prebivalcev ter o poslanstvu novodobnih narodov sploh. Večkrat je bil tako zatopljen v preišljevanje o Marici, da mu niti ni odgovoril na vprašanje. Čudil se je, da jo vidi časih tako razločno, kakor bi stala pred njim, ne le kot zvesto njeno sliko, nego kot živo bitje. Videl je njeno mično, prikupno ličece z lepimi usti in malim znamenjem nad gorenjo ustnico, njene oči, zroče mirno, iz katerih je gledalo sočutje in pozornost, s kakršno je poslušala njegove besede. Videl je vso vitko, gibčno njeno postavo, od katere se je kar odbijala toplota njene deviške mladosti. Spo-

(Str. 103.) Srečala sta se z njo in z Litko . . .

minjal se je njenega svetlega krila in koncev stopal, kukajočih izpod krila, in nežnih, dasi nekoliko zagorelih rok ter črnih las, ki jih je bil razpihaval veter na vrtu. Nikdar se ni nadejal, da bi mogel biti ta spomin tako trajen — a to spomin na osebo, ki jo je bil gledal le tako malo časa. Umel pa je, da je to dokaz, kako globok vtisk je napravila nanj, in ko mu je časih prišlo na misel, da vse to, kar se je odbijalo v njegovem spominu, utegne biti Maškovo, tega skoro ni mogel verjeti. Prvi občutek v takšnih trenutkih, ki se je v ostalem strinjal z njegovim odločnim značajem, je bila nepremagljiva težnja, da bi to zabranil. Moral si je naposled celo poklicati v spomin, da je stvar po njegovi volji že dognana in da je bil že sklenil odstopiti od gospodične Plavicke.

Oba, on in Vaskovski, sta dospela v Reichenhall zarana zjutraj in takoj prvega dne, ko sta zvedela za naslov gospe Emilije, sta se srečala z njo in z Litko v mestnem parku. Gospa Hvastovska, ki ju ni bila pričakovala, zlasti ne Polaneškega, se je močno razveselila, ko ju je ugledala. Radost ji je kalilo samo to, da se je Litka, ki je bila nenavadno občutna in je pri tem bolehalo za naduho in srčno hibo, razveselila še bolj, in sicer tako silno, da je skoro omedlela, ker ji je preveč utripalo srce.

Toda to je bil prikaz, ki se je pri njej ponavljal kaj pogostoma, in ko je prešel, so se razjasnila lica vsem. Na poti domov se je držala deklica rok gospoda Stanislava, in iz njenih oči, navadno mračnih,

je sijala globoka radost. Časih je stisnila to roko, kakor bi se hotela prepričati, da je res dospel v Reichenhall on in da je pri njej. Polaneški sploh ni utegnil govoriti o ničemer z gospo Emilijo, niti ga ona kaj vprašati, zakaj Litka mu je kazala Reichenhall in mu hotela, neprestano ščebetajoča, pokazati vse krasnejše kraje. Vsak hip je dejala:

„To še ni nič. Tumsee je še lepši, toda tja pojdem šele jutri.“

Nato se je obrnila k materi in jo vprašala:

„Saj dovolite, mati, kaj ne? Sedaj že lahko hodim. Tja ni daleč. Saj dovolite, mati?“

Časih je odstopila od Polaneškega, izpustila njegovo roko ter ga gledala z velikimi očmi, ponavljajoč:

„Gospod Stanislav! Gospod Stanislav!“

Polaneški ji je kazal sam največjo pozornost, kakršne je bil zmožen le starejši brat. Nekoč jo je dobrosrčno celo oštel:

„Punca, ne hiti tako, sicer se zopet usopiš.“

A ona se je stiskala k njemu, namrdnila ustnice, kakor bi se hudovala, in dejala:

„Molčite, gospod Stanislav!“

Polaneški pa se je vsak hip oziral po jasnem licu gospe Emilije, kakor bi ji hotel naznaniti, da hrepeni govoriti z njo. Ali prilike ni bilo, ako ni hotela pokaziti veselja Litki, ki ji je morala prepustiti prijatelja popolnoma.

Šele po obedu, ki so ga použili skupaj na vrtu v zelenju ob ščebetanju vrabcev, ko je začel Vaskovski pripovedovati Litki o pticah in o ljubezni, ki jo je gojil do njih sveti Frančišek Asiški, in ko si je dete podprlo glavico z rokami ter ga poslušalo z vso dušo, se je obrnil Polaneški h gospe Hvastovski.

„Ali se ne bi hoteli iti izprehajat?“

„Dobro,“ mu odgovori. „Litka ostane za trenutek pri gospodu Vaskovskem; midva se vrneva takoj.“

Odšla sta, in gospa Emilija ga je takoj vprašala:

„Torej kaj?“

Polaneški ji jame pripovedovati, toda bodisi, da se je hotel gospe Emiliji delati lepšega, bodisi da je hotel računati z njeno rahločutno naravjo, ali da so ga naposled celo poslednje misli na Marico pripravile do nekamo občutnejšega glasu, dovolj — vso stvar je zasuknil narobe. Priznal ji je sicer, da se je bil sprl z gospodom Plavickim, zamolčal pa je to, da se je bil pred odhodom iz Kremena vedel rezko tudi proti Marici, pač pa ni ščedil s hvalnimi besedami in končal takole:

„Ker je pa ta dolg edini vzrok, da se ne ujemava s Plavickim, kar je gotovo prešlo tudi na gospodično Marico, sem ga sklenil rajši prodati in pred odhodom semkaj sem ga prodal Mašku.“

Gospa Emilija, ki ni imela niti pojma o denarnih stvareh, nasprotno pa se je odlikovala z naravnost angelsko preprostostjo, mu reče:

„Prav ste storili. Med vama ne sme biti takšnih ovir, kakršen je denar.“

Toda Polaneškega je jelo biti sram, da laže tako naivni duši, in dejal je:

„Dà! . . . Pravzaprav ne. Mislim, da nisem storil prav . . . Bigiel je takisto teh misli, češ, da to ni bilo prav. Mašek ju utegne pritisniti ob zid, jima utegne staviti različne zahteve, utegne pognati Kremen na prodajo. Ne, milostna gospa, to ni bil nežen korak, niti tak, da bi naju zblížal, in ne bil bi storil tega, ako ne bi se bil prepričal, da si je treba vse to enkrat za vselej izbiti iz glave.“

„Oh, ne! Ne govorite tako. Verjamem, da tiči v vsem tem usoda, verjamem pa tudi, da vaju je Previdnost odločila drugega za drugega.“

„O tem, milostna gospa, ne vem ničesar. Ako je temu tako, pa se mi ni treba meniti za nič, zakaj v takem primeru se moram na vsak način oženiti z gospodično Plavicko.“

„Ne. Jaz imam ženski razum in morda ne govorim pametno, toda zdi se mi, da Previdnost hoče in uravnava vse tako, kakor je najbolje, vendar pa pušča ljudem prosto voljo, toda pogostoma nečejo korakati za smotrom, ki jim je bil odločen, in zato je tolikanj ljudi nesrečnih na svetu.“

„Morda. Težavno pa je korakati za čim drugim nego za svojim prepričanjem. Pameť je tudi dar, ki nam ga je naklonil Bog. Kdo mi je porok za to, da bi me gospodična Marica hotela?“

„Morala bi že imeti od nje poročilo o vašem posetu v Kremenu, in čudim se, da ga še nimam. Mislim

si, da pride vsaj do jutri pismo, ker si dopisujeva vsak teden. Ali ve o vašem prihodu v Reichenhall?"

„Ne. Celo jaz sam, ko sem bil v Kremenu, še nisem vedel, da pojdem semkaj.“

„To je dobro, ker bo odkritosrčna, dasi je bila to itak njena navada.“

S tem se je končal razgovor prvi dan. Zvečer so na Litkino prošnjo sklenili oditi drugo jutro k Tumseeju, in sicer oditi rano, tako da bi obedovali pri jezeru, potem pa bi se vrnili na vozu, ali pa peš, ako Litka ne bi bila preutrujena; vendar pa bi morali biti že ob solnčnem zapadu doma. Vaskovski in Polaneški sta dospela pred vilo gospe Emilije že zgodaj pred deveto uro. Obe sta bili že oblečeni ter sta ju pričakovali na verandi; obe sta bili tako lepi, da je bil stari pedagog Vaskovski ves navdušen.

„Bog res časih ustvarja iz ljudi prave cvetice“, je dejal, kažoč od daleč na mater in hčerko.

Gospe Emiliji in Litki se je pa tudi res divil ves Reichenhall. Ona, s svojim angelskim, oduševljenim licem je bila nekamo poosebitev angela in materinske zvestobe, a poleta obenem; ta pa z mračnimi, velikimi očmi, z rudastimi lasmi in črtami tako nežnimi, je bila videti prej kakor umetniški umotvor nego kot živa deklica. Dekadent Bukacki je govoril o njej, da je stkana iz megle, le nekoliko zardele od zarje. Bilo je v tej deklici nekaj skoro nadzemskega, in ta vtisk je še utrjala njena bolezen, njena neizrečna občutnost in dovzetnost za vtiske. Mati je bila slepo zaljubljena vanjo, vsi drugi isto-

tako. Toda dete, ki se je odlikovalo s posebnostjo že od rojstva, se ni dalo pokvariti.

Polaneški, ki je bil v Varšavi zahajal h gospe Emiliji nekolikokrat na teden, je bil obema iskreno vdan. V mestu, kjer prizanašajo ženski časti manj nego kje drugje, so ju jeli zlobni jeziki že vleči črez zobe, seveda čisto po krivem, zakaj gospa Emilija je bila v vsakem oziru čista kakor dete ter je dvigala svojo, vzvišeno glavo kvišku k nebesom, kakor ne bi niti vedela za hudobnost na svetu. Bila je celo tako čista, da se ji ni zdela potrebna skrb za ljudsko mnenje. Sprejemala je vesela one, ki jih je imela rada Litka, ter je odklonila nekoliko dobrih ženinov, proglasivši izrečno, da razen Litke ne potrebuje nikogar več na svetu. Samo Bukacki je trdil, da gospa Emilija vpliva na njegove živce. Polaneški pa se je tako privadil blankitu, ki je obkrožal to kristalno ženo, da se ji nikdar ni bližal z mislimi, ki bi jih bila skalila izkušnja.

Tudi sedaj, po opombi Vaskovskega, je odgovoril preprosto:

„Res, obe sta videti odlično.“

In ko ji je bil pozdravil, je ponovil kolikor-toliko gospe Emiliji to, kar je bilo v tem primeru zbudilo njegovo pozornost. Ona se je zadovoljno nasmejala, bržkone zato, ker se je ta pohvala tikala tudi Litke. Pobirajoča suknje za na pot, je dejala:

„Prejela sem davi pismo in nalašč sem ga vzela s seboj, da ga vam pokažem.“

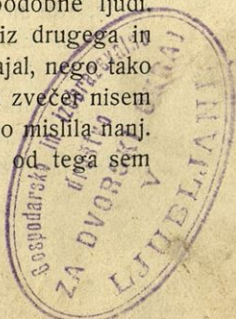
„Ali ga lakko prečitam takoj?“

„Lahko. Tukaj je!“

In stopali so po poti k Tumseeju, gospa Emilija, Vaskovski in Litka spredaj, Polaneški pa nekoliko za njimi, z glavo sklonjeno nad pismom.

Pismo je bilo tele vsebine:

„Predraga moja Emilija! Danes sem prejela Tvoje litanije samih vprašanj in takoj Ti odgovarjam, zakaj tudi meni se mudi zamenjati s Teboj svoje misli. Gospod Polaneški je odšel v ponedeljek, torej že pred dvema dnevoma. Prvi dan sem ga sprejela tako, kakor sprejemam vse goste — in niti na misel mi ni prišlo nič; drugi dan pa je bil praznik, ko sem bila prosta in sva bila skoro ves popoldan skupaj, in celo sama, zakaj oče je odšel k Jamiševim. Kaj naj Ti rečem? Tako prikupen je, tako odkritosrčen in ob tem pravi mož! Iz tega, kar je pripovedoval o Litki in o Tebi, sem takoj spoznala, da je dobrega srca. Hodila sva dolgo ob ribniku po vrtu. Obezala sem mu roko, ker si jo je bil ranil na čolniciu. Govoril je tako pametno, da sem z vso dušo poslušala njegove besede. Oh, Emilija, sramujem se priznati, toda moja bedna glavica je bila naposled nekoliko zbegana ta večer. Tebi je vendar znano, kako sem tukaj sama, obložena z delom, in kako poredkoma vidim podobne ljudi. Zdelo se mi je, da je gost dospel iz drugega in boljšega sveta. Ne le to, da mi je ugajal, nego tako me je prevzel s svojo presrčnostjo, da zvečer nisem mogla zaspati, nego da sem neprestano mislila nanj. Drugi dan sta se z očetom sprla, in od tega sem

dobila tudi jaz nekoliko, dasi sam Bog vé, kaj bi dala za to, da ne bi bilo te stvari med nama. V prvem hipu me je to močno genilo, in ko bi ta odurni človek vedel, koliko sem se najokala v svoji sobi, pa bi me gotovo pomiloval. Pozneje sem si domislila, da je gotovo zelo vročerkven, da oče ni ravnal prav, in zato se ne jezim več. Naj Ti šepnem tudi na uho, da ta dolg, ki ga ima na Kremenu, ne proda nikomur, najsi bi bilo samo radi tega, da bo imel priliko prihajati še večkrat. Da sta se tako slabo razšla z očetom, to ne pomeni nič. Niti oče sam si tega ne žene k srcu, ker je že vsega vaje in se ne meni niti za občutke, niti za prepričanje. V meni ima gospod Polaneški odkritosrčno prijateljico, ki stori vse, kar ji bo mogoče, da takoj, ko prodamo Magierovko, prenehajo vsi vzroki za nesporazumek in zlasti te zoprne denarne stvari. Potem pa mora priti, vsaj zato, da sprejme svoj denar — kaj ne? Morda sem bila tudi jaz njemu nekoliko po volji, in da živ človek izreče časih kaj pikrega, temu se ni treba čuditi. Ne pravi mu ničesar o tem, kadar ga ugledaš, in ne oštevaj ga; naj te Bog ubrani! Ne vem, zakaj, toda nekako nado gojim, da ne provzroči pikrosti niti meni, niti očetu, niti mojemu ljubljenu Kremenu, in mislim si, da bi bilo dobro na svetu, ako bi bili vsi ljudje podobni njemu. Presrčno Te objemljem, predraga moja, in Litko prav tako. Piši mi o njenem zdravju, kolikor le mogoče podrobno, in ljubi me, kakor ljubim jaz Tebe.“

Ko Polaneški prečita dopis, ga vtakne v stranski žep svoje suknje, nato si jo zapne, si pomakne klobuk na tilnik in naposled zdajci začuti veliko slast, da bi zlomil svojo palico na drobne kosce in jo vrgel v potok. Vendar pa tega ni storil, nego je zamrmral skozi stisnjene zobe:

„Tako! Dobro! Ali poznaš Polaneškega? Računati smeš na to, da ti ne napravi krivice. Imej se dobro!“

Potem jame govoriti sam sebi takole:

„Prav ti je tako! Saj je to angel, a ti ga nisi vreden.“

In novič se ga polasti volja, da bi zlomil svojo palico na drobne kosce. Sedaj je videl razločno, da je bila duša te deklice pripravljena vdati se mu z vso vero in z vsem zaupanjem, toda on ji je provzročil takoj izpočetka tako bolešno in zbadljivo ukano, na katero traja spomin vedno in boli večno. Prodati ta znesek, to bi še ne pomenilo ničesar, toda prodati ga človeku, ki ga je koprnel kupiti v tak namen, v kakršnega ga je kupil Mašek, to je bilo tako, kakor bi bil rekel eo ipso gospodični: „Nečem te — le vzemi ga, ako ti je všeč!“ Kako bridka je torej ta ukana za njo po vsem tem, kar ji je govoril ono nedeljo po teh prijateljskih, odkritosrčnih besedah ter obenem določenih za to, da bi ji bile sezale do srca. Saj so bile določene za to, in Polaneški je čutil, da jih je tako razumela. Mogel si je sedaj ponavljati, kolikorkrat je hotel, da ga ne vežejo k ničemur, da človek,

ko se prvič sreča in prvič razgovarja z ženo, po-
kaže samo rožičke kakor polž ter poizkuša, na
kakšna tla je dospel. Vendar pa mu to ni prineslo
tolažbe. Sicer pa, ne samo da se ni bil zmožen
opravičiti sam pred seboj, nego še rajši bi si bil
dal zaušnico. Sedaj je prvič spoznal razločno, da
bi si bil lahko pridobil Maričino roko in srce, in
kolikor zanesljiveje se mu je zdelo, da je to mogoče,
toliko večja se mu je zdela njegova izguba. Vrh-
tega se je od onega časa, ko je bil prečital to pismo,
pričel v njem nov prevrat. Njegovi dokazi, da mora
pustiti Marico, so se mu pokazali zdajci malen-
kostni in neznatni. Polaneški je imel navzlic svojim
hibam dobro srce, in to pismo ga ni malo genilo.
Zato je spomin na Marico hipoma oživel v njegovem
srcu in spominu, oživel celo tako močno, da si je
misлил:

„Sedaj se zaljubim vanjo. Sam Bog vé, da res!“

In prevzela ga je taka ljubezen do Marice, da
je morala odstopiti pred njo celo jeza na samega
sebe. Trenutek kesneje se je pridružil k ostali družbi,
pohitel z gospo Emilijo nekoliko naprej in dejal:

„Darujte mi, milostna gospa, to pismo.“

„Z. največjim veseljem. Ali ni odkritosrčna,
kaj? Ali mi niste pravili, da je dobila tudi ona nekaj
pred odhodom? Nečem pa vas oštevati raditega,
ker vas sama jemlje v varstvo.“

„Milostna gospa, ko bi tu kaj pomagalo, bi
vas poprosil, da me celo nabijete. Toda tukaj ne
pomaga nič več, ker se ne dá več popraviti.“

Gospa Emilija pa ni bila teh nazorov. Toda videča, kako je Polaneški prevzet, se je prepričala, da stoji stvar, v kateri obe stranki čutita tako živo, čim najboljše ter se mora končati ugodno. Pri tem pomisleku se je njeno lepo, sladko ličece razjasnilo od veselja.

„To bomo videli šele čez nekoliko mesecev“, je dejala.

„Niti ne slutite, milostna gospa, kaj utegnemo videti“, omeni Polaneški, misleč na Maška.

Gospa Emilija mu reče:

„Zapomnite si še nekaj. Kdor si kdaj pridobi Maričino srce, ta se ne ukani.“

„Verjamem,“ odgovori Polaneški otožno, „toda takšna srca, kdaj odpahnjena, se ne vrnejo več.“

Dalje se nista mogla razgovarjati, ker sta se jima pridružila Litka in Vaskovski. Skoro se je deklica polastila Polaneškega, kakor bi bil izključno njena last. Gozd, ki se je kopal v mirni svetlobi lepega dne, jo je močno zanimal, torej ga je jela izpraševati po imenih raznih dreves in je radostno zaklicala vsak hip:

„Platničarica!“

On pa ji je odgovarjal mehanično, misleč pri tem na nekaj drugega: „Platničarica, platničarica!“

Naposled se je pot znižala in pod seboj so ugledali Tumsee. Črez kake pol ure so šli naravnost po cesti nad samim obrežjem, kjer so bile tuintam videti lesene klopice, ki so za nekoliko korakov sezale v vodo. Litka si je želela ogledati

od blizu velike ribe, ki jih je bilo moči videti v prozorni vodi. Polaneški jo prime za roko in odide z njo k eni izmed klopi.

Ribe, vajene krušnih drobtinic, ki so jim jih metali gostje, niso zbežale, nego so se še bolj približale, in takoj se jih je zbral cel venec Litki pod nogami. V modrikasti vodi je bilo moči videti zlatorjave hrbte karpov in sivomarogaste luske drugih rib kakor tudi napete oči, ki so kakor proseče zrle v deklico.

„Kadar pridem zopet semkaj, vzamem s seboj obilno žemljic“, je rekla deklica. „Kako čudno naju gledajo! Kaj si neki mislijo?“

„Mislijo jako počasi“, odgovori Polaneški, „in poreko šele čez eno ali čez dve uri: ‚Aha, tu je stala nekaka deklica z rumenimi lasmi v rdečkastem krilcu in v rdečkastih nogavicah‘.“

„A kaj si domislijo o vas, gospod Stanislav?“

„Domislijo si, da sem nekakšen cigan, ker nimam rumenih las.“

„Ne. Saj cigani nimajo domovja.“

„Niti jaz nimam domovja, Litka. Lahko bi ga imel, toda prodal sem ga.“

Polaneški je izrekel poslednjo besedo nekamo čudno in sploh je njegov glas razodeval veliko žalost. Deklica ga je pogledala pozorneje, in takoj se je na njenem občutljivem ličecu odbijala njegova žalost, prav kakor se je v vodi odbijala njena postava. Potem, ko sta se pridružila ostali družbi,

je dvigala časih k njemu svoje otožne oči, izražajoče vprašanje in nemir. Naposled je dejala, krepkeje stisnivši njegovo roko, za katero ga je držala:

„Kaj vam je, gospod Stanislav?“

„Nič, deklica. Oziram se po jezeru in zato ne govorim.“

„A jaz sem se toliko veselila včeraj, da vam pokažem Tumsee.“

„Kajpada. Dasi tukaj ni skal, je vendar jako lepo. A kaj je tam ona hiša na drugi strani?“

„Tam bomo obedovali.“

V tem se je gospa Emilija veselo razgovarjala z Vaskovskim. Ta je nosil v rokah klobuk in vsak hip iskal robec po žepih, da si je otiral plešo, ter je pripovedoval svoje nazore o Bukackem.

„Arijec je,“ je končal, „zato v neprestanem nemiru koprni po miru. Sedaj kupuje slike in reze, ter si misli, da s tem izpopolnuje praznoto. Oh, milostiva gospa, to vidim. Tako ti otroci svojega veka nosijo v duši tako prepast, kakršna je na primer to jezero, ki je nekamo brez dna, ter si mislijo, da jo je mogoče napolniti z rezi, akvareli, amaterstvom, diletantizmom, Baudelairo, Ibsenom, Maeterlinckom in naposled z znanstvenim diletantizmom. Ubogi ptiči, ki si razbijajo glavo ob kletko! To je prav tako, kakor bi hotel napolniti to jezero, ako vržeš tale kamenček vanj.“

„A s čim je mogoče napolniti življenje?“

„Z vsako širšo idejo, z vsakim večjim občutkom, toda samo proti temu, da se strinja z naukom Kristusovim. Ko bi Bukacki po krščansko ljubil umetnost, bi mu dala mir, ki ga išče nehoti.“

„Ali ste mu že rekli kaj takega?“

„Sem, in še marsikaj drugega. Nепrestano pri-govarjam njemu in Polaneškemu, naj čitata življenje sv. Frančiška Asiškega. Nečeta ter se mi celo sme-jeta. A vendar je bil to največji človek in največji svetnik srednjega veka, ki je prerodil svet. Ko bi se sedaj rodil podoben človek, bi bila ta preroditev v Kristusu še širša in še popolnejša.“

Bližal se je poldan in z njim vročina. Gozd je jel dehteti po drevesni smoli in jezerska gladina je bila popolnoma mirna v solnčnem blesku. Odbi-jajoča nebo brez oblaka, se je kazala, kakor bi dremala.

Naposled so dospeli k hiši in k vrtu, kjer je bila gostilna in kjer so sedli v senci bukve za pokrito mizo. Polaneški je poklical gostilničarja v zamazanem fraku in naročil obed; nato so se molče ozirali po jezeru in po bližnjih gorah.

Nekoliko korakov od mize je rastla kopica perunik; napajal jih je vodomēt, narejen med ka-menjem.

Gospa Emilija pogleda cvetke in reče:

„Kadar sem kje pri jezeru ter gledam na pe-runike, se mi zdi, da sem v Italiji.“

„Zakaj nikjer ni toliko jezer, niti toliko perunik“, odgovori Polaneški.

„Niti toliko genljivih reči za vsakega človeka“, doda Vaskovski. „Že več let zahajam vsako leto na jesen tjakaj iskat zavetja na poslednje dni. Dolgo sem omahoval, ali naj si izberem Peruggijo ali Assisi, toda letos je zmagal Rim. To je nekakšna veža v drugi svet, v kateri se že vidi njegova svetloba. Tjakaj pojdem meseca oktobra.“

„Res vas zavidam“, reče gospa Emilija.

„Litka ima sedaj dvanajst let . . .“ izpregovori Vaskovski.

Toda Litka mu seže v besedo:

„In tri mesece.“

„In tri mesece. Dasi je za svoja leta dovolj drobna, je vendar velika ščebetalka, in bil bi res že čas, da ji pokažete različne reči v Rimu“, nadaljuje Vaskovski. „Ničesar si ne zapomnimo tako kakor to, kar smo videli v mladih letih. Dasi otrok ne umeje marsičesa, pride to spoznanje pozneje, in človeku se zdi jako prijetno, prav tako, kakor bi kdo zdajci osvetlil nekake vtiske, potisnjene v senco . . . Milostiva gospa, pojdite jeseni z menoj v Italijo.“

„Jeseni ne morem. Imam ženske razloge, ki me zadržujejo v Varšavi.“

„Kakšne?“

Gospa Emilija se spusti v smeh.

„Prvi in najglavnejši ter popolnoma ženski je ta,“ je dejala, pokazavši na Polaneškega, „oženiti tega gospoda, ki sedi tako potr, v resnici pa je zaljubljen do ušes.“

Polaneški se zdrami iz zamišljenosti ter zamahne z roko.

Vaskovski pa vpraša z navadno detinsko naivnostjo:

„Kajpada z Marico Plavicko?“

„Dà“, odgovori gospa Emilija. „Bil je v Kremenu in zaman bi tajil, da mu je močno segla do srca.“

„Ne morem tajiti“, odgovori Polaneški.

Toda daljši razgovor se jim je zdajci ustavil, ker je prišlo Litki nenadoma slabo. Naglo jo je jelo dušiti in premagal jo je naval njene bolezni — srčne napake — ki je zbujala strah za njeno življenje celo pri zdravnikih. Mati jo je takoj vzela v naročje, Polaneški je skočil v gostilno po led, Vaskovski pa je iztežka privlekel k mizi klop, da se je dete zravvalo na njej in je laže dihalo.

„Utrudila si se, deklica, kaj ne?“ jo vpraša gospa Emilija. „Vidiš, ljubica, da je bilo predaleč . . . A zdravnik je vendar dovolil . . . Tako vroče je! Toda to ni nič! To mine; to mine! . . . Moj zaklad, ljubica moja! . . .“

Nato jame poljubljati deklici rosno čelo. V tem se je Polaneški vrnil z ledom, a za njim je pritekla ondotna gospodinja s pernico v roki. Trenutek kasneje so deklico položili na klop, in ko je gospa Emilija zavijala led v brisačo, se je Polaneški sklonil k bolnici in jo vprašal:

„Kako ti je, predraga?“

„Le nekoliko me duši, toda že mi je bolje . . .“
je odgovorila ter kakor ribica odpirala usta, da bi
zajela sapo.

Ni pa ji bilo mnogo bolje, zakaj celo skozi
suknjico je bilo videti, kako močno ji je drobno
srcece utripalo v prsih.

Vendar je led vplival tolikanj dobro, da se je na-
val polagoma pomirjal in se naposled docela polegel,
zapustivši samo utrujenost. Litka se je jela novič
smehljati materi, ki se je bila tudi že nekoliko
iznebila strahu. Otroka je bilo treba okrepčati pred
vrnitvijo. Polaneški je torej naročil prinesiti obed,
ali razen Litke se ga ni dotaknil skoro nihče, zakaj
vsi so zrlí nanjo s pritajeno bojznijo, da se je
ne loti nov naval. Tako je minula ena ura. Gostilna
se je jela polniti z gosti. Gospa Emilija se je hotela
viniti domov, toda bilo je treba čakati voza, po
katerega je bil poslal Polaneški v Reichenhall.

Voz je naposled dospel, toda spotoma jih je
pričakovala nova neprimika. Dasi so se vozili stop-
njema po zelo ravni cesti, je tudi ob tem slabem
potresanju Litka močno trpela, in blizu Reichenhalla
jo je jelo iznova dušiti. Prosila je, naj ji dovolijo
stopiti iz kočije, toda pokazalo se je, da ji tudi pe-
hotna hoja provzroča bolečine. Gospa Emilija jo je
sklenila nesti, ali Polaneški je hotel prehiteti mater
v njeni žrtvi, za katero gospa Emilija ni imela do-
volj moči, in je dejal:

„Litka, pojdi sem, jaz te ponesem. Sicer se
mati utruji in zboli.“

In ni vpraševal dalje, nego dvignil jo je lahko s tal ter jo lahko nesel na eni roki. Prepričati pa je hotel tudi gospo Emilijo, da ga to breme ne utruja, in se je jel šaliti:

„Kadar hodi taka putka po zemlji, ni videti prevelika; sedaj pa glejte, kako ji vise noge navzdol. Oprimi se me okrog vratu, da se ne boš tako gugala.“

In stopal je, kolikor je le mogel, ravno in urno, zakaj hotel je, da bi prišla kar najhitreje v oskrb zdravnikovo. Pri hoji pa je čutil, kako ji srce utriplje na njegovi roki; ona pa ga je držala z medlimi rokami in je ponavljala:

„Pustite me, gospod! Ne . . . morem . . . Pustite me!“

Toda on ji je odgovoril:

„Ne izpustim te! Vidiš, to je slabo, da bi se trudila s hojo. Od danes vzamemo vselej s seboj tako velik, primeren stolec na kolescih, in kadar se dete utruji, pa ga posadimo nanj in jaz bom potiskal stol.“

„Ne, ne!“ je odgovorila Litka z glasom, trepetajočim od solzá.

On pa jo je nesel tako nežno kakor starejši brat ali oče, in njegovo srce je bilo res ginjeno, prvič zato, ker je imel to deklico resnično rad, a drugič, ker mu je prišlo nekaj na misel, o čemer doslej še ni bil premišljal in česar ni bil čutil dovolj izrazno, to namreč, da odpira zakon pot tudi očetovstvu in vsem zakladom sreče, kar jih je v njem. Sedaj, ko je nesel to predrago deklico, dasi tujo,

je spoznal, da ga je Bog odločil za rodbinsko življenje, ne le za moža, nego tudi za očeta; uveril se je, da tiči pravi smoter in pomen življenja prav v tem.

A vse njegove misli so poletavale k Marici. Sedaj je čutil s podvojeno silo, da bi si izmed vseh žensk, kolikor jih je bil srečal doslej, izbral najprej njo za ženo in z njo bi hotel imeti otroke.

VII.

Naslednjega dne Litka sicer ni bila bolna, toda čutila se je močno oslabeledo. Držala pa se je vendarle pokonci, ker ji je zdravnik naročil, naj hodi, ter ji zlasti priporočal, naj se mirno giblje vkreber. Vaskovski je nalašč poiskal zdravnika, da je zvedel, kako je z njenim zdravjem. Polaneški ga je čakal v čitalnici, toda spoznal je že z obraza, da ne prinaša nič dobrega.

„Zdravnik ne vidi še nujne nevarnosti,“ je rekel starec, „pač pa napoveduje, da otrok skoro umre; sploh naroča, naj ga čuvamo; kakor pravi, ni moči ugeniti niti dneva, niti ure.“

Polaneški si zakrije oči z roko:

„Kakšna nesreča, kakšen udarec . . . Mati ga ne preživi . . . Smrt, pa takšen otrok! Ni mu mogoče niti verjeti!“

Vaskovski je imel solze v očeh.

„Vprašal sem ga,“ je dejal, „ali bo morala deklica hudo trpeti pri tem. Zdravnik je dejal, da nikakor ne in da utegne ugasniti tako tiho, kakor bi zaspala.“

„Materi ni dejal ničesar o njenem stanju?“

„Ničesar. Rekel je sicer, da je to srčna hiba, ter pristavil, da pri otrocih take reči pogostoma izginejo brez sledu. Sam pa nima nade, da bi okrevala.“

Toda Polaneški se ni hotel tako hitro vdati nesreči.

„Kaj en zdravnik!“ je dejal. „Treba je otroka zdraviti, dokler je še iskrica nade. Zdravnik se je utegnil zmotiti. Treba je iti z njo k strokovnjaku v Mnihov, ali pa ga poklicati semkaj. Gospa Emilija se tega sicer prestraši, toda ne more biti drugače! Počakajte! Tudi temu se je moči ogniti. Jaz ga pozovem, in sicer takoj. Gospe Emiliji poročem, da je ta sloveči zdravnik dospel semkaj k nekomu in da je prilika posvetovati se z njim zaradi Litke. Ne smemo je puščati brez pomoči. Treba mu je samo pisati, da ve, kako naj govori z materjo.“

„A komu hočete pisati?“

„Komu? Kaj vem! Tukajšnji zdravnik priporoča strokovnjaka. Pojdiva k njemu takoj, da ne zamudiva časa.“

In stvar se je uresničila še isti dan. Zvečer sta šla oba h gospe Emiliji. Litka je bila zdrava, pač pa je molčala in bila mračna. Smehljala se je sicer materi in prijateljema, kazala vsem hvaležnost za skrb, s kakršno so ji stregli, toda Polaneški je ni mogel razveseliti. Ker mu je bila glava polna misli na nevarnost, ki ji je grozila, je imel nehote to njeno žalost za znamenje rastoče bolezni, za zgodnjo slutnjo bližnje smrti in boječe si je govoril v

duhu, da že ni več taka, kakršna je bila po navadi, kakor bi bile že raztrgane nekatere niti, ki so jo vezale na življenje. Njegova bojazen se je še povečala, ko je rekla gospa Emilija:

„Litki je dobro, toda ali veste, česa me je naprosila danes? Naj se vrnemo v Varšavo.“

Polaneški je le siloma premagal vznemirjenost. Obrnivši se k deklici, je rekel navidezno veselega lica:

„Oh, ti razposajena stvarca! Tebi bi torej ne bilo dolgčas po Tumseeju?“

Deklica pa je zmajala z rumenolaso glavico.

„Ne!“ je rekla črez nekaj časa.

In solze so se ji zalesketale v očeh, toda urno jih je zakrila s trepalnicami, češ, da ne bi jih nihče videl.

„Kaj ji je?“ si je pomislil Polaneški.

A bilo je to pri njej nekaj prav preprostega. Zvedela je bila v Tumseeju, da ji hočejo vzeti njenega prijatelja, njenega gospoda Stanislava, njenega najljubšega tovariša. Čula je, da ljubi Marico Plavicko, doslej pa je bila prepričana, da ljubi samo njo in njeno mamico. Čula je, da ga mati hoče oženiti z ono deklico, ona pa ga je bila do te dobe imela zgolj za svojo last. Umela ni dobro, kaj ji preti, čutila pa je, da ta gospod Stanko odide od nje, da se ji zgodi krivica — prva v življenju. Ako bi ji bil storil to krivico kdo drug, bi jo bila zadelo manj bridko. Bilo je to vse nekakšen labirint, iz katerega dete ni našlo izhoda. Kako naj se jim sama pritoži o tem? Izvestno hočejo tako, žele si

tega, potrebno jim je in srečni bodo, ako se zgodi tako. Mati je dejala, da gospod Stanko ljubi gospodično Marico, in on tega ni tajil, torej je treba odstopiti, zadušiti solze in molčati celo vpricho matere.

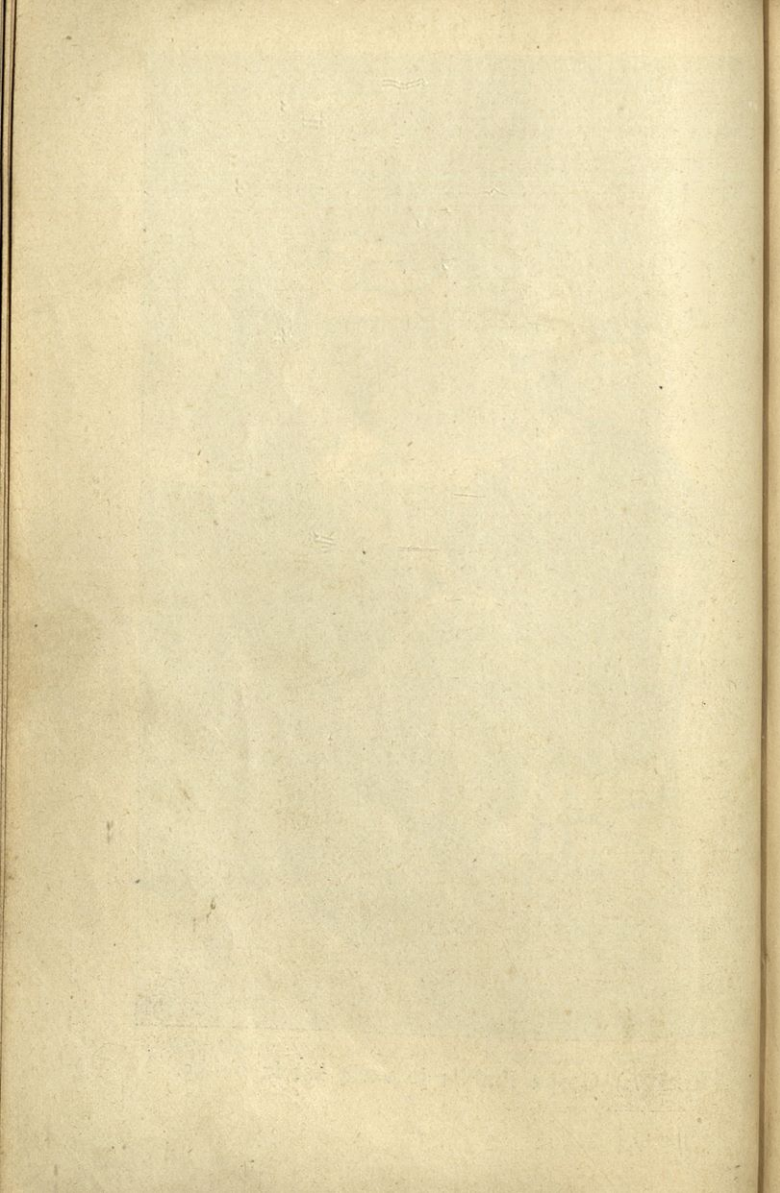
In Litka je zaprla v svojem srcu prvo bridkost življenja. Dà, morala je odstopiti; ker je pa bridkost slabo zdravilo za srce, bodisi že bolno tako ali tako, je utegnil biti ta odstop popolnejši in še bolj tragičen, nego si je kdo mislil iz njenega okrožja.

Zdravnik-strokovnjak je dospel dva dni pozneje iz Mnihova. Pomudivši se dva dni v Reichenhallu, je popolnoma potrdil mnenje ondotnega zdravnika. Gospo Emilijo je pomiril, Polaneškemu pa je dejal, da utegne deklica živeti še mesece in leta, da bo pa njeno življenje zmerom viselo kakor na niti, ki se lahko utrga o prvi priliki. Naročil je paziti, da se deklica ne vznemiri niti od veselja, niti od žalosti; čuvajo naj jo kar najpozorneje.

Stregli so ji torej s skrbjo in ljubeznivostjo, jo čuvali vsakega, tudi najmanjšega razvnetja, niso pa je ubranili največjih. To so bila dopisi Maričini. Odmev tistega, ki je dospel teden dni pozneje, ji je vendarle prišel na uho, ki je sedaj poslušalo tako pozorno. Sicer ji je razpršil bojazen za „gospoda Stanka“, ali pretresel jo je močno. Gospa Emilija je omahovala ves dan, ali naj pokaže ono pismo Polaneškemu ali ne. On pa jo je vsak dan popraševal po novicah iz Kremena, torej se je

(Str. 127.) Gospa Emilija je vzela list iz ovitka.

morala naravnost legati, ako je hotela zatajiti, da niso dospele. Sicer pa je čutila, da mora Polaneškemu razkriti resnico; potem bo vsaj vedel, kakšne ovire ga čakajo.

Drugi večer, ko je bilo došlo pismo, je položila Litko v posteljo, potem pa sama začela govoriti o tej stvari.

„Marici je seglo močno do srca, da ste prodali oni znesek na Kremenu.“

„Ali je došlo pismo?“

„Došlo.“

„Ali mi ga morete pokazati?“

„Ne. Morem vam prečitati samo nekatere stavke.

Marica je vsa potrta.“

„Ali ve, da sem tukaj?“

„Doslej še ni prejela mojega pisma, toda čudim se, da ji gospod Mašek, ki biva v Varšavi, ni poročal o tem.“

„Mašek je odšel še pred menoj v Kremen ter ni vedel, ali pojdem v Reichenhall ali ne, zlasti ne zaraditega, ker sem mu bil govoril zadnje dni, da gotovo še izpremenim svojo namero.“

Gospa Emilija je odšla k mizi po pismeno mapo. Ko se je vrnila na prejšnji sedež in sedla naproti Polaneškemu, je vzela list iz ovitka; ali preden ga je začela čitati, je dejala:

„Sedaj vidite, da njej ni samo do prodaje te vsote. A znajte . . . Nekoliko se ji je zbegala glava, torej je to imelo zanjo drug pomen . . . Res jo je zadelo veliko razočaranje . . .“

„Milostiva gospa,“ reče Polaneški, „nikomur drugemu ne bi priznal, toda vam povem odkrito-srčno, da sem ukrenil eno izmed največjih gluposti v svojem življenju in tudi za nobeno nisem bil kaznovan tako občutno.“

Ona je sočutno dvignila k njemu nežne, bledomodre oči.

„Siromak! Torej vas je Marica res tako očarala? Ne vprašujem tega iz radovednosti, nego iz sočutja. Poizkušala bi popraviti vse, toda hotela bi biti prepričana . . .“

„Ali veste, milostiva gospa, kaj me je potrló?“ ji seže Polaneški hitro v besedo. „Onole prejšnje pismo! V Kremenu mi je bila po volji! Začel sem misliti nanjo. Rekel sem si: Ta bi mi bila ljubša in boljša nego katerakoli druga. Ta je taka, kakršne sem ravno iskal. Toda kaj? Rekel pa sem si prej: Nečem biti mehkosrčen človek in ne odstopim od svojine. Znajte pa, ako se iz česa ustvari načelo, da se ga človek drži, bodisi tudi iz častiželjnosti. V vsakem izmed nas tičita dva človeka; drugi kritikuje to, kar dela prvi. Ta drugi mi je začel govoriti: Miruj, z očetom se ne moreš strinjati. In to je res neznosen človek! Sklenil sem torej mirovati. A zato sem ta znesek postavil na prodajo. Tako je bilo. Šele pozneje sem zapazil, da se ne morem iznebiti misli na Marico in da neprestano hranim v sebi prepričanje: Taka je, kakršne si iskal. In spoznal sem, da sem napravil neumnost. In bilo mi je žal. Pozneje, ko je prišlo to pismo in sem se prepričal,

da je tudi ona nekaj čutila zame, da me je utegnila ljubiti ter biti z menoj, sem se celo zaljubil vanjo. In dajem vam častno besedo, milostna gospa, da naj izgubim glavo, ako ni res tako. Dokler se človeku samemu kaj sanja, to še ne pomeni ničesar; da je pa tudi ona imela odprto naročje, kolika razlika je to! Potrlo me je to pismo tako, da si res ne vem pomagati.“

„Nisem namenjena, da bi vam prečitala vse“, odgovori gospa Emilija črez nekaj časa. „Seveda, Marica piše, da se je iz kratkih sanj prebudila hitreje, nego se je bila nadejala. O gospodu Mašku piše, da je močno delikaten v denarnih stvareh, četudi si želi, da bi se vse obrnilo v njegov prid.“

„Omoži se z njim, kakor je Bog v nebesih.“

„Ne poznate je. O Kremenu pa mi piše tole: Oče se namerja ločiti od posestva in se nastaniti v Varšavi. Veš, kako ljubim Kremen, kako sem zrasla z njim, toda glede na to, kar se je zgodilo, sem se že sama odrekla nadi, da bi kaj pomagalo moje delo. Hočem pa še poizkusiti, da ubranim ta dragi kosček zemlje! Toda očetu, kakor pravi, ne dopušča vest, da bi me imel kakor jetnico tu na kmetih, a to je tem grenkeje, ker se mi vidi, kakor bi šlo res zame. — Življenje se res časih pretvarja v ironijo. Gospod Mašek ponuja očetu tritisoč preužitka in ves znesek, ki ga doseže, ako razkosa Magierovko. Ne čudim se mu, da išče dobička, in ob taki pogodbi bi dobil zemljišče skoro zaštonj. Oče mu je dejal: Tako, ako še živim leto dni,

dobim za Kremen samo tritisoč, zakaj Magierovka je itak moja. Toda gospod Mašek je odgovoril, da, kakor je razmerje dandanes, pobero denar za Magierovko upniki; če pa oče pritrdi pogodbi, ki jo predlaga, dobi v roke gotovino. Poleg tega more še živeti trideset ali še več let. To je tudi res. Vem, da je očetu ta predlog po volji; pač pa mu je samo do tega, da pridobi, kolikor se dá veliko. Edino to me tolaži, da se nastaniva v Varšavi, kjer bom pogostejše videla Tebe, draga moja Emilija, in Litko. Odkritosrčno in iz vse duše vaji ljubim obe ter vem, da se smem zanašati vselej vsaj na vajino srce.“

Za trenutek nastane molk; potem reče Polaneški:

„Torej dà! Pogubil sem ji Kremen, zato pa sem ji poslal ženina!“

Ob teh besedah ni slutil, da je bila Marica napisala v pismu skoro iste besede in da jih je gospa Emilija nalašč izpustila, ker ga ni hotela raniti. Mašek se je še za poslednjega bivanja Plavickih v Varšavi potezal za roko gospodične Marice; torej ji ni bilo treba velike bistrumnosti, da je ugenila, kaj to pomeni, da je dobil vsoto od Polaneškega in prišel na kmete. Prav v tem je tičala vsa grenkost, zalivajoča njeno srce, in globoka nejevolja, ki jo je čutila proti Polaneškemu.

„Treba je vse razločno pojasniti“, je rekla gospa Emilija.

„Poslal sem ji ženina,“ je ponovil Polaneški, „ter se ne morem opravičevati s tem, da nisem vedel za naklepe Maškove.“

Gospa Emilija je nekaj časa z nežnimi prsti obračala Maričino pismo, naposled pa je rekla hitro:

„To ne more ostati tako! Hotela sem vaju združiti s pomočjo prijateljstva, ki ga imam do vaju, toda sedaj imam še en dokaz več, namreč vašo muko. Zaradi nje bi me pekla vest, in tako vaju ne morem puščati. Samo ne izgublajte nade... O ženski volji in moči govori jako lep francoski in jako nagnusen poljski pregovor. Res, hitro vam hočem pomagati.“

Polaneški jo prime za roko ter jo pritisne na ustnice.

„Milostna gospa, vi ste najboljše in najvrlejše bitje na svetu izmed vseh, ki sem se kdaj srečal z njimi.“

„Bila sem zelo srečna,“ mu odgovori gospa Emilija, „in ker mislim, da drži do tega le ena pot, zato želim, da bi moji prijatelji stopali po njej.“

„Prav pravite, milostiva gospa. Po tej poti, ali po nobeni! Ker že živim, hočem, da bodi to življenje uspešno komu drugemu in meni samemu.“

„A jaz, ko sem že prevzela nase nalogo ,tete‘, reče nasmehoma gospa Emilija, „tudi hočem, da to moje delovanje privede do konca. Treba je samo imeti v mislih, kaj je storiti.“

Po teh besedah je dvignila oči. Svetloba iz svetilnice je padala na njeno drobno, še jako mlado

ličece, na njene svetle lase, nad čelom nekoliko kodraste, in bilo je na njej nekaj tako slovesnega in obenem deklinškega, da je Polaneškemu, dasi je imel glavo z nečim napolnjeno, prišlo nehote na misel ime, ki ga ji je dajal Bukacki: vdova-gospodična.

„Marica je jako odkritosrčna,“ je dejala po kratkem pomisleku; najbolje me umeje, ako ji napišem čisto resnico. Povem ji, kar ste mi rekli, da je napravilo na vas velik vtisk; da ste to, kar ste storili, ukrenili brez pomisleka, zgolj pod vplivom misli, da se ne bi mogli sporazumeti z očetom, da vam je pa sedaj odkritosrčno žal in da prosite, naj vam tega ne šteje v zlo ter vam ne jemlje nade, da se vse pomiri sčasoma.“

„Jaz pa obvestim Maška, da kupim od njega vsoto s takim dobičkom, kakršnega si želi.“

Gospa Emilija se spusti v smeh:

„To je torej oni trezni, preračunjajoči gospod Polaneški, ki se baha, da je odložil poljski značaj in poljsko lahkomišelnost!“

„Dà, dà!“ zakliče Polaneški že z veselejším glasom. „Preračunjajoči smo v tem, da nismo skopi pri stvareh, ki imajo resnično ceno.“

Toda takoj se zamrači:

„A kaj, ako odgovori, da je Maškova nevesta?“

„Tega ne mislim. Gospod Mašek utegne biti najboljši človek, toda ni zanjo. Ona se ne omoži s človekom, ki je ne ljubi; vem pa, da ji gospod Mašek nikakor ni všeč. Storite le, kar je v vaši moči, toda glede gospoda Maška bodite brez skrbi.“

„Zato mu hočem namesto dopisa danes brzojaviti. Ne more se dolgo muditi v Kremenu ter mora v Varšavi dobiti moj telegram.“

VIII.

Odgovor, ki ga je Polaneški čez dva dni prejel od Maška, se je glasil: „Včeraj sem kupil Kremen.“ Dasi je bilo iz Maričinega pisma razvidno, da se vsa stvar naposled zaobrne tako in nič drugače in dasi je moral biti mladi mož pripravljen na to, ga je vendar ta novica ošinila kakor blisk. Zdelo se mu je, da se je zvršila prodaja enako nepričakovano kakor neizogibna nesreča, za katero pada vsa odgovornost nanj. Gospe Emilije, ki je vedela bolje, nego kdo drug, kako vdana je Marica Kremenu, se je takisto polastila slutnja, ki se je ni mogla ubraniti, namreč ta, da bo po tej prodaji dokaj teže zbližati mlada človeka.

„Ako se Mašek ne oženi z Marico,“ je dejal Polaneški, „pa odere starega Plavicega tako, da utrdi svoj sloves, a starcu ne ostane niti beliča. Ako bi bil prodal ta znesek prvemu oderuhu, bi se bil stari zvijal, obetal to in ono, nekoliko poplačal in prodaja kremenskega posestva bi se zavlekla na leta, pri čemer bi se utegnilo pripetiti kaj ugodnega, ali bi dobil vsaj čas prodati Kremen z dobrimi pogoji. A sedaj, ako izgubita vse, bom tega kriv jaz.“

Toda gospa Emilija je zrla na to stvar tudi z druge strani.

„Napaka ne tiči zgolj v tem,“ je dejala, „da je bil Kremen prodan. Ako bi bil to storil kdo drug, ne pa vi, in sicer ne takoj po obisku pri Marici, ne bi imela vsa stvar tega pomena, toda prav to je najhujše, ker se je Marica toliko zanašala na to, da ne prodaste terjatve.“

Polaneški je čutil to prav tako dobro. Ker se je bil privadil, zreti jasno na vsako stališče, je spoznal, da je Marica izgubljena zanj. Tu preostaja samo nekaj: priznati, da je temu tako, pozabiti nanjo in si drugje poiskati ženo. Sosebno pa so njegova čustva do gospodične Marice v poslednjih tednih dokaj narasla, dasi so se bila rodila šele nedavno ter jih nista krepila niti čas, niti bližnje znanje, dasi so se opirala skoro izključno na prvi fizični vtisk mičnosti, kakršnega je bila napravila nanj njena postava. To je provzročilo tudi njeno pismo in prepričanje, ki se je izprebudilo v Polaneškem, da ji je storil krivico. Sedaj ga je obhajalo pomilovanje, da ni mogel brez ginjenosti misliti nanjo. Zato se je to njegovo čustvo pomnožilo s tema dvema prvinama, ki jima gre tako važna naloga v vsakem moškem srcu. In pa — ta odločni, mišičasti mož se nikdar ni znal vdajati takšnim slabostim. Njegova narav tega naravnost ni mogla prebiti. Ovire so ga pravzaprav šele izpodbujale na delo. Sicer pa se je Maričina zapuščenost protivila njegovemu samoljubju. Misel, da bo še prisiljen priznati sam sebi, da je bil zgolj orodje v rokah takega Maška in eden izmed pomočkov, da je Mašek

dosegel svoj namen, da se mu je dal izkoriščati, ga je kar napolnjevala z besnostjo. Najsi bi Mašek ne dobil Maričine roke, najsi bi ostalo le pri izgubi kremenskega posestva, že to samo je bilo za Polaneškega preveč. Pa se ga je polastila neudržna želja, da bi nastopil zoper Maška, mu metel polena pod noge, preprečeval njegove nadaljnje načrte in mu pokazal, da njegova odvetniška bistrournost ne bo zadoščala, ako se sreča s pravo moško odločnostjo.

Vsi ti plemeniti in manj plemeniti dokazi so silili Polaneškega z nepremagljivo močjo, da bi prestopil k čemursibodi, da bi sploh kaj delal. Sedaj je bila situacija takšna, da se ni dalo nič storiti. V tem razporu je tičala prava drama. Sedeti v Reichenhallu, dovoliti Mašku, naj izvršuje svoje načrte, razprostira svoje mreže ter se poteza za roko gospodične Plavicke — ne! Za nič na svetu! A kaj tedaj? Na to poslednje vprašanje ni vedel odgovora. Polaneški je čutil sedaj prvič v življenju, da je nekamo privezan z verigo, in kolikor manj je bil tega vaje, tem teže jo je prenašal. Sedaj je spoznal prvič v življenju, kaj so noči brez spanja in razdraženi živci. Ker se je Litki stanje v poslednjih dneh zopet shujšalo, je viselo nad vso družbo ozračje nemira, težko kakor svinec, v katerem je bilo življenje kar neznosno.

Črez teden dni je dospelo novič pismo od Marice. Sedaj pa ni bilo v njem niti besede ne o Polaneškem, ne o Mašku. Marica je samo naznanila,

da je Kremen prodan, brez pritožbe, brez pojasnila. Toda prav iz tega je bilo moči soditi, kako globoko se je je doteknila ta prodaja.

Polaneškemu bi bilo ljubše, ako bi se bila pritoževala o tem. Umela je dobro, da je to, ako molči v svojem pismu o njem, toliko, kakor da ji je izbrisan iz dekliškega srca, dočim utegne molčanje o Mašku pomeniti nekaj docela nasprotnega. Sicer pa, ako ji je bilo toliko do tega Kremena, se je lahko vrnila nanj, podavši roko sedanjemu njegovemu lastniku; morda se je že celo ukvarjala s to mislijo. Stari Plavicki je imel sicer svoje plemenitaške predsodke, in Polaneški se je zanašal nanje, toda imel ga je pred vsem drugim za skopuha in si domišljjal, da v izvestnem pomenu žrtvuje svojemu prospehu celo hčerko in predsodke.

Sedeti pa v Reichenhallu prekrižanih rok in čakati poročila, ali se bo Mašku poljubilo ponuditi gospodični Plavicki roko ali ne, je bilo naposled Polaneškemu kar nemogoče. Litka je materi pogosteje izrekala prošnjo, naj se vrneti v Varšavo, torej se je sklenil vrniti tudi Polaneški, in sicer tem rajši, ker se je že bližal določeni čas, ko bi imela z Bigielom pričeti novo podjetje.

Ta odločitev mu je prinesla takoj veliko olajšavo. Vrne se, ogleda si položaj od blizu in bistro ter se česa loti. Tudi gospa Emilija in Litka sta sprejeli poročilo o njegovem odhodu, ne da bi se bili začudili. Vedeli sta, da je došel le za nekoliko tednov, ter sta upali, da ga kmalu ugledata v Varšavi.

Gospa Emilija je imela tudi oditi sredi velikega srpana. Do konca meseca je sklenila ostati z Vaskovskim v Salzburgu in se potem vrniti v Varšavo. V tem je obljubila Polaneškemu, da mu pošlje nekočkrat poročilo o Litkinem zdravju in da hoče vrhutega pisati Marici ter pozvedeti, kakšne namene ima glede gospoda Maška.

Na določeni dan odhoda sta ga obe ženski z Vaskovskim vred spremili na železnico. Ko je bil že v vozu, mu je bilo nekoliko žal, da odhaja. Bodisi, kakor hoče, vedel ni, kako se vse obrne v Varšavi, tu pa je bil sredi najboljših prijateljev, ki jih je sploh imel na svetu. Sklonil se je skozi okno in zrl v tožne oči Litkine, v prijateljsko lice gospe Emilije s takšnimi čustvi, kakor bi bila to njegova rodbina. In iznova ga je osupnila nenavadna lepota mlade vdove, njene skoro prenežne črte, angelski izraz njenega obličja in njena docela dekliška postava, ogrnjena s črno suknjico.

„Zdravstvujte!“ je dejala gospa Emilija, „in pišite nam iz Varšave; najkeseje v treh tednih se vidimo.“

„V treh tednih“, ponovi Polaneški. „Gotovo vama hočem pisati. Da se vidiva, Litka!“

„Da se vidiva! Pozdravite Evico in Ivanko.“

„Dobro.“

In podal ji je roko še skozi okno.

„Da se vidimo! Spominjajta se prijatelja!“

„Ne pozabiva, ne pozabiva! Ali hočete, da moliva devetdnevnicu za vas?“ ga vpraša gospa Emilija nasmehoma.

„Hvala lepa! Dobro! Da se vidiva, profesor!“

Vlak je ravnokar oddrdral. Ženski sta mahali s solnčniki, dokler ni urno dihanje lokomotivino z oblakom dima in sopare zakrilo okna, skozi katero je zrl Polaneški.

„Mati“, je vprašala Litka, „ali naj res opraviva devetdnevnicco za gospoda Stanka?“

„Seveda, Litka. Tako dober je z nama. Treba je prositi Boga, da bi bil srečen.“

„Kaj, ali ni srečen?“

„Ne . . . To je . . . vidiš vsakdo ima svoje trpljenje, pa tudi on ima svoje.“

„Vem; slišala sem to v Tumseeju.“

A trenutek kesneje je dodala tiše:

„Pa tudi hočem moliti zanj . . .“

A profesor Vaskovski, ki navzlic svoji poštenosti ni nikdar mogel brzdati svojega jezika, je rekel čez nekaj časa Emiliji, ko je šla Litka naprej:

„To je zlato srce, ki ljubi vaji obe po bratovsko. Sedaj, ko nam je rekel strokovnjak, da ni nobene bojazni več, lahko povem vse. Gospod Polaneški ga je nalašč poklical v Tumsee, ker se je bal za življenje male Litke.“

„On?“ je vprašala gospa Emilija. „No, vidite, kakšen človek je.“

In solze hvaležnosti so se ji zalesketale v očeh. Trenutek kesneje je dodala:

„Toda nagradim ga za vse, ker mu dam Marico.“

Polaneški je tudi odšel s srcem prepolnim vdanosti in hvaležnosti do gospe Emilije, zakaj človeku, ki mu kaj ne gre po sreči in ki se zategadelj vdaja žalosti, je dokaj več do prijaznosti ljudi. Ko je sedaj sedel v kotu voza in imel v mislih svežo sliko gospe Emilije, je dejal sam sebi:

„Evo, ko bi se zaljubil vanjo! Kakšen mir, kakšna trajna sreča! Tudi namen življenja bi se dobil: Vedel bi, da delam za koga, da sem nekaj, da ima moje življenje kaj pomena. Ona sicer pravi, da se neče močiti, toda kdo ve, ali ne bi vzela mene? Sama popolnost je, utegne pa tudi imeti jako hladno srce.“

Zdajci je začutil, da misli nanjo mirno, da ga pa ob spominu na ono obhaja nekakšen nemir, obenem bridek in prijeten. Čutil je, da ga nekaj vleče samo k oni. Saj še ni dolgo temu, kar je stiskal roko gospe Emiliji; to ni pustilo v njem nobenega vtiska, dočim se je še danes spominjal tople dlani gospodične Marice ter se nekamo stresal ob samem spominu na to.

In celo do Salzburga je mislil samo na „ono“. Sedaj pa so se jele njegove misli sukati okrog vprašanja, kako naj bi se vedel proti njej in kaj je njegova dolžnost v tej stvari.

„Ne dá se tajiti, da sem jaz provzročil prodajo Kremena“, je rekel sam v sebi. „Kremen ni imel zanjo le kopice denarja, ki bi ga bilo mogoče dobiti iz njega, ako ne bi bilo te nagle prodaje, nego tudi ceno, ki je navezala nanj njeno srce.“

In jaz, evo, sem ji pogubil prvo in drugo, izkratka: Napravil sem ji škodo! Delal sem zakonito, toda to ne zadošča vesti, ki ni sestavljena iz samih paragrafov. Provzročil sem krivico in to priznavam; ker pa je tako, jo moram popraviti na vsak način.“

Toda kako?

„Da bi kupil Kremen od Maška, za to nisem dovolj bogat ... Utegnil bi ga kupiti, ako bi se razdružil z Bigielom ter vzel iz trgovine ves svoj denar, toda to je nekaj, kar je gmotno nemogoče. Bigiel bi utegnil prepasti zaraditega in zato ne vzamem denarja. Preostaja mi torej le eno, vzdržati stike s Plavickimi, bodisi že kakorkoli in v kratkem času poprositi roke gospodične Plavicke. Ako dobim košek, imam vsaj to zavest, da sem storil vse, kar mi je bilo mogoče.“

Tu pa je oni drugi človek, ki ga je bil omenjal Polaneški, poprijel za besedo ter izpregovoril:

„Ne ukvarjaj se z vprašanjem vesti. Da je gospodična Plavicka za deset let starejša in pri tem grda, bi bil utegnil istotako provzročiti, da je bil prodan Kremen, in ji pogubiti vse, kar si ji pogubil, a še na misel ne bi ti hodilo, da bi se potezal za njeno roko. Le reci si takoj, da te gospodična Plavicka kakor s kleščami vleče z licem, očmi, usti, rokami, z vso postavo in ne varaj se.“

Toda Polaneški je imel sploh tega notranjega človeka na kratki uzdi ter je časih kaj nevljudno ravnal z njim; zato mu je dejal:

„Najprej ne veš, glupec, ali bi se tudi v tem primeru ne trudil popraviti krivico. Ker pa to pot hočem popraviti krivico, je docela umevno, da se potezam za roko te deklice. Ljudje se zmerom potezajo za tiste ženske, ki so jim všeč, ne pa za one, do katerih čutijo mržnjo. Ako nimaš povedati nič boljšega, pa rajši molči.“

Notranji človek je poizkusil še nekaj prigovorov, kakor na primer da utegne gospod Plavicki pehniti gospoda Polaneškega skozi vrata, da ga ondi v najugodnejšem primeru niti ne sprejmejo, toda Polaneški se tega ni ustrašil. „Ljudje“, si je mislil, „dandanes ne rabijo takih pomočkov; ako me Plavicka ne sprejmeta, tem slabše za njiju.“

Domišljal se je, da ga gotovo sprejmeta, ako imata le nekoliko takta. Sicer pa je tudi vedel, da se z gospodično Marico sreča pri gospe Emiliji.

V takih mislih je došel v Salzburg. Preden bi došel vlak iz Mnihova, s katerim bi se odpeljal na Dunaj, je bilo časa še dobro uro, zato je sklenil iti nekoliko na izprehod po mestu. V tem ugleda v restavracijski dvorani zdajci vrhnjo suknjo Bukackega, njegov monokel in njegovo drobno glavico, pokrito še z manjšim klobukom.

„Ali je to Bukacki ali njegov duh?“ zakliče.

„Umiri se, Polaneški“, odgovori flegmatični Bukacki in ga pozdravi, kakor bi se bila razšla pred eno uro. „Kako se imaš?“

„Kaj delaš tukaj?“

„Jem kotelet na margarinu.“

„Ali potuješ v Reichenhall?“

„Potujem. A ti domov?“

„Domov.“

„Ali se nisi uslužil gospe Emiliji?“

„Nisem.“

„Torej ti odpuščam. Lahko greš!“

„Prihrani si take šale za poznejši čas. Litki preti nevarnost.“

Bukacki se zresni. Dvignivši trepalnice, izpregovori:

„E! E! Ali je to res?“

Polaneški mu s kratkimi besedami pove zdravnikovo mnenje. Bukacki nekaj časa molči, naposled reče:

„A tedaj človek ne bodi pesimist! Ubogo dete in uboga mati! Ko bi se pripetila nesreča, si ne morem niti misliti, kako bi jo prebila gospa Emilija.“

„Jako je pobožna, vendar pa se bojim misliti na to.“

„Pojdiva nekoliko v mesto,“ reče Bukacki, „tukaj bi se človek kar zadušil...“

In odšla sta. Spotoma je Bukacki ponovil:

„A tedaj človek ne bodi pesimist! Kdo je ta Litka? Prava golobica. Vsakdo bi jo pomiloval, samo smrt je ne pomiluje.“

Polaneški je molčal.

„Sedaj sam ne vem,“ reče Bukacki, „ali naj grem v Reichenhall. Tudi jaz lahko ostanem v Varšavi, ako je gospa Emilija ondi. Vsak mesec enkrat jo snubim, vsak mesec dobim od nje košek in tako

živim od prvega do zadnjega. Sedaj je prvi že minil, torej se mi je stožilo po svoji doslužnini . . . Ali ve mati, kako je hčerki?“

„Ne. Dete je v nevarnosti, toda lahko mogoče, da ji ostane še nekaj let.“

„Ha! Morda že takrat ne bo več nikogar izmed nas. Povej mi, ali pogostoma misliš na smrt?“

„Ne. To itak ne pomaga nič. Vem, da moram doigrati to igro, torej si ne belim glave, zlasti ne prezgodaj.“

„Prav v tem tiči vsa umetnost, da jo moramo doigrati, a vendar se pravdamo z njo do konca. To je ves zmisel življenja, ki bi bil drugače le dolgočasna fraza, pa je obenem glupa drama. Kar se tiče mene, imam troje reči na izbero: ali se obesim, ali grem v Reichenhall, ali pa grem v Mnihov še enkrat gledat Boeckline. Ako bi hotel ravnati logično, bi si izbral prvo, ker pa nisem logičen, zato si izberem Reichenhall. Gospa Emilija je slična Boecklinom po podobi in barvi.“

„Kaj je novega v Varšavi?“ vpraša zdajci Polaneški, ki je imel to vprašanje na ustnicah že izpočetka vsega razgovora. „Ali si videl Maška?“

„Videl. Kupil je Kremen ter je sedaj velik posestnik; ker pa je razumen, se trudi na vso moč delati na to, da se ne bi zdel komu prevelik. Kaj vljuden je, razsoden, prizanesljiv, pristopen vsem, to je, izpremenil se je močno, ne sicer v moj prid, toda kaj je meni do tega? Izvestno pa v svoj prid.“

„Ali ne snubi gospodične Plavicke?“

„Slišal sem, da bi jo rad. Tvoj tovariš Bigiel mi je pravil nekaj o tem, kakor tudi to, da je kupil Kremen s pogoji, ki so zanj posebno ugodni. Doma pozveš kaj več o tem.“

„Kje sta sedaj Plavicka?“

„V Varšavi. Stanujeta v Rimskem hotelu. Mlada nikakor ni grda. Bil sem pri njiju kot bratranec, in razgovarjali smo se o tebi.“

„Lahko bi si bil izbral prijetnejši predmet za razgovor.“

„Plavicki, ki ga celo veseli to, kar se je zgodilo, je dejal, da si jima močno ustregel — seveda nehote — vendar pa si jima ustregel . . . Vprašal sem gospodično, kako to, da te je spoznala šele v Kremenu. Odgovorila mi je, da si za njenih posetov v Varšavi bržkone prebival v tujini.“

„Res sem zahajal v trgovinskih stvareh v Berlin in se mudil tam dolgo.“

„Torej, ondi pri njiju nisem zapazil kake nejevolje proti tebi. Pač pa sem čul toliko o ljubezni gospodične do kmetiškega dela, da se mi zdi, kakor bi se morala nekoliko hudovati, da si ji pogubil zemljišče. Vendar pa tega nikakor ne kaže javno.“

„Morda pokaže nejevoljo šele meni in priliko dobi skoro, ker jo obiščem takoj po vrnitvi.“

„V tem primeru mi stori neko službo. Oženi se z gospodično, zakaj rajši bi bil sorodnik tebi nego temu Mašku.“

„Dobro“, odgovori Polaneški kratko.

IX.

Po vrnitvi v Varšavo se je Polaneški napotil najprej k Bigielu, ki mu je povedal podrobno, s kakšnimi pogoji je bil Mašek kupil Kremen. Ti pogoji so bili zanj jako ugodni. Zavezal se je bil čez leto dni izplačati petintridesettisoč rubljev, ki bi se pridobili iz razkosane Magierovke, a vrhutega mu je bilo plačevati po tritisoč rubljev vsako leto do smrti gospoda Plavickega. Polaneškemu se ni zdela pogodba za Plavicka neugodna, toda Bigiel je bil drugega mnenja.

„Prehitro ne sodim ljudi, toda Plavicki je star egoist, pripravljen svojemu dobičku žrtvovati celo bodočnost, otroka; poleg tega je kaj lahkomiseln človek. V tem primeru je renta nekamo zavisna od Kremena, toda Kremen, v katerega je treba vkladati denar, ima zgolj fiksijsko ceno. Ako ga Mašek neko-liko uredi, prav, ako ne, bo v najboljšem slučaju odlašal s plačilom in Plavicki po dolga leta ne bo ugledal niti beliča. A kaj hoče početi? Pa vzame Kremen nazaj. Toda Mašek naredi do tega časa novih dolgov, bodisi le raditega, da poplača stare, a — če propade — Bog ve, koliko upnikov bo iztezalo roke po Kremenu! Sicer pa je vse zavisno od Maškovega poštenja; biti utegne kaj pošten človek, vendar pa se oprijemlje zmerom novih podjetij in zato ga lahko pogubi en napačen korak. Kdo ve, ali ni nakup kremenskega posestva takšen korak!

Zakaj če hoče urediti posestvo, mora napeti kredit do največje mere. Videl sem ljudi, ki jim je šlo dolgo vse po sreči, dokler se niso vrgli na kupovanje velikih posestev.“

„Plavickima ostane zmerom gotovina, ki jo potegneta za Magierovko“, reče Polaneški, kakor bi hotel pomiriti sam svojo bojazen za njiju bodočnost.

„Ako je stari Plavicki ne zajé, ne zaigra, ne zapravi.“

„Moram si kaj izmisliti. Pomagal sem k prodaji, torej moram svetovati.“

„Ti?“ vpraša Bigiel začuden. „Mislil sem, da so raztrgane vse vaše vezi.“

„Poizkusil jih bom zvezati iznova. Jutri pojdem k njima.“

„Ne vem, ali te bosta vesela.“

„Jaz tudi ne.“

„Ali hočeš, da grem s teboj? Tu je treba najprej prelomiti led. Samega te utegneta odbiti. Žal, da moje žene ni tukaj. Sedaj po dolge večere sedim sam in igram na violončel, toda podnevi imam časa dovolj in grem lahko, kamor hočeš.“

Polaneški pa se mu je zahvalil za to prijaznost; skrbno se je oblekel in odšel sam. Vedel je, da je spodoben človek, in dasi o tem ni premišljal dosti, je sedaj vendarle sklenil, da ne opusti ničesar, kar bi utegnilo služiti v njegov prid. Stopaje k njima, je imel polno glavo nakan: kaj poreče in kaj stori v tem ali onem primeru; zlasti pa se je trudil ugeniti, kako ga sprejmeta.

„Hočem biti odkritosrčen, kolikor mi bo le mogoče“, si je dejal. „Sicer pa je to itak najboljši pomoček.“

Niti sam ni vedel, kako je došel pred Rimski hotel. Tu mu je jelo srce utripati nekoliko živeje.

„Ne bi bilo ravno slabo“, si je mislil, „ako ju ne bi dobil doma. Pustil bi tam posetnico in pozneje bi videl, ali mi Plavicki vrne poset.“

Toda takoj si je dejal: „Ne bodi plašljivec!“ in vstopil je. Pozvedevši od vratarja, da je gospod Plavicki doma, mu je poslal posetnico in za trenutek pozneje je bil poklican navzgor.

Gospod Plavicki je sedel pri mizi, pisal pisma ter vsak hip vlekel dim iz čibuka z velikim jantarjem. Ugledavši Polaneškega, je dvignil glavo, ga pogledal skozi zlate naočnike ter dejal:

„Prosim, prosim!“

„Zvedel sem od Bigiela, da bivate v Varšavi“, je dejal Polaneški, „in prihajam, da se vam poklonim.“

„To je jako lepo od tebe,“ odgovori Plavicki, „in tega nisem pričakoval; kar je res, je pa res. Ločili smo se nekamo rezko, in sicer po tvoji krivici. Ker pa si začutil dolžnost, da si prišel k meni, ti jaz, ki sem starejši, iznova odpiram naročje.“

To „odprto naročje“ pa je značilo samo to, da sta si preko mize podala roke. Polaneški je stisnil podano roko ter dejal v duhu:

„Zlodej me vzemi, če sem prišel k tebi in če čutim za to v sebi kako dolžnost.“

Črez nekaj časa vpraša :

„Ali se namerjate preseliti v Varšavo?“

„Dà. Jaz, stari vaščan, navajen vstajati s solnčnim vzhodom in vajen svojega kmetiškega dela . . . bom težko prebil v vaši Varšavi. Nisem pa si drznil vezati na kmete otroka in sem si naložil eno žrtev več.“

Polaneški, ki je bil prebil dve noči v Kremenu, se je spomnil, da je gospod Plavicki vstajal okoli enajste ure in da se je ukvarjal s finančnimi stvarmi, ne pa s kmetovanjem. Vendar pa je le molčal, zakaj po glavi mu je rojilo vse kaj drugega. Iz sobe, v kateri je prebival gospod Plavicki, so držala vrata v stransko sobo, ki so bila odprta in kjer je gotovo prebivala Marica. Polaneškega, ki je kukal skozi te duri že ves čas, odkar je bil prišel, je prešinila misel, da se morda neče pokazati, zato je vprašal :

„Ali gospodične Marice ne bom imel časti videti?“

„Marica je šla ogledovat stanovanje, ki sem ga bil poiskal davi. Pride takoj, ker je hiša le nekoliko korakov odtod. Pomisli, to je igrača, ne stanovanje. Jaz bom imel delavnico in spalnico, Marica tudi zelo lično sobico, obednica je sicer nekoliko temna, toda salon je kakor bonboniera . . .“

Gospod Plavicki jame pripovedovati o stanovanju tako gostobesedno kakor otrok ali star podjetnik, ki se mu smehlja obrat na bolje. Naposled je dejal :

„Komaj sem se razgledal, že sem ga našel. Varšava je moja stara prijateljica, in dobro jo poznam.“

V tem hipu nekdo vstopi v sosednjo sobo.

„To je gotovo Marica“, reče Plavicki.

Nato zakliče:

„Marica, ali si ti?“

„Jaz“, se oglasi mlad glas.

„Pojdi sem, imamo gosta.“

Gospodična Marica se prikaže ob durih. Ko ugleda Polaneškega, se ji prikaže čudenje na licu.

Polaneški vstane in se prikloni; ko se ona približa k mizi, ji poda roko v pozdrav. Ona mu takisto poda roko enako hladno, vendar pa vljudno. Potem se obrne k očetu, kakor da ni nikogar drugega več v sobi.

„Videla sem stanovanje“, je dejala. „Jako lepo je in ugodno, samo ne vem, ali ni na ulici prevelikega hrupa.“

„Na vseh ulicah je hrup“, omeni Plavicki. „Tukaj ni vas.“

„Oprostite, moram odložiti klobuk“, omeni Marica.

Vrnila se je v svojo sobo in se dolgo ni pokazala.

„Že ne pride“, si je mislil Polaneški.

Toda ona si je, ko je bila odložila klobuk, bržkone le urejala lase pred zrcalom; nato je novič prišla in vprašala:

„Ali vaju ne motim?“

„Ne“, odgovori Plavicki, „nič se ne ukvarjava z denarnimi stvarmi, kar mi je, odkritosrčno rečeno, jako po volji. Gospod Polaneški je prišel le iz vljudnosti.“

Polaneški se nekoliko zardi; da bi pa izpremenil predmet razgovoru, reče:

„Vračam se iz Reichenhalla ter prinašam pozdrav od gospe Hvastovske in od Litke; to je tudi vzrok, da sem se drznil priti.“

Oni hladni mir, ki se je zrcalil na licu gospodične Marice, je izginil za trenutek.

„Emilija mi je pisala o navalih srčnega krča pri Litki“, je dejala. „Kako je Litki sedaj?“

„Novega navala ni bilo.“

„Pričakujem iznova pisma in morda je že dospelo, toda nisem ga prejela, ker ga je bila Emilija naslovila bržkone na Kremen.“

„Torej ti ga pošljejo“, reče Plavicki. „Naročil sem, naj vse, kar pride, pošljejo semkaj.“

„Ali se sedaj več ne vrnete na kmete?“ vpraša Polaneški.

„Nikakor, ne vrneva se“, odgovori gospodična Marica, katere oči so zopet dobile hladen izraz.

Nato nastane za trenutek molk. Polaneški je gledal mlado deklico, in videti je bilo, kakor da se bojuje sam s seboj. Njeno ličce ga je vabilo z močjo, kakršne še ni bil začutil doslej. Čutil je čimdalje določneje, da bi prav v taki ženski našel največjo mičnost, da bi takšno mogel ljubiti, da je to tip njegove izvoljene neveste — zato mu je

prihajal njen mir še bolj neznosen. Dal bi sedaj, sam Bog ve kaj, za to, da bi v teh črtah iznova ugledal oni izraz, ki ga je bil videl v Kremenu, to zanimanje za njegove besede, to prozornost oči, polnih smeha. Bog ve, kaj bi dal za to, ko bi se vrnilo vse to; dà, videl ni, po kakšni poti naj gre k temu koncu, počasi ali hitro, torej je omahoval. Izbral si je naposled tisto, ki se je ujemala z njegovim značajam.

„Videl sem“, je rekel zdajci, „kako ste, gospodična, ljubili Kremen, a navzlic temu sem morda pomogel, da je bil prodan. Ako je temu tako, vam priznavam odkritosrčno, da mi je jako žal, in nikdar se ne bom nehal kesati. V svoje opravičilo ne morem reči niti tega, da sem ravnal v razdraženosti in brez premisleka. Kajpada, pre-mišljaj sem, toda odločitev je bila slaba in brez-pametna. Tem večja je bila torej moja krivica in tem bolj vas prosim, gospodična, da mi oprostite.“

Po teh besedah vstane. Lice mu je zagorelo, iz oči mu je odsevala resnica in iskrenost; toda njegove besede niso vplivale nanjo. Polaneški ni bil izbral prave poti. Poznal je ženske še premalo, da bi bil vedel, kako je njih sodba, zlasti o moških, zavisna od njih hipnih ali trajnih občutkov. Če vplivajo ti občutki, utegnejo ženske vse sprejemati za pristen ali ponarejen denar, vse imeti za slabo ali za dobro, za pristno ali za slabo; glupost utegnejo imeti za razumnost, pamet za glupost, sebičnost za žrtev, žrtev za sebičnost, osornost za odkritosrčnost, odkritosrčnost za nedostatno nežnost.

Mož, ki v izvestnem trenutku zbudi zoprnost, ne more biti ženi prav, ne more biti odkritosrčen, ne more biti pravičen, ne more biti dobro vzgojen. Marica je do Polaneškega od onega trenutka, ko je došel Mašek v Kremen, čutila globoko odpornost in mržnjo; zato mu je njegovo iskrenost naravnost zamerila. Prva njena misel je bila: Kakšen človek je to, ki ima za brezpametno in slabo to, kar je ukrenil pred nekoliko dnevi s preudarkom? Kremen, njega prodaja, Maškov prihod in pomen tega poseta, ki ga je bila ugenila — vse to je bilo vrhutega zanj nekaka rana, ki se je gnojila čimdalje bolj. A sedaj je bilo videti, kakor da Polaneški grebe v tej rani sam, in sicer tako brezobzirno, kakor grebe človek rezkega značaja in raskavih živcev.

Polaneški je vstal, upiral vanjo pogled in čakal, ali mu ne poda prijateljske in odpuščajoče desnice; pri tem se je jasno zavedal, da utegne tak stisk z roko odločiti njegovo usodo. Toda njene oči so za trenutek otemnele kakor od bolesti in jeze, njeno lice pa je prihajalo čimdalje bolj hladno.

„S tem si ne delajte skrbi“, mu je odgovorila ledeno vljudno. „Oče je jako vesel tega dogovora in vseh razmer z gospodom Maškom.“

Po teh besedah je tudi vstala, kakor bi mislila, da se hoče Polaneški posloviti. On pa je še ostal za trenutek, osupel, ukanjen in se docela zavedal ponižanja, kakršno vselej začuti človek, ki so ga odbili. Obenem je bil poln razjarjenosti in zadušene jeze.

„Ako je tako“, je odgovoril, „pa tudi jaz nisem zahteval ničesar več.“

„Toda dà. Toda dà! Napravil sem dobro kupčijo“, konča razgovor gospod Plavicki.

Polaneški je odšel. Stopaje črez več stopnic obenem, s klobukom potisnjenim na oči, si je ponavljal v duhu:

„Moja noga ne stopi več semkaj.“

Čutil je pa, da ga prevzame jeza, kadar pride domov; torej je divjal naprej, ne misleč niti na to, kam ga nesejo noge. Takrat se mu je zdelo, da ne ljubi Marice, da jo celo sovraži, a vendar je mislil nanjo. Ko bi bil sodil mirneje, bi se bil moral zavedati resnice, da ga je sam pogled na Marico globoko zganil. Videl jo je torej zopet, jo gledal, istinitosti primerjal njeno sliko, ki jo je nosil v spominu, in ta slika, ki je postala še značilnejša, resnično mična, je tem močnejše vplivala nanj. A tu, razen jeze sta v njegovi duši zrastle neizmerna naklonjenost in občudovanje do nje. Sedaj je poznal dve Marici: eno naklonjeno, prijateljsko, pozorno in vredno ljubezni, Marico iz Kremena, drugo pa ledeno gospodično iz Varšave, ki ga je odbila. Ženska se pogostoma tako podvoji možu v srcu, ki je takrat najčešče pripravljeno neprijateljski ženski oprostiti zlobo ljubljene ženske na ljubo. Polaneški si niti ni mislil, da bi utegnila Marica biti taka, kakršna se mu je pokazala danes, in zato je v njegovi jezi tičalo tudi nekaj občudovanja. Ker je poznal svojo visoko ceno in se poleg

tega močno zavedal samega sebe, je gojil v srcu prepričanje, ki si ga sedaj niti sam ni hotel priznati, da zadošča zgolj iztegniti roko, pa se je že oprime druga. Sedaj pa se je pokazalo nekaj drugega. Ta naklonjena gospodična Marica je nastopila zdajci ne le kot sodnik, ki čita zatožencu obsodbo ter ga kaznuje, nego obenem kot kraljica, s katero utegne biti človek dober ali nedober. Polaneški se ni hotel spoprijazniti s to mislijo, nego jo je hotel siloma zapoditi, toda človeška narav je že takšna: Ko je spoznal, da se ta dama ne meni zanj toliko, kolikor si je bil mislil, da ga celo ne ceni dosti, da, dokaj manj nego samo sebe, pa je tudi njena cena navzlic zoprnosti, odpornosti in jezi nemalo zrastle v njegovih očeh. Njegovo samoljubje je bilo užaljeno, na drugi strani pa je bila njegova volja resnično močna, pripravljena spustiti se v boj z ovirami in jih razpršiti. Vse te misli so mu brez reda rojile po glavi, a še prej bi jih bil imel za občutke nego za misli. Ponavljal si je stokrat, da pusti vse to, toda obenem je bil slab in malenkosten, da bi se bil v tem hipu le v najtajnejšem kotu svoje duše mogel zanašati na pomoč gospe Emilije in na ono pomoč, ki mu jo je utegnil prinesiti njen prihod.

Tako zaglobljen v svoj duševni razpor, se je zavedel šele sredi Zjazda.* Tu se je vprašal: „Zakaj za vruga sem zašel k Pragi?“** In obstal je.

* Široke ulice, ki drže od Grajskega trga k Visli.

** Praga, predmestje v Varšavi, na desnem bregu reke Visle.

Visla se je lesketala pod njim; za njo in za bližnjimi zelenimi skupinami grmičja je bila videti obsežna pokrajina, zakrita na obzorju z rožnato in sivkasto meglo. Ondi, za to meglo, je bil Kremen, ki ga je Marica ljubila in ga sedaj izgubila. Polaneški se je zagledal v to meglo in rekel sam v sebi:

„Radoveden sem, kaj bi storila, ako bi ga ji vrnil!“

A ni si mogel tega predstavljati razločno; domislil pa si je, da je bila izguba tega kosa zemlje zanjo velika rana — in jel jo je pomilovati. Ob tem sočutju se je jela tajati njegova odpornost in se zagrinjati z nekako meglo. Vest mu je jela šepetati, da je dobil, kar je zaslužil.

Na povratku je dejal sam v sebi:

„A vendar mislim na vse to neprenehoma.“

In tako je tudi bilo. Nikdar v najvažnejših denarnih podjetjih ni čutil niti polovice tega nemira in nikdar se ni zatapljal vanj tako globoko. In iznova mu je prišlo na misel, kar je bil govoril Vaskovski, da se njegov, to je Polaneškega značaj ni zmožen posvečevati z vso dušo pridobivanju denarnega imetja. Nikdar se ni bil zavedal tako jasno občutka, da morejo biti na svetu še važnejše in pozitivnejše reči. In iznova ga je obšlo nekako čudenje.

Bilo je že skoro ob devetih, ko je zašel k Bigielu. Bigiel sam v prostornem, praznem stanovanju, je sedel pri vratih, odprtih na vrtno verando

ter igral violončel tako, da se je kar vse treslo po hiši. Ugledavši Polaneškega, zdajci preneha z igro ter vpraša:

„Ali si bil danes pri Plavickih?“

„Bil.“

„Kako je z gospodično?“

„Takšna je, kakršna je steklenica vode. V takem soparnem dnevi, kakor je današnji, je to kaj prijetno. Sicer pa sta jako vljudna človeka.“

„Videl sem to že naprej.“

„Igraj dalje.“

Bigiel je začel igrati „Träumerei“, ob igri pa je zapiral oči ali se oziral v mesec. V tihoti se je zdelo, da napolnjuje godba z milobo hišo, vrt in samo noč.

Ko je končal, je nekaj časa molčal, naposled pa dejal:

„Ali veš kaj? Ko se gospa Emilija vrne, jo povabi moja žena k nam na kmete in z njo vred gospodično Plavicko. Morda se ondi raztaja ta led med vama.“

„Zaigraj še enkrat ‚Träumerei‘.“

Glasovi so se ozvali drugič, mirno in sanjavo. Polaneški je bil še premlad, da ne bi tičalo tudi nekoliko sanjača v njem. Predstavljal si je torej, da Marica z njim vred posluša „Träumerei“, z roko v njegovi roki, z glavo na njegovih prsih, zelo ljubeča in ljubljena nad vse na svetu . . .

X.

Gospod Plavicki je bil človek, kakor pravijo, dobro vzgojen, zakaj tretjega dne je vrnil poset Polaneškemu. Ni ga pa vrnil drugi dan, zakaj taka naglica bi kazala, kakor bi hrepenel vzdržati bližnje stike, niti četrty ali peti dan, kar bi bil zopet dokaz, da ne pozna društvenih običajev, nego v roku najbolj ugodnem ter predpisanem edino z zahtevo „savoir vivre“. Gospod Plavicki se je odlikoval vse žive dni z znanjem teh predpisov, katerih ohranitev je imel za največjo modrost človeško. Kot prizanesljiv človek je privoščil življenje tudi drugim panogam vede, toda le proti temu, da se ne bi precejale, zlasti pa da ne bi imele pravice se usiljevati ljudem, res dobro vzgojenim.

Polaneški, ki mu je bilo dobrodošlo vse, kar je kakorkoli navezovalo nit nadaljnjih dotik z gospodično Marico, je le iztežka zakril veselje, ki mu ga je napravil prihod gospoda Plavickega. Ta radost se je tudi kazala v odkritosrčnem in humorja polnem pozdravu. Sicer pa se je moral čuditi gospodu Plavickemu in vplivu, ki ga je imelo mesto nanj. Njegovi lasje so se lesketali kakor vranovo perje, mali brki so štrleli kvišku ter v barvi tekmovali z lasmi, bel telovnik je pokrival šibke prsi, rdeč nageljček na črni suknji pa je dajal vsej njegovi postavi nekakšen prazniški lesk.

„Svojo besedo vam zastavljam, da vas nisem spoznal v prvem hipu!“ zakliče Polaneški. „Mislim sem si, da je prišel kak mladenič.“

„Bonjour, bonjour!“ odgovori gospod Plavicki. „Nekoliko mračno je še, dà, skoro temno in morda si me raditega imel za mladeniča.“

„Vendar bodisi mračno ali jasno — kakšna postava je to!“ odgovori Polaneški.

In objemši gospoda Plavickega brez ceremonij okrog pasu, ga je jel sukati, potem pa dejal:

„Stas je tudi tak, kakršen je kakemu dekletu. Hotel bi imeti takega.“

Gospoda Plavickega je močno pohujšalo tako pozdravilo brez obredov, še bolj pa je bil vesel občudovanja, ki ga je zbujala njegova postava. Zato je dejal zavračaje:

„Voyons! Ali blazniš! Moral bi se hudovati nate. Ali blazniš!“

„Toda, stric, lahko še zbegate glav, kolikor jih le hočete.“

„Kaj praviš?“ vpraša Plavicki, sedajoč na stol.

„Pravim, stric, da ste se prišli semkaj prikupovat...“

„Niti ne mislim na to. Zblaznel si.“

„A gospa Jamiševa? Ali nisem videl na svoje oči?“

„Kaj?“

Gospod Plavicki zatisne eno oko in pokaže konec jezika, toda le za trenutek. Zdajci dvigne obrvi in reče:

„Vidiš, Jamiševa? To je dobro za Kremen. Zaupno ti bodi povedano, ne morem prebiti hlimbe, zakaj to vedno diši po kmetih. Naj Jamiševi Bog odpusti, koliko mi je prizadela s svojo hlimbo! Ženska mora imeti pogum priznati, da se stara — tedaj se razmerje konča s prijateljstvom, sicer pa se izpremeni v suženjstvo.“

„A, stric, čutili ste se kakor metulj v mreži.“

„Le ne govori tako“, odgovori gospod Plavicki resno. „Ne domišljaj si, da bi bilo kaj med nama. A ko bi tudi bilo, ne slišal bi od mene niti besede. Veruj mi, da je velika razlika med vami in nami iz prejšnjega rodu. Mi sicer tudi nismo bili svetniki, toda vedeli smo molčati, in to je velika krepost, brez katere ni mogoče to, kar se imenuje prava plemenitost.“

„Iz tega sklepam, stric, da mi ne priznate, kam pojdete s tem rdečim nageljcem v gumbnici.“

„Seveda, seveda . . . Mašek je povabil danes na južino mene in še nekaj drugih oseb. Izpočetka sem se branil, češ, da nečem pustiti Marice same . . . Vendar njej na ljubo sem presedel toliko časa na kmetih, da sem si že res zaslužil nekoliko zabave. Ali ti nisi povabljen?“

„Ne.“

„Temu se močno čudim. Ti si vendar, kakor sam praviš, podjetnik ter si na dobrem glasu. Sicer pa je Mašek sam odvetnik . . . Pravzaprav ti morem reči: Nisem si mislil, da bi si Mašek tako opomogel.“

„Mašek se bi utegnil celo postaviti na glavo.“

„Sprejemajo ga povsod . . . Toda jaz sem imel kaj čudno mnenje o njem.“

„A sedaj ga nimate več?“

„Priznati moram, da se je vedel proti meni v vsej tej stvari glede Kremenena kakor pravi gentleman.“

„Ali je gospodična Marica tudi teh misli?“

„Gotovo . . . dasi mislim, da ji ta Kremen leži na srcu . . . Njej na ljubo sem ga prodal, sicer pa mladina ne more umeti vsega. Drugače pa sem tudi vse vedel že naprej ter sem pripravljen mirno prenesti vsak očitek. Kar se tiče Maška . . . gotovo! . . . Ne more mu očitati ničesar. Kupil je Kremen, to je res, toda . . .“

„Ali ga ji je pripravljen vrniti? . . .“

„Ti spadaš k rodbini in zato mislim, zaupno naj ti povem, da bo tako . . . Njega Marica močno zanima že od tedaj, ko smo se sešli prvič, toda takrat se nekamo ni dalo. Deklica je še zelo mlada — ni ji bil posebno všeč, tudi jaz sem se nekoliko zvilal, zakaj nisem bil brez predsodkov glede njegove rodbine. Bukacki si je ob njem brusil zobe — no, in razletelo se je . . .“

„Ni se razletelo, ker se sedaj pričenja iznova.“

„Prepričal sem se, da je potomec kaj dobre rodbine italijanske . . . Nekoč se je imenovala Masco . . . dospela je semkaj s kraljico Bono ter se potem nastanila v Beli Rusiji. Saj je, ali si že zapazil to, nekamo videti kakor Italijan.“

„Ne, kakor Portugalec.“

„To je eno . . . Sicer pa misli prodati Kremen, a ga vendarle imeti — tega si ne izmisli vsak človek . . . Kar se tiče Maška — dà! Mislim si, da je njegov namen tak, vendar Marica, to je kaj čudna deklica. To je neprijetno povedati, toda človek laže umeje tujca nego rodnega otroka. Ali če se ti reče: ‚Paris vaut la messe‘, kakor je rekel Talleyrand . . .“

„Toda? Mislil sem si, da je tako dejal Henrik IV.“

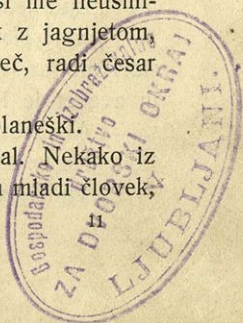
„No, ti si podjetnik, modern človek. Vam, mladim, zgodovina zlasti starega veka ni dosti po volji, rajši si pridobivate denar . . . Torej je vse zavisno od Marice, in vanjo nečem siliti, nečem, ker se ji utegne ob naših razmerah dobiti še boljši ženin. To je težavno in neugodno, toda kar je treba, je pa treba. Ali si misliš, da mi je prijetno, iti na ta zajtrk? Ne! Toda moram se nekoliko spomniti mladine. Pričakujem takisto, da nas ne pozabiš docela . . .“

„Ne, nečem . . .“

„Ali veš, kaj so mi povedali o tebi? Da se ti denar steka kakor po žlebu. No, no, ne vem, po kom si se vrgel — po očetu gotovo ne. Toda nečem te grajati, nikakor ne. Davil si me neusmiljeno, ravnal si z menoj kakor volk z jagnjetom, toda v tebi tiči nekaj, kar mi je všeč, radi česar sem ti naklonjen.“

„Jaz vam takisto“, odgovori Polaneški.

Gospod Plavicki se res ni legal. Nekako iz nagiba je spoštoval premoženje, in ta mladi človek,

ki si ga je bil pridobil, mu je zbuja nekako čudenje, ki se je izpreminjalo v simpatijo. To ni bil ubožen sorodnik, ki bi potreboval pomoči, in zato je gospod Plavicki, dasi ni gojil glede njega nič načrtov, sklenil ohraniti dotiko z njim.

Proti koncu poseta se je jel še ozirati po stanovanju.

„Lepo stanuješ“, je dejal.

Tudi to je bilo res. Polaneški je imel stanovanje tako urejeno, kakor bi se hotel ženiti. Lično stanovanje je bilo njegova prva skrb. Ko se je bil Plavicki razgledal po salonu, za katerim je bila videti druga, manjša soba, jako okusno urejena, je vprašal:

„A zakaj se ne oženiš?“

„Oženim se, čim prej mi bo mogoče.“

Plavicki se nasmeje, kakor bi ga razumel; potolče Polaneškega po kolenih in ponovi:

„Saj vem s kom, saj vem s kom.“

„Vi imate glavo!“ zakliče Polaneški. „Pa naj človek kaj skriva takšnemu diplomatu.“

„Aha, kaj . . . Z vdovico? Ali ne z vdovico — ne?“

„Ljubljeni stric!“

„Kaj! Naj te Bog blagoslovi, kakor te blagoslavljam jaz. A sedaj grem, ker je že čas za zajtrk, in zvečer je koncert v Dolini.“

„Ali greste tja z Maškom?“

„Ne, z Marico — pa tudi Mašek pride.“

„Tudi jaz in Bigiel se pripravljava.“

„Torej se vidiva. Gora se ne snide z goro, toda človek s človekom se more sniti zmerom.“

„Kakor je rekel Talleyrand.“

„Torej da se vidiva!“

Polaneški je svoje dni ljubil godbo, vendar pa ni zahajal na koncerte; ko mu je pa Plavicki omenil koncert, ga je takoj obšlo koprnjenje, da bi ugledal Marico. Ko je Plavicki odšel, je še nekaj časa premišljal, ali naj gre, ali ne, toda lahko se reče, da le formalno, zakaj vedel je že naprej, da ne prebije in da pojde. Bigiel, ki je prišel opoldne k njemu na trgovinski posvet, se je rad dal pogovoriti in okolo štirih popoldne sta že bila v Dolini. Dan, dasi kimavčev, je bil jako topel in lep, da je prišlo dokaj ljudi, in vsa družba je bila videti nekamo praznična. Povsod je bilo dokaj jasnih sukenj, svetlih solnčnikov in mladih žensk, ki so kakor pisani metulji rojile na solnce. V tem roju, odločenem za ljubljenje, ki se je zbral tukaj zaradi godbe, kakor tudi zato, da je iskal ljubezni, naj bi bila tudi Marica. Polaneški se je spominjal dijaških let, ko se je bil zaljubljal v tuje osebe ter jih iskal med krdelom, pri čemer so ga vsak hip motili podobni klobuki, lasje in vse postave. Tudi sedaj se mu je pripetilo, da je imel od daleč za Marico nekoliko oseb, kolikor toliko njej podobnih; tudi sedaj kakor takrat, v vsakem primeru, ko si je dejal: „To je ona!“ je začutil ta čudni trepet pri srcu, oni nemir, ki ga je bil začutil prej. Danes pa ga je obhajala jeza, ker se mu je zdelo to

smešno, in poleg tega je čutil, da to iskanje že znanih oseb nekamo požira človeka ter spaja njegove misli do enega bitja, povečuje zanimanje; ki ga zbuja ona ter ga še tem gotoveje veže nanjo.

V tem so začeli godci igrati, še preden se mu je bilo posrečilo najti njo, ki jo je iskal v tolpi. Bilo mu je treba sesti in poslušati; sedel in poslušal je nejevoljen in se v duhu jezil na Bigiela, ki je poslušal, da ni niti trenil z očmi. Po končani godbi je naposled ugledal svetel cilindar in črne brke gospoda Plavicekega, a za njim na pol obraz gospodične Marice. Tretji v družbi je bil Mašek, miren, ves dostojanstven, z izrazom angleškega lorda. Časih je govoril Marici, in ona se je obračala k njemu ter lahno kimala z glavo.

„Plavicka sta tukaj,“ reče Polaneški, „treba ju je iti pozdravljat.“

„Kje ju vidiš?“

„Tamlè z Maškom.“

„A res. Pojdiva!“

In odšla sta. Gospodična Marica, ki je imela gospo Bigielovo rada, je pozdravila Bigiela kaj iskreno. Polaneškemu je pokimala z glavo, ne več tako hladno, da bi utegnila zbuditi pozornost, pač pa se je jela razgovarjati z Bigielom in ga povpraševala, kako je kaj njegovi ženi in otrokom. On ji je odgovarjal in prosil njo in očeta kaj vneta, naj prideta prihodnji teden k njim v poletno stanovanje.

„Moja žena bo srečna, zelo srečna!“ je ponovil. „Morda pride dotlej tudi gospa Emilija ...“

Marica je že namerjala odkloniti vabilo, toda gospod Plavicki, ki se je hotel zabavati ter je vedel izza prejšnjega bivanja v Varšavi, da žive Bigielovi v izobilju, je vabilo sprejel. Torej je ostalo pri tem, da prideta na obed in se vrneta zvečer. Bil je to majhen izlet, zakaj do vile Bigielove je bila le ena postaja.

„Sedaj pa sedita k nam,“ reče gospod Plavicki, „tu je še nekoliko praznih sedežev.“

Prej pa je še Polaneški vprašal Marico:

„Gospodična, ali niste dobili poročila od gospe Hvastovske?“

„Ravnokar sem vas hotela vprašati, ali je morda pisala vam?“

„Ne, toda jutri vprašam brzojavno po Litkinem zdravju.“

In razgovor se je ustavil. Bigiel je sedel poleg gospoda Plavickega, Polaneški pa zraven njega. Marica se je obrnila zopet k Mašku, torej je mogel Polaneški videti njen obraz le na pol in še to le deloma. Zdelo se mu je, da je nekoliko shujšala; njena polt je spričo nekajtedenskega bivanja v mestu nekoliko obledela in bila videti nežnejša. Zato so se mu zdele njene dolge trepalnice še temnejše in pomenljivejše. Vsa njena rast je bila nekamo elegantnejša, čemur je dokaj pomagala lepa oprava in nič manj lično počesani lasje. Prej je nosila lase zapletene niže, sedaj pa so bili spleteni po novi šegi, to je visoko pod klobukom. Polaneškemu so se pasle oči po njeni gibčni postavi;

iz vse duše se je divil njeni mičnosti, ki se je kazala v vsem, zlasti v tem, kako je držala roke na krilu. Videla se mu je zelo krasna. Začutil je iznova močno, da mu je, ako nosi vsak moški v sebi svoj tip ženske mičnosti, ki je mera vtiska, ki ga napravlja ženska nanj, prav tu blizu oni tip. Ali oziraje se po njej, si je dejal v duhu:

„Oh, ko bi imel takšno ženo, takšno ženo!“

Ona pa se je zabavala z Maškom. Morda se je celo prepogostoma obračala k njemu. Da je Polaneški ohranil hladno kri, bi bil spoznal, da se je obračala nalašč, samo da ga je jezila. A bržkone je temu bilo tako. Njiju razgovor je bil gotovo živahen, zakaj lice ji je krila živa rdečica . . .

„Saj kar koketira z njim! . . .“ si je mislil Polaneški, stiskaje zobe.

In hotel je za vsako ceno zvedeti, o čem se razgovarjata. To pa je bilo dokaj težavno. Občinstvo je ob dolgih odmorih res šumelo, vendar pa Polaneški Marice v toliki razdalji ni mogel slišati. Ko je novič prestala godba, je slišal samo nekoliko pretrganih zlogov in sodb Maškovih, ki je bil navajen govoriti s poudarkom, da je tako dajal vsaki besedi več veljave.

„Imam ga rad,“ je dejal Mašek. „Vsakdo ima svojo slabo stran — njegova slabost je denar . . . Jako sem mu hvaležen, zakaj napotil me je do tega, da sem kupil Kremen . . . Mislim si pa, da vam je odkritosrčno naklonjen, ker ni ščedil . . . — Priznavam vam, da je zbudil mojo radovednost . . .“

Marica mu je odgovorila jako živahno, in nato je Polaneški iznova začul konec Maškovega odgovora:

„Značaj še ni ustanovljen in morda ni inteligenca nič manjša nego eneržija, toda narav je jako dobra . . .“

Polaneški je dobro vedel, da govori o njem, in enako dobro je umel tudi Maškovo taktiko. Soditi prizanesljivo in nepristransko, rajši hvaliti, ali vsaj dopuščati razne prednosti ter obem tajiti vso čarobnost, to je bil znani način mladega odvetnika. Nato pa se je povzpел sam na stališče sodnika, izjemno najvišjega. Polaneški je tudi vedel, da Mašek ni govoril tako, da bi ga poniževal, nego da bi poviševal samega sebe, in da bi bil bržkone govoril takisto o vsakem mladem moškem, v katerem bi slutil tekmeča.

Bila je to naposled tudi taktika, ki bi jo bil morda v izvestnem primeru izkoristil Polaneški sam. To ga pa ni motilo, da ne bi je sedaj pri Mašku imel za dokaz zlobnosti, in sklenil je, da ga poplača, brž ko se mu pokaže prilika.

Proti koncu koncerta je še opazil, kako daleč je bil že napredoval Mašek kot snubač. Ko si je gospodična Marica hotela zavezati tenčico in zato snela rokavice, so ji padle iz naročja na tla; Mašek jih je pobral ter jih obenem držal s solnčnikom, pri čemer je snel s stola tudi njeno pelerino ter si jo obesil preko roke, da jo poda, kadar prideta z vrta. Izkratka, bil ji je docela vdan, dasi je tudi

pri tem ohranjal hladnokrvnost in takt človeka, ki se je bil uglasil med svetom.

Videti je bil pri tem jako samozavesten in srečen. Saj se je Marica razen kratkega razgovora z Bigielom, kolikor ni poslušala godbe, razgovarjala zgolj z Maškom. Ko so stopali proti izhodu, je šla z njim pred očetom, in Polaneški je iznova na pol videl njen obraz, kako se je nasmehoma obračal k Mašku. Ob razgovoru sta si zrla v oči. Njeno lice je bilo oživljeno in njena pozornost obrnjena izključno na to, kar je govoril on. Z Maškom je res koketirala. Sam je opazil tudi to, ali navzlic vsej bistrovidnosti niti trenutek ni mislil na to, da bi utegnila tako ravnati zaradi tega, da bi dražila Polaneškega.

Pred vhodom ju je čakal voz, v katerega je Mašek pomagal sesti njej in Plavickemu, nato pa se je jel poslavljal. Toda Marica se je sklonila k njemu in dejala:

„Kako? Ali vas oče ni povabil? Ali ni res?“

„Dà, dogovorila sva se tako“, reče gospod Plavicki.

Mašek je sedel in odpeljali so se, oprostivši se še z Bigielom in Polaneškim. Prijatelja sta korakala dovolj dolgo, dokler naposled ni dejal Polaneški, ki se je silil, da ostane miren:

„Radoveden sem, ali sta že zaročena?“

„Tega ne mislim,“ odgovori Bigiel, „toda daleč nista do tega.“

„Tudi meni se vidi tako.“

„Mislil sem, da bo Mašek iskal premoženja. Toda zaljubljen je. To se lahko pripeti tudi takemu, ki misli le na kariero . . . Mašek je zaljubljen. Vrhutega, ako jo vzame, se oprosti tudi plačila za Kremen. Ne, to ni tako slab načrt, kakor se zdi človeku . . . Res je pa tudi, da je gospodična jako lepa . . .“

In iznova umolkneti. Polaneškemu pa je bilo tako težko, da ni mogel prebiti.

„Pravim ti odkritosrčno“, je dejal, „ta misel, da se omoži z njim, mi je prava muka . . . In še to, da ni pomoči. Jako smešno in kaj glupo nalogo sem igral v tej stvari.“

„Prenaglil si se in to se utegne pripetiti vsakomur. To je zakrivila večinoma ta čudna okolnost, da si bil upnik njenega očeta. O teh stvareh imaš docela druge nazore nego on . . . Vidva sta človeka z dveh različnih planetov — torej je bil ta nespozumek kaj lahek. Morda si nastopil brezobzirno, toda ako premislim vse, nisi mogel biti premehak niti ne glede gospodične Plavicke. Ako bi bil delal velike izjeme, bi jih bil delal samo zaradi nje — kaj ne? Kaj bi izhajalo iz tega? Da bi te hotela izkoriščati s pomočjo očetovo. Ne, to stvar je bilo treba končati.“

Razsodni Bigiel se je ustavil, nekoliko pomislil in naposled dejal:

„Kar se tiče tvoje naloge, imaš samo en izhod: Postavi se popolnoma na stran, prepusti vso stvar samo sebi in reci, da se vrši vse po tvoji volji.“

„Kaj mi pomaga!“ zakliče Polaneški razvnet, „ako bi ti tudi rekel tako, ko pa ne gre in ne gre! Upiram se . . . Toda najsi mi je vse glupo, vendar si ne morem pomagati. Kako? Najprej sem vse zakrivil sam, sedaj pa bi hotel popraviti? Vse žive dni sem vedel, kaj sem hotel, to pot pa sem ravnal tako, kakor ne bil bi vedel ničesar.“

„To so naključja, ki se lahko pozabijo.“

„Dobro, dragi moj, toda pri tem uhaja veselje do življenja. Ali misliš, da mi je danes dosti do tega, kakor mi je bilo prej, ali bom zdrav, ali bolan, bogat ali ubožen? Že ob samem spominu na prihodnost mi prihaja slabo. Ti si stalno nastanjen in navezan na življenje, a kaj jaz? Glej, bila je nada — toda sedaj je ni več. To je vendar neizmerna ukana.“

„Saj vendar ni samo gospodične Plavicke na svetu.“

„Prazne besede! Sedaj je edina, zakaj ako bi bila katera druga, bi tudi mislil na to drugo. Prazno besedičenje! Vsa stvar in vsa usoda tiči v tem, da je ona sama. Črez leto dni se mi utegne zrušiti strop na glavo, ali morda že najdem drugo, toda tega, kar bo jutri, ne vem; pač pa vem, da se mi danes godi slabo. To je v zvezi z menoj in z drugimi stvarmi, o katerih nečem razpravljati danes. V zunanjem življenju je treba mirno jesti svoj kruh, kaj ne? Glej, v notranjem življenju je prav tako. To je kaj važna reč, toda vidiš, da jo odlašam, dokler se ne oženim, zakaj to priznava

(Str. 169.) Razsodni Bigiel se je ustavil . . .

vs
pa
dr
m
zo
to
za
se

bi
se
če
dr

ka
pr
tr
pr

ko
va

vsakdo, da rode novi pogoji nove nazore; sicer pa tudi hočem prej dovršiti eno, preden začnem drugo. Tu pa se vse tako nekamo maže, a ne le maže, nego tudi razdira. Komaj se prikaže kaj, že zopet izgine. Tako je tudi sedaj. Živimo v negotovosti. A bilo bi mi celo ljubše, ko bi že bila zaročena, zakaj potem bi se vse končalo samo po sebi.“

„Pravim ti samo nekaj“, reče Bigiel, „ko sem bil še otrok, se mi je pogostoma pripetilo, da sem se zbodel s tresko; bolelo pa me je dokaj manj, če sem si jo izdrl sam, nego če so mi jo izdirali drugi.“

„Prav praviš!“ reče Polaneški.

A trenutek kesneje doda:

„Samo znaj, da je tresko mogoče izpuliti takrat, kadar se ni zadrla pregloboko in kadar se sploh da prijeti. Sicer pa, kaj pomaga tu primera! Z izdrto tresko ne izgubiš ničesar, meni se pa kazi nada v prihodnost.“

„To je res, toda druge pomoči ni . . .“

„Kdor ni slabotnik, prenaša to kaj težko.“

Razgovor se je končal. Šele čez trenutek, ko sta se že poslavljala, reče Polaneški:

„Ali veš kaj? Rajši v nedeljo ne pridem k vam.“

„Morda storiš prav“, odgovori Bigiel.

XI.

Doma je bil Polaneški iznova presenečen. Prejel je telegram gospe Hvastovske, obsezajoč te besede: „Pridem jutri zarana, Litki je dobro!“ Ta telegram je bil nepričakovan, ali vsaj nekoliko pre-nagljen; ker je pa obsežal zagotovilo o Litkinem zdravju, je Polaneški spoznal, da se gospa Emilija vrača samo zato, da bi se poprijela njegove stvari. In ob teh mislih mu je srce prekipelo od hvaležnosti. „Evo, to je vrl značaj!“ si je dejal, „to je pri-jateljica!“ A poleg hvaležnosti se mu je v srcu zbudila nada, kakor bi gospa Emilija imela nekaj čarobni pristan ali čarobno šibico, da bi mogla na en mah Marici izpremeniti srce. Polaneški ni vedel odločno, kako se to godi, toda vedel je, da se vsaj časih prijateljski potegne zanj, da ga bo poizkušala opravičiti, hvaliti njega srce in značaj ter oslabiti predsodke, ki so se bili sčasoma nakopičili proti njemu. Pričakoval je, da bo gospa Emilija v tej stvari jako vztrajna, ker ji bo to vprašanje obveznosti. Človek, ki ga kaj tare, si rad išče koga, da bi mogel nanj naprtiti odgovornost. Tako se je zdelo tudi Polaneškemu, zlasti ob razjarjenosti, da je tudi gospa Emilija odgovorna za njegove razmere do gospodične Marice, zakaj ako mu ne bi bila po-kazala onega pisma, iz katerega je bilo moči raz-videti, da je bila gospodična Marica pripravljena, se zaljubiti vanj — bi bil morda odtrgal od nje

misli in srce. Morda je temu tudi bilo tako, zakaj v zgodovini njegovih čustev je bilo ono pismo gotovo kaj važno. Pokazalo mu je, kako blizu je že hodila njegova sreča, kako je bila že skoro uresničena, za koliko mu je podarila v duhu svojo dušo in srce. Najhuje je izgubiti srečo, po kateri ne le koprne človek, nego se je že pričela — in ako ne bi bilo onega pisma, bi morda Polaneški manj žaloval za minulostjo, laže pozabil in se laže pomiril s svojim stanjem. Sedaj se ni že več spominjal tega, da je bil sam naprosil gospo Hvastovsko onega pisma; mislil je navzlic vsej vdanosti in hvaležnosti do nje, da mu je dolžna pomagati z vsemi močmi. Sicer pa je menil, da se zgodi samo po sebi. Upal je, da bo pogostoma videl gospodično Marico, in sicer v razmerah, ki bodo zanj najugodnejše, namreč v hiši, v kateri so ga imeli radi in so ga spoštovali, v kateri so morala biti podobna čustva delež vsakemu gostu. Vse to je Polaneškemu iznova okrepčalo nado ter dodalo nov sklep oni verigi, ki je vezala njegove občutke z Marico. Prej si je bil obetal, da ne pojde k Bigielovim, sedaj pa je izpremenil svoj sklep, češ, da se tudi gospa Emilija udeleži tega izleta, ako ji dopusti Litkino zdravje. In umevno je, da je bil poleg vseh teh dokazov, ki so ga vezali na gospodično Marico, jako vesel, da kmalu ugleda ljubljena ličeca tako gospe Emilije kakor Litke, ki mu je zbujala največje simpatije v življenju.

Še isti večer je napisal nekoliko besed gospodu Plavickemu o njenem prihodu. Misleč, da mu bo gospodična Marica hvaležna za to posredno poročilo, se je zglasil v stanovanju gospe Emilije, naj jutri nekoliko počakajo s čajem, ter naročil zložno kočijo, ki bi naj odpeljala gospo domov. Drugo jutro ob petih je bil že na postaji.

Čakajoč vlaka, se je s hitrimi koraki izprehajal po peronu, da bi se nekoliko ogrel, zakaj jutro je bilo hladno. Ozadje, kolodvorske stavbe in vozovi, stoječi na bližnjih tirih, so kar tonili v megli, ki je bila pri tleh zelo gosta, zgoraj pa se je rdela ter naznanjala lepo vreme. Na peronu razen uradnikov in drugega železniškega osebja še ni bilo nikogar. Bilo je še prezgodaj, toda polagoma so dohajali ljudje. Zdajci sta se pokazali pred Polaneškim v megli dve osebi; v eni je Polaneški z utripajočim srcem spoznal Marico, ki je prišla s služabnico pozdravljat gospo Emilijo. Ni bil pričakoval tega sestanka in v prvem hipu ni bil malo v zadregi. Pa tudi ona je obstala začudena in očitvidno zmedena. Trenutek kesneje pa se ji je približal in ji podal roko.

„Dober dan, gospodična!“ jo je pozdravil, „res bo to dober dan za naju oba, ako dospeta naši popotnici.“

„Ali torej še ni gotovo?“ vpraša Marica.

„Kako ne, samo ako se ne bi pripetilo kaj nepričakovanega. Prejel sem včeraj telegram ter o njem obvestil gospoda Plavickega, češ, da vam napravim veselje.“

„Hvala lepa! Tako prijetno ste me iznenadili . . .!“

„Najlepši dokaz je to, da ste vstali tako zgodaj!“

„Nisem se še odvadila tega.“

„Oba sva prišla prezgodaj. Vlak dospe šele čez pol ure. Sedaj pa vam svetujem, gospodična, da ne stojite tukaj, nego da se greste izprehajati, zakaj jutro je hladno, dasi obeta biti lep dan.“

„Megla že pada“, je rekla Marica, dvignivši modre oči, ki so se zdele Polaneškemu v jutranji svetlobi vijolčaste.

„Ali se ne greste izprehajati po peronu?“

„Hvala lepa! Počakam rajša v dvorani.“

In pokimavši z glavo, je odšla. Polaneški se je jel iznova z urnimi koraki izprehajati po peronu. Bilo mu je nekoliko bridko, da ni hotela ostati pri njem, toda domislil si je, da bi to morda ne bilo prilično, in še z večjim veseljem ga je napolnjevala misel, za koliko ju vzajemno zbliža prihod gospe Emilije in koliko veselja napravi vsem. Nekaka čudna slutnja in dobra volja je rasla v njem vsak hip. Mislil je na vijolčaste oči Maričine, na njeno ličece, zardelo od jutranjega hlada, in, hiteč mimo oken dvorane, v kateri je sedela, je govoril skoro veselo:

„Ha! Le sedi tukaj in se skrivaj! Najdem te.“

In čutil je še bolj nego kdaj prej, kako zelo bi mu bila draga, ako bi mu hotela biti le količkaj dobra.

V tem hipu je zazvonilo, in črez nekoliko minut se je v megli, ki se je še čvrsto držala zemlje, dasi je bilo nebo nad njo jasno in modro, prikazal vlak, čigar obriski so prihajali vsak hip razločnejši. Lokomotiva, dihaajoča iz sebe pretrgane oblake dima, se je bližala postaji čimdalje počasneje. Ko je naposled obstala, je jela šume in sikaje izpuščati nepotrebno soparo pod sprednja kolesa.

Polaneški je skočil v spalni voz — zakaj prvo ličece, ki se mu je prikazalo pri oknu, je bilo Litkino. Ko ga je ugledala, se ji je razjasnil obrazek, kakor bi bil padel solnčni žarek nanj. Dekličine roke so se radostno gibale in migale Polaneškemu, ki je bil, kakor bi trenil, v vozu. „Najdražje moje dekelce!“ je zaklical, prijemši jo za roko. „Ali si se naspala? Ali si zdrava?“

„Zdrava sem! Pa tudi doma smo! A sedaj bomo skupaj — o dober dan, gospod Stanko!“

Tesno za njo je stala gospa Emilija, ki ji je „gospod Stanko“ presrčno poljubil roko ter jel govoriti tako hitro, kakor se navadno govori ob pozdravljanju:

„Dober dan, draga gospa! Imam voz. Lahko se odpeljeta takoj. Moj služabnik vzame vajino prtljago; prosim prejemnega listka. Gospodična Plavicka je tudi tukaj.“

Gospodična Plavicka je res že čakala pred vozom, in z gospo Emilijo sta si presrčno segli v roke; lice je bilo obema polno smeha. Litka je zrla nekaj časa na gospodično Marico, kakor bi

omahovala, nato se ji je tudi ona ovila okrog vratu presrčno, kakor ji je bila navada.

„Marica, ali pojdeš z nama na čaj?“ jo vpraša gospa Emilija. „Čakajo naji in gotovo si že lačna. Kaj ne, da greš?“

„Gotovo sta zelo utrujeni, ker sta se vozili vso noč.“

„Toda spali sva ves čas od meje. Zbudivši se sva se še utegnili obleči in se umiti. Vendar se morava napiti čaja, torej naji ne boš ovirala.“

„Dobro torej. Jako rada.“

Toda Litka je jela vleči mater za suknjo.

„Mati, a gospod Stanko?“

„Seveda, tudi gospod Stanko. Pomnil je na vse, in njemu se imava zahvaljati, da najdeva vse pripravljeno. Torej mora iti z nami.“

„Mora! Mora!“ je zaklicala Litka, obrnivši se k njemu.

On pa jo je začel dražiti.

„Mora ne, pač pa hoče.“

In že trenutek pozneje so sedeli vsi štirje na vozu. Polaneški je bil kaj dobre volje. Njemu nasproti je sedela Marica, drobna Litka pa poleg njega. Zdelo se mu je, da prehaja jutranji lesk vanj in da se mu začenjajo lepši dnevi. Čutil je, da bo od današnjega dne pripadal k malemu krogu onih bitij, prijateljski združenih, in da bo v tem krogu tudi Marica. Saj je sedela sedaj njemu nasproti, jako blizu njegovim očem, blizu mu tudi po prijateljstvu, ki sta ga oba imela do gospe Emilije in Litke.

Sedaj so se veselo razgovarjali vsi štirje.

„Kaj se je pripetilo, Emilija“, jo vpraša Marica, „da si dospela prej?“

„Litka me je prosila vsak dan, naj se vrnem domov.“

„Ali ne ljubiš tujine?“ jo vpraša Polaneški.

„Ne.“

„Koprnela si po Varšavi?“

„Dà.“

„In po meni? Kaj? Govori hitro, sicer bo slabo!“

Litka pogleda mater, Marico, Polaneškega in naposled odgovori:

„Tudi po Stanislavu sem koprnela.“

„To imaš za to!“ reče Polaneški.

In prijemši njeno ročico, jo je poizkušal poljubiti, toda ona se je branila, kolikor se je mogla.

Končno je skrila ročice, on pa se je obrnil k Marici in ji pokazal svoje bele, zdrave zobe. Dejal je:

„Vidite, midva se neprestano bojujeva, sicer pa se imava rada.“

„To je že taka navada“, odgovori gospodična Marica. On ji pogleda odkrito v oči in reče:

„Oh, ko bi bil res tak običaj!“

Gospodična Marica se je lahno zardela in zresnila, toda odgovorila ni ničesar, nego se jela razgovarjati z gospo Emilijo.

Polaneški pa se obrne k Litki.

„A kje je profesor Vaskovski? Ali je odšel v Italijo?“

„Ne. Ostal je v Čenstohovu in pojutrišnjem dospe semkaj.“

„Ali je zdrav?“

„Zdrav.“

Po teh besedah deklica pogleda svojega prijatelja in reče:

„Toda gospod Stanko je shujšal, kaj ne, mati?“

„Res ste shujšali“, reče gospa Emilija.

Polaneški se je bil res nekoliko izpremenil, ker je bil slabo spal minulo noč; vzrok pa, da ni bil spal, je sedel pred njim v kočiji. Vendar se je jel opravičevati s skrbmi in z delom v zavodu. V tem je kočija pridrdrala pred stanovanje gospe Emilije.

Za trenutek, ko je gospa Emilija odšla pozdravljat služabnike in je Litka stekla za njo, sta ostala Polaneški in Marica sama v obednici.

„Ali nimate tukaj bližjih znancev, gospodična, nego je gospa Emilija?“ jo vpraša Polaneški.

„Niti bližjih, niti tako dragih.“

„V življenju je treba dobrotnosti, ona pa je zelo dobrotna in draga. Jaz na primer, ki nimam rodbine, imam ta dom za rodbino. Vse drugače se mi kaže sedaj Varšava, ko je gospa z Litko tukaj . . .“

Nato je dodal z manj krepkim glasom:

„Sedaj se radujem njiju prihoda tudi zaradi vas in zato, ker nastane naposled med nami nekaj skupnega.“

Potem jo jame gledati s prosečimi očmi, kakor bi ji hotel reči: „Tako ne morem živeti dalje. Podaj mi roko v spravo, bodi dobra tudi proti meni, ko nam je napočil tako vesel dan.“

Toda ona, prav zato, ker ni mogla biti docela malomarna do njega, mu je kazala še nadalje svojo nenaklonjenost. Čim večjo dobrosrčnost ji je kazal, čim bolj se je trudil, da bi ji bil simpatičen, tem neznosnejše se ji je zdelo njegovo vedenje in tem bolj je rastla v njenem srcu odpornost proti njemu.

Ker pa je bila kaj nežne in poleg tega skoro bojazljive naravi in ker se je zavedala, da bi neprijeten odgovor pokvaril harmonijo veselega dne, je rajša molčala; on pa tudi ni potreboval njenih besed, ker je že čital v njenih očeh to, kar stoji tukaj:

„Čim manj se boš trudil izboljšati najine razmere, tem bolje bo; najbolje pa bo takrat, ko bova daleč vsaksebi.“

In njegovo veselje je v tem hipu ugasnilo; nadomestila ga je jeza in žalost, še močnejša nego jeza, ker je izvirala iz mičnosti, ne prekosljive po ničemer, ki se ji je vdajal Polaneški čimdalje bolj, in iz prepričanja, da prihaja brezдно med njim in Marico čimdalje globlje.

A tu, zroč na njeno razkošno in dobrotno lice, je čutil, da mu prihaja enako draga, kakor nenadomestna izgubljena.

Litkin prihod je končal ta njima tako težki trenutek. Deklica je radostno pritekla razpuščenih las, s smehom na ustnicah. Toda ko ju je zapazila, je zdajci obstala ter ogledovala sedaj enega, pa zopet drugega s svojimi črnimi očmi — naposled pa je sedla tiho za mizo s čajem. Tudi njena veselost je izginila, dasi je Polaneški zadušil bolest v srcu in se trudil biti pri zajtrku zgovoren in vesel.

Ni pa več ogovoril gospodične Marice. Baval se je zgolj z gospo Emilijo in Litko, in čudna stvar: Marica je imela to za razžalitev. Dolgi vrsti trpkosti se je pridružila še ena.

Drugi dan sta bili gospa Emilija in Litka zvečer na čaju pri Plavickih. Gospod Plavicki je bil povabil tudi Polaneškega, ki pa ni prišel. In takšen je človeški značaj, da je to Marico iznova zadelo kaj neprijetno. Odpornost kakor ljubezen potrebuje blizu sebe osebo, ki se je dotika. Marica je nehote ves večer zrla proti vratom, ko pa je napočila ura, v kateri je bila že prepričana, da Polaneški ne pride, je jela koketirati z Maškom, da se ji je gospa Emilija močno čudila.

XII.

Mašek je bil človek jako lokav, toda ob tem močno zaljubljen v samega sebe; ni imel torej nobenega vzroka, da ne bi imel za čisto zlato odkritosrčnosti, ki mu jo je izkazovala Marica. Njeno nestanovitnost je pripisoval nekoliko koketeriji, ne-

koliko pa izpremenljivi razpoloženosti, in dasi ga je to napolnjevalo z nemirom, vendar še ta nemir ni bil tolik, da bi ga bil odvrnil od odločilnega koraka.

Bigiel je bil pogodil kaj dobro, trdeč, da je Mašek zaljubljen. Bilo je to tudi res. Že prej mu je bila Marica zelo po volji; potem, ko je bil premislil vse dokaze za in proti, se je uveril, da kategorija za preseza drugo. Mladi odvetnik je sicer visoko cenil imovino; ker pa je bil jako trezno misleč in ker je izborno poznal razmere, v katerih je bil, se je uveril, da jako imovite deklice ne najde in je tudi ne dobi. Zelo imovite gospice so pripadale plemstvu po rodu; to pa so bili previsoki krogi finančnemu svetu, ki si je sicer iskal dotike z rodbinami kolikor toliko znanih imen. Mašek je dobro vedel, da mu njegovi naslikani škofje in vitezi v oklepah, ki se jim je rogala Bukacki, ne morejo odpreti bankirske blagajnice, varne pred ognjem. Vedel je, da bi, ko bi bili tudi manj fantastični, težkim denarnim ribam že sam njegov odvetniški poziv gotovo povzročil „deminutionem capitis“. Na drugi strani je čutil res pravo plemensko odpornost proti zvezi te vrste, dočim so ga dobro legitimirana dekleta nenavadno mikala, kakor navadno ne mikajo gospodičev, ki žele obogateti izlahka.

Res, gospodična Plavicka ni imela dote, ali pa je imela le nekaj neznatnega. Toda če bi jo vzela, bi se s tem iznebil vseh dolžnosti, ki si jih je

naprtil glede Plavicekega, ko je bil kupil Kremen. Drugič, če bi se združil z dobro, plemenitaško rodbino, bi si poizkusil pridobiti vso plemenitaško klientelo — in to bi mu prinašalo nemajhen dobiček; a naposled s pomočjo rodbinskih dotik Maričinih bi utegnil sčasoma prevzeti trgovinske interese nekaterih rodbin, dejanski imovitih, kar je bil že davno namen njegovega delovanja.

Plavicki, kakor sploh vse nekoliko boljše, nego srednje vaške rodbine, so imeli sorodnike, h katerim se niso dosti šteli; imeli so pa tudi take, ki se niso dosti menili zanje. To pa se je godilo ne le iz ponosa, nego samo po sebi, na podstavi neke društvene izbere, po kateri si vsakdo išče v življenju le takšnih ljudi, ki žive kolikor toliko v okoliščinah, v kakršnih živi sam. Toda večje rodbinske slavnosti združujejo za trenutek takšne oslabele vezi, in Mašku ni bilo zgolj prijetno misliti na to, da bi imel na svatbi osebe kaj zvenečih imen, nego videl je v tem tudi razne ugodnosti za bodočnost. Saj ni bilo nič težavnega prepričati ljudi te vrste, da bo kaj lepo in uspešno njim samim, ako prepuste svoje interese človeku, ki je znan po odločnosti in jim je vrhutega sorodnik. Bila bi to nekaka dota, kakršno bi mogli dati ne-bogati sorodnici. Mašek se je zavedal tega, kar je hotel, in je upal, da se zbliža z njimi in se jih sčasoma polasti. Vedel je, da pride ta ali oni iz-početka po svet, po takšnega, kakršnega je moči dobiti v razgovoru z znanim ali daljnjim sorod-

nikom, ki je slučajno v kaki stvari veščak; pozneje, ko se ta svet izkaže za dobrega, bodo prihajali bolj pogostoma in končno mu bodo zaupali vse. Ko bi tako pomagal drugim, bi utegnil splavati sam na široko morje, očistiti sčasoma Kremen, doseči znatno premoženje, se naposled odreči odvetništvu, ki ga ne ljubi in ki ga smatra zgolj za pot do smotra, ter se končno utrditi v visokih družvenih krogih kot nezavisen človek in obenem predstavljatelj večjega posestva, oprt ob trden temelj.

To vse si je napovedal, preračunal in osnoval, preden se je sklenil potezati za roko gospodične Plavicke.

Ni pa videl naprej ene reči, namreč tega, da se zaljubi tako močno, kakor se je zaljubil.

Nekoliko ga je to jezilo, zakaj sodil je, da premočen občutek nekamo nasprotuje ravnotežju, ki si ga mora zmerom ohraniti človek iz boljše družbe. To ravnotežje je bila ena izmed njegovih iluzij. Ako ne bi bil potreboval tega sveta, ali ako bi se bil rodil v njem, bi si bil dovolil, da se zaljubi iz vsega srca. Navzlic vsej lokavosti ni umel, da je eden največjih privilegijev tega sveta, ki se smatra privilegiranim, svoboda. Zato tudi ni bil popolnoma miren, ker se mu je srce nad mero tajalo vpričo gospodične Marice. Na drugi strani pa se je smoter, po katerem je stremil, enačil v njem čimdalje bolj z nenavadno srečo, ki ga je pretila celo opojiti.

Bilo je to zanj nekaj novega, tako novega, da ga je kar obsenčil lesk tega neznane obzorja. Mašek, ki je čakal že nad trideset let, še ni poznal življenja, niti tega, kaj je zanos. Sedaj je spoznal, koliko mičnosti in sreče tiči v tej besedi; navduševal se je z gospodično Marico iz vse duše. Kadar se je pripetilo, da ga je gospod Plavicki zaslišal v svoji sobi in je bila ona v sosednji, je bival Mašek s svojimi mislimi pri njej, da je komaj na pol slišal to, kar mu je pravil gospod Plavicki. Ko je vstopila, so se mu rodili v srcu občutki prej docela neznani, genljivi in mehki, ki so ga delali boljšega, nego je bil po navadi. Njegove modre oči so takrat izpreminjale svoj navadni jekleni in hladni lesk v izraz nežnosti in občudovanja; rdečica na licu, ki ga je delala podobnega profesorju Vaskovskemu, je prihajala močnejša, vsa postava se je nekako razvozlala in svojih črnih brkov ni česal več kakor angleški lord, nego kot navaden zaljubljen, umrljiv človek. Vzpел se je naposled celo do te mere, da si ni želel le svojega, nego tudi njenega prospeha, ki pa ga očitvidno ni umel drugače, nego sam s seboj in v sebi.

Bil je že toliko zaljubljen, da bi utegnil biti, ko bi ga odklonila, celo nevaren, zlasti z ozirom na nezadostno npravstveno plemenitost, ki je bila pri njegovi odločnosti in brezobzirnosti res velika. Doslej še ni bil ljubil nikdar tako, in Marica je bila prva, ki je prebudila v njem vse to, kar je

bilo zmožno ljubezni. Ni bila sicer odlična krasotica, toda odlikovala se je z največjo žensko mičnostjo in ta njena ženskost je bila vzrok, da je vabila k sebi zlasti odločne značaje. Na njenem nežnem licu je bilo nekaj podobnega rastlini ovijalki. Izraz njenega lica je bil miren, oči so ji pa bile prozorne in usta nekoliko poltena — to vse skupaj na prvi pogled ni delalo velikega vtiska, ali takoj po prvem hipu je opazil vsak, tudi malomaren človek, da tiči v njej nekaj posebnega, da je to ženska, ki jo je moči ljubiti.

Sicer pa, za kolikor se je čutil Mašek to pot boljši in za kolikor je tudi res bil boljši v tem okraju svojega življenja, nego navadno, za toliko je duševna ravan Maričina padla od tega časa, kar sta se Plavicka nastanila v Varšavi. Prodaja kremenskega posestva ji je bila vzela delo in nravstveni temelj življenja. Bila je brez nekakega višjega namena. Poleg tega se je zbok raznih dogodkov nakopičilo v njej dokaj bridkosti in odpornosti, ki zmerom kazi srce. Gospodična Marica je to izvestno čutila sama, in nekoliko dni po onem večeru, ki se ga Polaneški ni bil udeležil, je prva začela govoriti o tem z gospo Emilijo, ko sta bili slučajno za trenutek sami v salonu tesno poleg Litkine sobice.

„Kakor vidim,“ je dejala, „nisva več tako iskreni druga proti drugi kakor prej. Hotela sem govoriti s teboj odkritosrčno, toda nisem se mogla odločiti, zakaj zdelo se mi je, da nisem več vredna tvoje prijaznosti.“

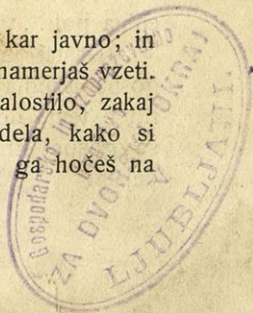
A gospa Emilija je približala nežno lice h glavi gospodične Marice in ji jela poljubljati sencè.

„Oh, ti Marica, Marica! Kaj govoriš ti, ki si bila zmerom tako razsodna in mirna?“

„Imela sem v Kremenu večjo ceno nego tukaj. Niti ne verjameš, kako sem ljubila ta kotiček. Imela sem delo vsak dan in gojila sem neko čudno nado, da pride sčasoma nekaj zelo srečnega. Danes je vse to prešlo, in niti same sebe ne morem spoznati v tej Varšavi in, kar je še huje, niti svoje prejšnje poštenosti. Videla sem, kako si se čudila, ko sem koketirala z gospodom Maškom. Ne govorim ti, da nisi zapazila tega. A misliš si, da sama vem, zakaj sem delala tako? Samo raditega, ker sem malovrednejša, zgolj iz jeze nase, nanj in na ves svet. Ne ljubim ga, niti ga ne vzamem; torej ne ravnam prav in s sramoto na licu priznavam to; vendar pa mi časih pride trenutek, ko bi hotela komu nalašč delati krivico. Lahko pretrgaš staro prijateljstvo do mene, ker sem res drugačna, nego sem bila.“

Zdajci so se gospodični Marici ulile solze; zato jo je gospa Emilija jela še bolj gladiti in tolažiti. Naposled je dejala:

„Gospod Mašek se poteza zate kar javno; in priznavam, že sem si mislila, da ga namerjaš vzeti. Pa ti tudi pravim, da me je to užalostilo, zakaj to ni mož zate. Toda ker sem vedela, kako si ljubila Kremen, sem si domišljala, da ga hočeš na ta način pridobiti iznova . . .“

„Izpočetka, seveda! Imela sem take misli ... Hotela sem pregovoriti samo sebe, da mi gospod Mašek ugaja; nisem ga hotela zavreči ... Bilo mi je tudi do nekaj drugega, toda bilo mi je takisto do Kremena. Ali nisem se mogla prisiliti temu. Za to ceno nečem niti Kremena, in prav v tem tiči zlo. Vendar zakaj potem zavajam gospoda Maška, zakaj ga varam? Le iz nepoštenosti ...“

„Ni dobro, da ga varaš, in meni se zdi, da umejem, odkod prihaja to. Iz odpornosti in nenaklonjenosti do nekoga drugega — ali ni tako? Toda potolaži se, da se dá ta napaka še popraviti, zakaj svoje vedenje proti gospodu Mašku utegneš izpremeniti, če treba, že jutri ... Pa tudi treba ga je izpremeniti, Marica, dokler je še čas, dokler še ni bilo nič obljubljenega.“

„Vem, Emilija, in priznavam to; samo tedaj, ko sem pri tebi ter čutim kakor prej, kot odkritosrčna in poštena deklica umejem, da vodi ne le govorjenje, nego tudi ravnanje do obvezanosti. Tudi on mi lahko reče tako ...“

„Na to mu odgovoriš, da si se ga hotela navaditi, da se ga pa nisi mogla. To je vsekakor edina pot ...“

Nastal je za trenutek molk, toda Marica in gospa Emilija sta čutili, da še nista začeli govoriti o tem, do česar je bilo največ obema, zlasti še gospe Emiliji. Prijemši Marico za roko, je dejala:

„Sedaj pa mi priznaj, Marica, da si koketirala z Maškom le zato, ker se jeziš na gospoda Stanislava.“

In ona ji odgovori tiho:

„Sem.“

„Ali ne pomeni to, da oni vtisk prvega njegovega poseta v Kremenu in prvega vajinega razgovora še ni bil izbrisan?“

„Bilo bi bolje, da je izbrisan.“

Gospa Emilija jo jame gladiti po črnih laseh.

„Ne verjameš, kako je dober, požrtvovalen in plemenit. Do naji čuti nekoliko prijateljstva; zlasti Litko je imel zmerom rad; za to sem mu hvaležna iz vse duše. Znano pa ti je, kakšno je prijateljstvo, ki je le malokdaj vroče ali toplo, nego le vlažno. On pa je bil tudi v tem oziru izjema. Glej, ko je Litka zbolela v Reichenhallu, je poklical iz Mnihova slovečega zdravnika; ker pa nas ni hotel prestrašiti, nam je rekel, da je dospel zdravnik k drugemu bolniku in da je torej treba uporabiti to priliko. Pomisli, kakšna skrb in dobrotnost je to. To je jako zanesljiv človek, na katerega se je moči zanašati, in ob tem odločen in odkritosrčen. Drugi so sicer odločni, toda brezsrčni. V njem pa je združeno eno z drugim. Pozabila sem ti povedati: Ko je bilo imetje moje Litke v nevarnosti in ko je brat mojega moža ukrepal, kar je bilo treba, da ga ohrani, je dobil najboljšo pomoč pri Polaneškem. Ko bi bila Litka že odrasla, ne bi je dala nikomur na svetu tako zaupno kakor njemu. Ne morem ti povedati, koliko dobrot sva že prejeli od njega.“

„Če jih je toliko, kolikor je storil slabega, jih je res mnogo.“

„Marica, učinil je to nehote. Ko bi vedela, koliko trpi zaradi svoje nepremišljenosti in kako se kesa krivice, tebi storjene!“

„Sam mi je povedal“, odgovori Marica. „Emilija moja, mnogo sem premišljala o tem, in ako naj povem resnico, nisem mislila na nič drugega ter niti sedaj ne mislim, da bi mi bil kaj zakrivil. V Kremenu mi je bil tako dobroten, da se mi je zdelo . . . Samo tebi govorim tako, zakaj o drugem sem ti že pisala: Ko sem šla spat zvečer ono nedeljo, ki jo je prebil pri nas, sta mi bili glava in srce tako prenapolnjeni, da se danes kar sramujem govoriti o tem. Čutila sem: Še en dan dalje, še ena prijateljska beseda več, in zaljubim se vanj za vse žive dni . . . Zdelo se mi je, da tudi on . . . Drugi dan pa je odšel jezen . . . Temu pa je bil kriv oče, bila sem kriva tudi jaz, to sem umela, in ali se še spominjaš, kakšno pismo sem ti napisala v Reichenhall? Vidiš, popolnoma takšno zupanje, kakršno imaš ti do njega, sem imela jaz . . . Toda odšel je. Sama ne vem, zakaj sem si mislila, da se vrne, ali da vsaj kaj napiše. A ni se vrnil in pisal ni. Nekaj mi je reklo, da mi ne vzame Kremena — a vzel ga je. In pa . . . Vem, da je govoril gospod Mašek z njim odkritosrčno, toda on ga je izpodbujal in mu zagotovil, da sam ne misli na nič . . . Oh, Emilija moja . . .! Ako le hočeš tako, pa rečem, da ni storil krivice, toda

koliko zla mi je provzročil! Po njem sem izgubila ne le priljubljeni kotiček, kjer sem bila delala, nego še nekaj več: vero v življenje . . . v to, da bi boljša in plemenita stvar na svetu presezala zlobo in podlost . . . Pa tudi sama sem se pohujšala. Pravim ti odkritosrčno, da ne morem poznati same sebe. Ali je bil upravičen ravnati tako, kakor je ravnal? — Dobro. Sama si pravim tako ter ne dolžim njega. Toda glej, utrgal je v meni neko struno življenja. A zoper to ni pomoči, to se ne dá popraviti. Kako tudi? Kaj imam od tega, da se je v njem izvršila premena, da se kesa tega, kar je storil, in da bi me naposled celo hotel vzeti za ženo? Kaj imam od tega, da ga, ko sem ga že skoro ljubila, sedaj ne samo ne ljubim več, nego se moram celo premagovati, da mu ne kažem svoje nejevolje. To je še huje, nego bi bilo, ako bi kar nič ne marala zanj. Vem, kaj želiš doseči, toda življenje se mora graditi vendarle na ljubezen, ne pa na nenaklonjenost. Kako bi mu podala roko s tem odporom v duši in s to žalostjo, da se mi je po njem — najsi po njegovi krivici ali ne — izpridilo tolikanj? Ali si morda misliš, da ne vidim njegovih vrlin? Toda kaj mi pomagajo, ko me te vrline, čim bolje jih vidim, odganjajo tem huje od njega? Ko bi si morala izbirati, bi vzela rajša gospoda Maška, dasi je slabši. Vsemu, kar mi pripoveduješ dobrega o njem, rada pri-tegnem, toda na vse ti odgovarjam samo eno: Ne ljubim ga in ga ne bom nikdar ljubila . . .“

Gospe Emiliji se zalijejo oči s solzami.

„Ubogi gospod Stanko!“ je dejala kakor sama sebi.

Pomolčala je nekoliko, potem pa je vprašala:

„Ali ga ne pomiluješ?“

„Pomilujem ga, kadar mislim nanj na takega, kakršen je bil v Kremenu; pomilujem ga takisto, kadar ga ne vidim, toda kadar ga ugledam, začutim do njega zgolj odpor.“

„Ne veš, kako nesrečen je bil v Reichenhallu, a zdaj je še nesrečnejši. Nima na svetu nikogar...“

„Ima tvoje prijateljstvo, ima to, da ljubi Litko...“

„Draga moja Marica, to je kaj drugega! Iz vse duše sem mu hvaležna za to vdanost do Litke, toda to je povsem kaj drugega, in sama veš, da te ljubi drugače in stokrat močnejše nego Litko...“

V sobi je bilo že popolnoma temno in trenutek kasneje je služabnik prinesel svetilnico, jo postavil na mizo in odšel. V njeni luči je zapazila gospa Emilija zdajci nekaj belkastega, kar je bilo sključeno na zofi pri vratih, držočih v otroško sobo.

„Kdo je tam? Ali si ti, Litka?“

„Jaz, mati.“

Iz njenega glasu je zvenelo nekaj nenavadnega. Gospa Emilija je vstala in stopila k njej.

„Kdaj si prišla semkaj? Kaj ti je?“

„Žalostna sem in ni mi dobro.“

Gospa Emilija sede na zofo. Ko objame deklico, zapazi solze v njenih očeh.

„Litka, zakaj se jočeš? Kaj ti je?“

„Žalostna sem, jako žalostna!“

In položivši glavico materi na ramo, se je razjokala. Bila je res žalostna, ker je bila zvedela, da je „gospod Stanko“ še nesrečnejši, nego je bil v Reichenhallu, in da ima Marico stokrat rajši nego njo.

Tega večera, ko je šla spat, ko je bila že v sami srajci, se je še vzpela k ušesu svoje matere ter šepnila:

„Mati, velik greh imam na vesti . . .“

„Ubožica, kaj te muči?“

A ona je šepnila še tiše:

„Nimam več rada gospodične Marice.“

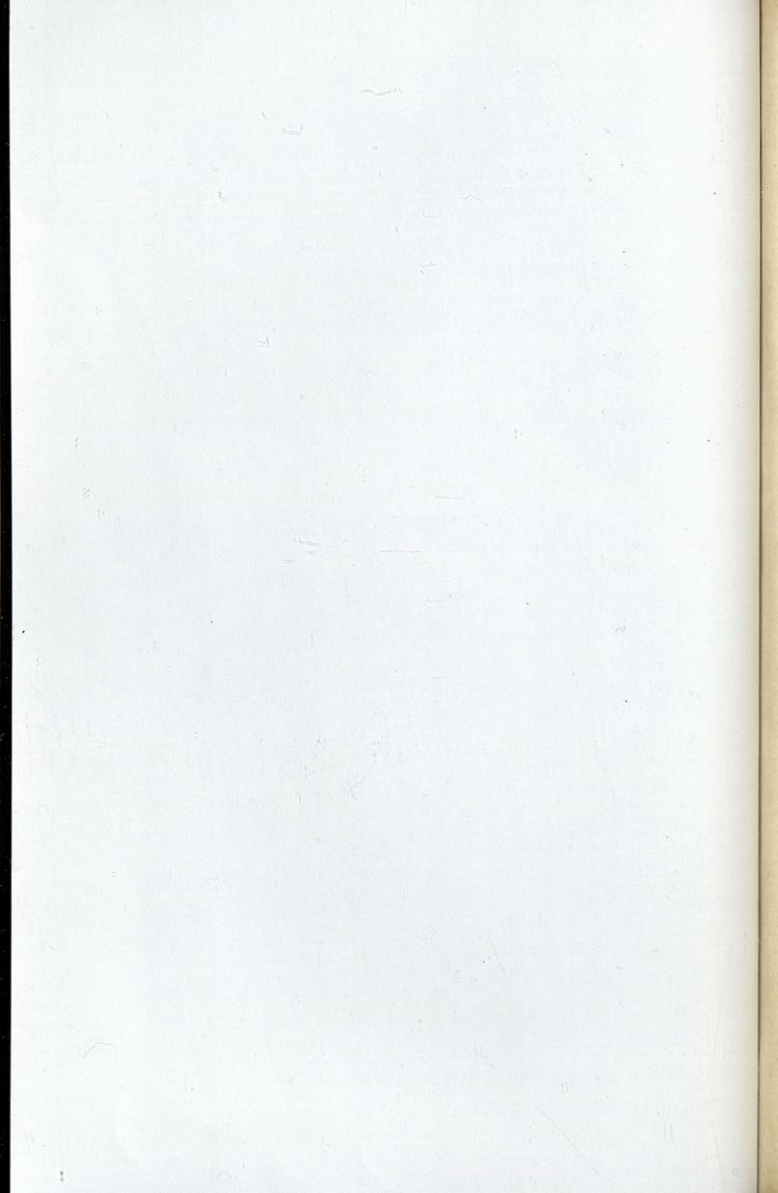
XIII.

Gospa Emilija z Litko in Marico ter z njima vred gospod Plavicki so se peljali na obed k Bigielovim na njih letovišče, ki je bilo v gozdu poltretjo uro od mesta. Bil je lep dan meseca kimavca, poln svetlega babjega leta v ozračju in na strnišču. Po drevju se je še držalo dovolj sveže zelenje, nekje med listnatim drevjem pa so bile videti nalik vodomedom žolte ali rdeče kitice. Gospodično Marico je ta bleda in rudasta jesen spominjala poljskega dela, žitne vonjave ob žetvi, kop na polju in nepreglednih livad, obrobljenih ponekod na obzorju s skupinami jelš. In zakoprnela je po tem življenju in po tem miru, proti kateremu se ji je mesto, ne glede na delo, ki kipi

v njegovem vsakdanjem življenju, ki ga pa gospodična Marica ni mogla ceniti, zdelo prazno in praznujoče. Čutila je sedaj, da ji je to življenje, v katerem je bila našla svojo ceno in svojo zaslugo, dobro izgubljeno — a namesto njega ni imela pred seboj ničesar, kar bi ga ji nadomestilo ali nagradilo. Utegnila se je sicer vrniti vanje ter postati Maškova soproga, toda ob sami misli na to se ji je srce zalilo z bridkostjo in Mašek s svojo varšavsko samozavestjo, s svojo rdečico in z brki ter s svojim posnemanjem angleških lordov se ji je zdel naravnost oduren. Nikdar tudi ni bila čutila večje nejevolje do Polaneškega, ki ji je bil pogubil Kremen in ji na to mesto podtaknil Maška. Ta se ji je bil pristudil takrat, a onega, se ji je zdelo, da tudi sovraži. Videla je pred seboj življenje z očetom na varšavskih ulicah brez namena, brez dela in brez ideala — z žalostjo za minulostjo in do sedanjosti in s puščobo v bodočnosti. Radi tega ji je ta lepi jesenski dan, nikar da bi jo bil razvedril, napolnil dušo z otožnostjo in bridkostjo. Pa tudi potovanje ni bilo veselo. Litka je sedela mračna, zato, ker „gospoda Stanka“ ni bilo v kočiji. Gospa Emilija pa je obračala nanjo vso svojo pozornost, češ, ali ta otožnost ne izvira iz njenega slabega zdravja. Samo gospod Plavicki je bil kaj dobre volje, zlasti iz početka potovanja. Zlasti se je v suknji z rdečim nageljem v gumbnici, v svetlem plašču in z brki, zavihanimi kvišku, imel za lepega in ker ga zaradi ugodnega vremena ni.

(Str. 195.) „Mati, velik greh imam na vesti . . .“

trgalo po udih, kar ga je časih mučilo, se je čutil tudi krepkega. Drugič je sedela njemu nasproti ena izmed najlepših žensk vse Varšave, o kateri je sodil, da za to mičnost ne ostane malomarna, ali da jo bo vsaj opazila in ocenila. Ko bi bila vsaj rekla: „Oh, kako je moral biti ta mož lep!“ bi bil gospod Plavicki zadovoljen tudi s takim priznanjem, ki bi ga vezalo za vzajemne poklone. V tej nadi je bil res očarujoč, vzvišen in očetovski, pa tudi šaljiv obenem. Prepričan pa, da današnja mladina z ženskami ne zna biti vljudna, se je v vljudnosti, s katero je dvoril gospe Emiliji, zatekal celo k mitologiji, kar je bilo do izvestne mere celo opravičeno, ker je zrl nanjo kakor satir.

Toda vse to je ona sprejemala z medlim nasmehom in z majhno pozornostjo, da je naposled prenehal ter jel govoriti o čem drugem, namreč, da spričo hčerinih zaslug pozna buržoazijo, kar mu dela veselje, zakaj doslej je bil videl družbo te vrste le na odru, a vendar je treba biti v življenju v dotiki z najrazličnejšimi ljudmi, ker se človek lahko kaj nauči od vseh. Naposled je pristavil, da imajo nekateri sloji dolžnost, ne odganjati ljudi od sebe, nego se celo zbliževati z njimi, da se tako zacepljajo v njih zdrava načela, in zato se on, ki je zmerom rad izpolnjeval družvene dolžnosti, neče izogibati temu poklicu. Ob tem je plemeniti izraz njegovega obličja dobil nekako melanholično potezo, in tako so se pripeljali pred Bigielovo vilo.

Stala je v gozdu med starimi smrekami, ki so bile ponekod posekane, druge pa so stale v skupinah po nekoliko debel skupaj. Videti je bilo, kakor da se čudijo, kaj dela med njimi, v stari lesni tišini, taka nova hiša, vendar pa so jo gostoljubno branile vetra, ji v lepih dneh prinašale balzamsko ozračje, prenapolnjeno z vonjavo igličja in smole.

Bigiel sredi tolpe otrok je prišel pozdravljat goste. Gospa Bigielova, ki je imela Marico zelo rada in jo je vrhutega želela pridobiti za Polaneškega, jo je presrečno pozdravila. Domišljala si je, da bi se gospodična Marica, čimbolj bi spoznala, kako bi se jima godilo dobro, tem manj upirala zvezi. Gospod Plavicki, ki se je bil za svojega prejšnjega bivanja seznanil z Bigielovimi pri gospe Emiliji in ki mu je bilo dovolj to, da jim je pustil posetnico, se je pokazal sedaj tako pozoren plemič, kakor se je mogel pokazati le najbolj eleganten človek, izvršujoč poziv: „Zbližati se z buržoazijo.“ Gospe Bigielovi je poljubil roko, Bigielu pa je dejal dobrotno:

„V današnjem času je vsakomur prijetno stopiti pod streho takšnega moža, kakršen ste vi, meni pa tem bolj, ker se je moj sinovec, Polaneški, priprijel trgovine ter je vaš tovariš.“

„Polaneški je odločen človek“, odgovori odkritosrčno Bigiel in stisne roko v rokavici gospoda Plavicega.

Dame so stopile za trenutek v sobo, da ondi odlože klobuke, in nato so se, ker je bilo vreme

toplo, vrnile na verando. „Ali gospoda Polaneškega še ni tukaj?“ vpraša gospa Emilija.

„Gospod Stanislav je tukaj že od jutra,“ odgovori Bigielova, „toda sedaj je šel h gospe Kraslavski. Ta stanuje tu zraven,“ je pristavila, obrnivši se k Marici, „komaj pol vrste. Tukaj je vse polno letovišč, in te gospe sta naši najbližji sosedi.“

„Spominjam se gospodične Terezije Kraslavske že od pusta,“ reče Marica. „Bila je zmerom zelo bleda.“

„O, še zmerom je zelo slabokrvna. Minulo zimo je prebila v Danju.“

V tem so drobni Bigielovi otroci Litko, ki so jo imeli zelo radi, zvabili k sebi pred hišo k igri. Deklice so ji kazale svoje vrtove, narejene na pesku med smrekami, kjer seveda ni hotelo nič rasti. To ogledovanje pa so vsak hip ustavile deklice, stopajoče na prste in poljubljajoče Litko v obraz, ki je sklanjala rumeno lepo glavico in jim jako nežno vračala poljube.

Pa tudi dečki so hoteli imeti svoj delež. Najprej so dodobra opustošili georgine, ki so rastle pred hišo, izbirajoč za Litko najlepše, potem so se sprli o tem, katero igro ima Litka najrajša, ter na posled odšli po odločitev h gospe Emiliji. Edi, ki je bil vaje govornik zelo glasno in je pri tem zapiral oči, je začel kričati:

„Prosim vas, pravim, da se najrajša igra serso, samo ne vem, ali dovolite, da igramo ‚serso‘.“

„Samo, da ne bi tekala, zakaj to ji škoduje.“

„Ne, prosim, metati hočemo tako, da se bodo vsa kolesca kotala naravnost k njej; torej ji ne bo treba prav nič tekati. Ako Pepek ne bo metal tako, pa naj meče komu drugemu.“

„Metati hočem njej!“ odgovori otožno Pepek.

In ob sami misli, da mu hočejo vzeti ta užitek, so dobila njegova usta obliko podkove ter se jela tresti, toda Litka je ustavila izbruh žalosti, rekoč:

„Jaz ti tudi hočem metati, Pepek, dà, kaj pogostoma metati.“

In vlažne Pepkove oči se jamejo nato nemudoma smejati.

„Saj ji ne stori nič žalega,“ reče Bigiel gospe Emiliji. „Čudna stvar: Dečki so divjaki, kakor pravimo, toda v igri z njo so nenavadno pozorni. Sam Polaneški jih je naučil tega.“

„To so tako prijazni otroci, da je le malo takih na svetu“, odgovori gospa Emilija.

Otroci so se zbrali trenutek kesneje v tolpo, da si razdele med seboj kolesca in paličice. Sredi te skupine je stala Litka, najstarejša po letih in tudi največja. Dasi je bilo Bigielove otroke moči šteti za lepe, je bila vendar ona s svojim nežnim in poetičnim ličecem ter s skoro prenežnimi črtami videti med temi svežimi, okrogloličnimi Bigielovimi otroki kakor bitje z drugega planeta. Gospa Bigielova je to prva opazila.

„Poglejte,“ je dejala, „ali ni to prava kraljica? Odkritosrčno vam pravim, da se je ne morem nikdar nagledati.“

„To je kaj plemenito dete“, pristavi Bigiel.

A gospa Emilija je zrla na svojo edinko s pogledom, v katerem je plalo kar morje ljubezni. Otroci so se razkropili ter stopili v veliko kolo, tvoreči na sivi zemlji, posuti z igličevjem, raznobarvne pege.

Gospodična Marica je odšla z verande ter se pridružila Litki, da ji je pomagala loviti obroč, pri čemer je bilo treba teči, da bi jo tako ubranila utrujenosti.

V tem se je na široki gozdni poti, držeči k vili, prikazal Polaneški. Otroci ga niso zapazili precej, on pa, pregledavši verando in dvorišče, je zapazil svetlo Maričino suknjo pod smreko ter pospešil korake. Litka je vedela, da vznemirja mater vsak njen živejši gib, in zato je ni hotela vznemirjati; stala je mirno s paličico, se skoro niti ni genila z mesta in je lovila samo tiste obroč, ki so se kotali naravnost proti njej, gospodična Marica pa je tekala za drugimi. Zaradi tega tekanja so ji tudi lasje vsak hip usuli v nered, da jih je morala urejati. Tisti hip, ko je Polaneški dospel k vratom, je stala, sklonjena nekoliko nazaj, tako, da je dvigala roke proti glavi.

On ni obrnil oči od nje ter je videl samo njo; zdelo se mu je na tem prostornem dvorišču mlajša in manjša nego sicer, a pri tem tako deviška, tako neizrečno mična, tako ustvarjena za to, da bi jo objel in si jo pritisnil na prsi kot ženo in kot najdražje bitje na svetu, da nikdar ni bil

čutil tako močno, kako globoko se mu je vtisnila v srce ljubezen do nje.

Ko so ga otroci ugledali, so pometali od sebe obroče in paličice ter mu kričaje stekli naproti. Igra se je ustavila. Litka je v prvem hipu tudi poskočila, toda zdajci je obstala in gledala s svojimi velikimi očmi sedaj Polaneškega, pa zopet Marico.

„Ali ti ne hitiš Polaneškemu naproti?“ jo vpraša gospodična Marica.

„Ne . . .“

„A zakaj ne, Litka?“

„Zato . . .“

In lice se ji je nekoliko zardelo, dasi ubogo dete ni utegnilo ali ni smelo izreči svojih misli, ki bi jih moglo izraziti z besedami: „Ker me nima najrajši, nego gleda tebe in samo tebe najrajši.“

On pa se jima je bližal, odganjal otroke od sebe in ponavljal: „Ne oprijemljite se me, malopridneži, da vas ne pohodim.“

In podal je roko Marici in se ji pri tem ozrl v oči s prošnjo za prijateljski nasmeh in pozdrav, bodisi le za mrvico manj malomaren nego navadno; nato se je obrnil k Litki.

„A ti, punca najdražja, ali si zdrava?“

Ona pa je pod vplivom njegovega glasu pozabila vse trpljenje svojega malega srca in mu podala obe roki, govoreč:

„Dà, zdrava sem. A včeraj, gospod Stanko, niste prišli k nama, in bili sva žalostni. Sedaj pa vas pospremim k materi, da se ji opravičite.“

Trenutek kesneje so bili vsi na verandi.

„Kako je Kraslavskima?“ vpraša gospa Emilija.

„Zdravi sta in prideta sem po obedu“, odgovori Polaneški.

Pred obedom je dospel še profesor Vaskovski ter pripeljal s seboj Bukackega, ki je bil prejšnji večer dospel v Varšavo. Njegova zaupna dotika z Bigielovimi mu je dopuščala, da je dospel k njim brez poziva, in navzočnost gospe Emilije pri njih je bila zanj prevelika izkušnja, da bi se ji mogel upreti. Sicer pa jo je tudi pozdravil brez sledu o kaki sentimentalnosti, na šaljiv način kakor sicer, ona pa ga je tudi videla rada, ker jo je zabaval na originalen način in s čudovitim izražanjem svojih misli.

„Namenjeni ste bili oditi v Mnihov in v Italijo?“ ga je vprašala, ko so sedli k obedu.

„Bil, milostiva gospa,“ je dejal, „toda pozabil sem v Varšavi peresni nožiček, da bi bil z njim razrezoval dopise na poti, in vrnil sem se ponj.“

„O, to je kaj važen vzrok.“

„Vedno me je dražilo, da delajo ljudje vse iz važnih razlogov. Kakšen privilegij imajo važni razlogi, da bi se moral vsakdo ravnati po njih? Sicer pa sem nehote izkazal poslednjo službo prijatelju, zakaj včeraj sem bil pri pogrebu Lisovičevem.“

„To je oni mali, shujšani sportsman?“ ga vpraša Bigiel.

„Dà,“ odgovori Bukacki; „in mislite si, da se še sedaj ne morem otresti osuplosti, kakršno mi

je napravil človek, ki je bil vse žive dni uganjal burke, ob tako važnem trenutku, kakršen je smrt. Izkratka, ne poznam več svojega Lisoviča. Pri vsakem koraku zadene človek ob ukano.“

„Toda,“ reče Polaneški, „Kraslavski sta mi pripovedovali, da se je Ploševski, ki so bile vanj zaljubljene vse ženske v Varšavi, ustrelil v Rimu.“

„To je moj sorodnik“, seže v besedo Plavicki.

Ta novica je dirnila najbolj gospo Emilijo. Samega Ploševskega skoro ni poznala, pač pa je bila videla nekolikokrat njegovo teto, pri kateri je bil starejši brat njenega moža, izgubivši svoje premoženje, za pomočnika. Znana ji je bila tudi slepa vdanost te tete do sestrične.

„Moj Bog, kakšna nesreča je to!“ je dejala. „Samo, če je res. Mlad mož, tako sposoben, tako bogat . . . Uboga gospodična Ploševska!“

„Kako veliko imetje brez dediča!“ doda Bigiel. „Poznam te razmere, saj Ploševski niso daleč od Varšave. Stara gospodična Ploševska je imela dva sorodnika: gospo Kromicko, ki pa je bila oddaljenejša, in Leona Ploševskega, ki ji je bil najbližji. Sedaj že oba ne živita več.“

Te besede zopet dirnejo gospoda Plavickega. Bil je nekakšen daljnji sorodnik gospodične Ploševske; dà, videl jo je bil dvakrat ali trikrat v življenju, toda na njo mu je ostal le spomin strahu, zakaj vselej mu je povedala v obraz čisto resnico, ali — z drugimi besedami — vsekdar ga je oštela dodobra. Zato se je v nadaljnjem teku svojega

življenja na vso moč ogibal, in vsa dotika med njima je bila pretrgana, dasi je ob ugodni priliki rad poudarjal sorodstvo s tako znano in imovito osebo. Pripadal je oni kategoriji ljudi, tako bujni v našem kraju, ki je prepričana, da je Bog ravno pot do imovine s pomočjo dediščine ustvaril nalašč zanje, in ki ima vsako nado te vrste za nekaj gotovega. Zato se je s slovesnim pogledom ozrl po družbi in dejal:

„Nemara je Previdnost odločila, da pride ta imovina v druge roke, ki jo bodo rabile bolje.“

Polaneški pa je dejal:

„Tudi jaz sem se nekoč srečal s Ploševskim v tujini, in napravil je name vtisk človeka docela nenavadnega. Dobro se ga še spominjam.“

„Bil je baje tako vrl in simpatičen človek“, pristavi gospa Bigielova.

„Bog mu odpusti grehe,“ reče profesor Vaskovski; „tudi jaz sem ga poznal; bil je pristen Arijec.“

„Ozorij“, reče gospod Plavicki.

„Arijec“, ponovi profesor.

„Ozorij“, popravi s poudarkom in dostojno gospod Plavicki.

In oba starca sta jela zreti drug drugega z grozo, ker nista vedela, kaj hoče drug od drugega. Oba sta bila vesela Bukackega, ki si je nasadil monokel na nos in vprašal:

„Kako torej: Arijec ali Ozorij?“

Ta nesporazumek je končal Polaneški, ki je pojasnil, da se „Ozorij“ imenuje grb rodbine Ploševskih in da je torej lahko mogoče biti Arijec in Ozorijec obenem. Temu pa gospod Plavicki ni rad pritegnil; zbadljivo je omenil, da se tistemu, kdor ima pošteno ime, ni treba sramovati imena, niti ga preminjati.

Buckacki pa se je obrnil h gospe Emiliji in jel govoriti s svojim hladnim glasom:

„Samo en samomor se mi zdi upravičen, to je samomor iz ljubezni, in zato se ukvarjam z njim že nekoliko let — doslej še zmerom zaman.“

„Pravijo, da je samomor bojazen“, omeni Marica.

„Zato si ne vzamem življenja, ker imam preveč poguma.“

Bigiel pa reče:

„Govorimo rajši o življenju, ne pa o smrti, in o tem, kar je v njem najboljšega, to je o zdravju. Na zdravje gospe Emilije!“

„In Litke!“ pristavi Polaneški.

Nato se obrne h gospodični Marici.

„Na zdravje naših prijateljc!“

„Z največjim veseljem“, odgovori gospodična Marica.

„Vidite, gospodična, jaz ji imam ne le za prijateljico, nego tudi . . . kako bi rekel? . . . za priprošnjico. Litka je še dete, toda gospa Emilija vendar ve, komu sme posvečevati svojo prijaznost. Kdor bi imel o meni kaj predsodkov, bodisi resničnih,

ker bi se do njega ne bil vedel tako, kakor je treba, nego naravnost nedostojno, pa bi videl, da se mučim raditega — ta bi moral vendar pomisliti na to, da nisem še najslabši človek, ker mi je naklonjena taka gospa Emilija.“

Gospodična Marica je bila v zadregi in obnem ga je pomilovala, on pa je pristavil še tiše:

„A res se mučim. Meni je do tega mnogo, mnogo.“

Ali preden mu je odgovorila, je gospod Plavicki napil gospe Bigielovi ter imel ob tem dolg govor, čigar vsebina je bila ta, da ni kraljica stvarstva pravzaprav nihče drug nego ženska; zato se morajo ženski kot kraljici, priklanjati vse glave, in iz tega razloga se je on vse žive dni klanjal vsem ženskam, sedaj pa se klanja gospe Bigielovi še posebe.

Polaneški mu je želel v duhu, da bi se zadavil, zakaj čutil je, da bi bil utegnil dobiti dobro besedo od gospodične Marice, sedaj pa je spoznal, da je ugodna prilika zamujena. Gospodična Marica je šla namreč objemat gospo Bigielovo in ko se je vrnila, ni več nadaljevala prejšnjega razgovora, on pa tudi ni mogel zahtevati naravnost odgovora od nje.

Takoj po obedu sta dospeli dami Kraslavski: mati, že skoro petdesetletna živa, samozavestna in zgovorna ženska, gospodična, otrpla, suha, hladna deklica, pravo nasprotje svoji materi. Izgovarjala je „tek“ namesto „tak“ (tako — dà). Sicer pa je bila lepega lica, dasi bleda, in je spominjala lic Holbeinovih madon.

Polaneški se je jel iz same jeze baviti z njo, toda ko je časih pogledal Marici na sveže lice in v modre oči, si je dejal v duhu: „Ko bi mi rekla vsaj eno dobro besedico! Ti . . . ti, brezsrčnica! . . .“

In jezil se je čimdalje bolj in ko je naposled gospodična Kraslavška izrekla enkrat „meme“ namesto „mama“, jo je vprašal rezko:

„Kdo pa?“

„Meme“ pa je pripovedovala kar najzgovorneje, kako je Ploševski usmrtil samega sebe.

„Pomislite vendar,“ je dejala vneto, „meni je takoj prišlo v glavo, da se je ustrelil zato, ker je umrla Kromicka. Bog ji daj večno slavo, to je bila prava koketka, in nikdar je nisem imela rada. Koke-tirala pa je z njim tako, da sem se bala prihajati s Treziko tja, kjer je bila ona, zakaj mladi deklici je dajala naravnost pohujšljiv zgled. Kar je res, je res! . . . Bog ji daj večno slavo! Treziki tudi ni bila simpatična.“

„Oh, gospodična,“ je rekla gospa Emilija, „jaz pa sem zmerom slišala, da je bila angel.“

Buckacki, ki nikdar ni bil videl gospe Kromicke, se obrne h gospe Kraslavski in reče hladnokrvno:

„Madame, je vous donne ma parole d'honneur (Gospa, dajem vam častno besedo), da je bil to nadangel.“

Gospa Kraslavška je za trenutek umolknila, ker ni vedela, kaj naj mu odgovori. Nato pa se je zardela do ušes in bi bila odgovorila nekaj rezkega, da ni utegnil biti Buckacki, kot imovit človek, dober ženin

za gospodično Treziko, če bi že nanese tako. Enako obzirnost je užival pri njej tudi Polaneški — in le njemu na ljubo je vzdrževala poleti dotiko z Bi-gielovimi, ki jih sicer, kadar ji je prišlo v glavo, niti ni pogledala na ulicah.

„Vam, gospodje,“ je dejala, „je vsaka lepa ženska takoj angel ali nadangel. Tega ne slišim rada, niti ne takrat, kadar mi tako govore o Treziki. A gospa Kromicka je bila morda vrla žena, toda brez takta — in to je vse.“

Tako se je končal razgovor o Ploševskem, a največ zato, ker je opomba gospe Kraslavske me-rila sploh na Polaneškega, zabavajočega gospodično Treziko. Zabaval jo je nekoliko iz zlobe, nekoliko pa na jezo gospodične Marice ter se trudil pre-pričati samega sebe, da se ima dobro pri njej; dà, trudil si je celo najti pri njej mičnost, toda našel je, da ima pretenak vrat in nekamo ugasle oči, ki se ožive in se obrnejo k njemu z vprašanjem ta-krat, kadar vprašanje ni umestno. Opazil je takisto, da je nekaka tiha despotka, zakaj kadarkoli je pri-čela mati govoriti nekoliko preglasno, takoj si je gospodična Trezika nastavila kukalce na oči ter jo uporno pogledala; materi pa je pod vplivom tega po-gleda oslabel glas ali pa je umolknila docela. Sploh ga je gospodična Trezika močno dolgočasila, in ako se je le nekoliko pozorneje ukvarjal z njo, se je bavil le kot obupnež, da bi zbudil vsaj senco ljubosumnosti gospodični Marici. Tudi najbolj pa-metni ljudje se poprimejo takšnih puhlih pomočkov,

kadar jih muka preveč potare. Dosezajo pa z njimi navadno le nasprotni učinek, zakaj ti pomočki ali pozneje obtežujejo zblížatev in sporazumek ali pa utrjujejo občutke v srcu onega, ki jih rabi. Polaneški je naposled tako koprnol po Marici, da bi bil rad zaslišal od nje celo nevljudno besedo, samo da bi se ji utegnil približati in izpregovoriti z njo, a sedaj se mu je to zdelo še težavneje nego pred eno uro.

In oddahnil se je globoko, ko je bil naposled večer končan ter so se gostje ravnali na odhod. Prej pa je še Litka prišla k materi, jo objela okrog vratu in ji nekaj šepnila. Gospa Emilija je pokimala, pristopila k njemu in dejala:

„Gospod Stanislav, ako ne mislite ostati tukaj črez noč, popeljite se z nami. Medve z Marico vzameva Litko na sredo, in prostora bo dovolj.“

„Dobro. Prenočiti tukaj ne morem in zelo sem vam hvaležen“, odvrne Polaneški.

In domislivši si, kdo je započel ta načrt, se je obrnil k Litki in dejal:

„Ti, najdražja moja punca, ti! . . .“

Ona pa se je držala matere za suknjo, dvignila k njemu na pol otožne, na pol razveseljene oči ter ga tiho vprašala:

„Ali je prav tako, gospod Stanko?“

Nekoliko trenutkov pozneje so se odpeljali. Po lepem dnevi je nastala še krasnejša noč, sicer nekoliko hladna, toda zelo jasna in srebrna od mesečine. Polaneški, ki mu je bil minil dan brez posla,

se je sedaj oddahnil iz vseh prsi, ter se čutil skoro srečnega, saj je imel pred seboj dvoje bitij, ki ji je zelo ljubil, in še eno, ki ga je ljubil nad vse na svetu. V mesečini je sedaj videl njeno lice, ki se mu je kazalo mirno in ljubeznivo. Pomislil je, da tudi Maričini občutki v tem hipu ne morejo biti drugačni in da se morda nenaklonjenost do njega taja v tem splošnem miru.

Litka se je razpregla na sedežu, kakor bi spala. Polaneški ji je pokrtil noge z ogrtačem, ki ga je bil prejel od gospe Emilije, in peljali so se nekaj časa molče.

Nato je izpregovorila gospa Emilija o Ploševskem, zakaj poročilo o njegovi smrti je bilo napravilo nanjo velik vtisk.

„V vsem tem tiči neka jako otožna drama“, je dejal Polaneški, „in gospa Kraslavska trdi morda nekoliko prav, ko pravi, da sta si te dve smrti v tesni zvezi.“

Gospodična Marica je dejala:

„V samomoru tiči nekaj groznega, da ga mora človek grajati. Ko ga pa graja, dela to takšen vtisk, kakor ne bi imel nobenega sočutja z nesrečo.“

Polaneški ji odgovori:

„Sočutje je treba imeti s temi, ki še čutijo, torej z živimi.“

Razgovor se je ustavil, in nekaj časa so se zopet peljali molče. Trenutek kasneje pokaže Polaneški osvetljena okna neke hiše v ozadju gozdnega parka in reče:

„To je vila gospe Kraslavske.“

„Ne morem pozabiti,“ je dejala gosa Emilija, „kar je govorila o tej nesrečni gospe Kromicki.“

„Ta ženska je naravnost lopovska,“ odgovori Polaneški; „dami, ali pa vesta zakaj? Hčerki na ljubo. Ves svet ima za njivo, ki bi jo rada napravila najbolj črno, samo da bi bila njena gospodična Trezika videti tem svetlejša na njej. Mogoče, da je mati kdaj mislila na Ploševskega in je imela morda gospo Kromicko za zapreko, iz česar tudi izvira njeno sovraštvo do nje.“

„To je kaj lepa gospodična“, reče Marica.

„So bitja na svetu, pri katerih se za kraljestvom društvenih oblik pričenja drugi, dokaj obsežnejši svet; za njo se ne pričenja nič, ali bolje, za njo se končava vse. To je pravi avtomat, ki udari v njem srce šele takrat, kadar ga mati navije s ključem. Sicer pa je na svetu dokaj žensk, njej podobnih, in one, ki si mislijo, da so drugačne, so pogostoma prav take . . . Večna zgodovina o Galateji . . . Dami, ali mi verjameta, da se je v to dondo, v to ugaslo svečo zaljubil pred nekoliko leti do blaznosti mlad zdravnik, moj znanec? Dvakrat jo je zasnubil in dvakrat je bil odbit, zakaj te dami sta gledali više. Naposled je sprejel službo na Nizozemskem — in gotovo je umrl ondi za mrzlico, zakaj izpočetka mi je še pisal in me vpraševal po svojem avtomatu, pozneje pa so pisma izostala.“

„Ali ona ve o tem?“

„Ve, zakaj kadarkoli jo vidim, zmerom govorim o njem. Značilno pa je to, da ji spomin nanj niti za trenutek ne kali miru. Govori o njem kakor o vsakem drugem. Ako je pričakoval, da ga bo pomilovala vsaj po smrti, se je zmotil tudi v tem ... Moram vama kdaj pokazati eno njegovih pisem. Nekoč sem se potrudil in mu pojasnil ta občutek, toda odpisal mi je: ‚Sodim jo trezno ter ne morem odtrgati duše od nje ...‘ Bil je sicer skeptik, pozitiven človek — otrok poslednjega časa ... Toda iz tega izhaja, da se občutek roga vsej filozofiji, vsem strujam ... Vse mine, toda počutek je bil, je in ostane ... Vrhutega mi je dejal oni prijatelj nekoč: ‚Rajši bi bil nesrečen z njo nego srečen z drugo ...‘ Kaj naj še rečem? Človek gleda trezno, toda duše ne more odtrgati — in konec je.“

Razgovor je bil takisto končan. Sedaj so dospeli na cesto, obrobjeno s kostanji, katerih debela so se lesketala v rožnati svetlobi svetiljke na kočiji.

„Kadar ima kdo nesrečo, mora trpeti“, je dodal naposled Polaneški, očividno stopajoč po produ svojih misli.

Gospa Emilija se skloni nad Litko.

„Ali spiš, dete?“ jo vpraša.

„Ne, mati“, odgovori Litka.

XIV.

„Za imenjem se nisem pehal nikdar,“ je rekel gospod Plavicki, „toda ako je Previdnost v svoji nerazrešni modrosti odločila tako, da vsaj del te velike imovine pride v naše roke, pa je nečem ovirati . . . Jaz že ne bom potreboval mnogo, ker bom skoro potreboval samo štiri deske in tiho solzo otroka, za katerega sem živel, toda ta stvar se tiče Marice.“

„Dovoljujem si vas opozarjati na to,“ je rekel hladno Mašek, „da so te nade najprej jako negotove . . .“

„Ali naj jih sploh pustim iz vida?“

„Drugič, gospa Ploševska še živi . . .“

„Toda babica stoji že ob grobu, stara kakor goba.“

„A tretjič utegne imovino odločiti za javne stvari . . .“

„Ali ne bi ji bilo mogoče tega zabraniti?“

„Četrtrič, vaše sorodstvo je neizrečno daljnje. V takem sorodstvu so skoro vsi ljudje na Poljskem.“

„Toda bližnjih sorodnikov tudi ni.“

„Polaneški je vendar tudi vaš sorodnik.“

„Nikakor, Bog ve, da nikakor. Sorodnik je moje prve žene, ne pa moj.“

„A Bukacki?“

„Dajte mi mir. Bukacki je sinovec žene mojega svaka.“

„Drugih sorodnikov nimate?“

„Oglašali so se še Gontovski iz Jalbrikova. Saj vam je to znano. Ljudje si močno žele tega, kar jih povznaša. Z Gontovskim pa ni treba računati.“

Mašek je nalašč našteval težkoče, da bi mu potem pokazal kosček nade; torej je dejal:

„Pri nas ljudje močno hrepene po dediščini — in kadar se kje pokaže dediščina, pa se zbirajo od vseh strani kakor vrabci na pšenico ... V takih primerih je vse zavisno od tega, kdo se zgласi prej, s čim se zgласi in naposled, po kom se zgласi. Zapomnite si, da utegne izurjen človek in veščak v tej stvari celo iz nič kaj napraviti, nasproti pa človek, neveden in brez odločnosti, ako ima tudi vzrok za posredovanje, lahko pokvari vse...“

„To vem iz izkušnje. Vse žive dni sem imel denarnih stvari toliko-le.“

Po teh besedah si Plavicki seže z roko k vratu. Mašek pa pristavi:

„Poleg tega utegnete postati igrača v rokah odvetnikov, ki se bodo izkušali okoristiti.“

„Zato pa tudi računam na vaše osebno prijateljstvo do naju.“

„In ne motite se,“ reče Mašek dostojanstveno. „Do vas in do gospodične Marice gojim tako globoko prijateljstvo, kakor bi pripadali moji rodbini.“

„V imenu sirote lepa hvala!“ odgovori gospod Plavicki.

Ginjenost mu ni dala govoriti dalje.

Mašek pa se je zresnil in dejal:

„Ako hočete, da branim vaše pravice tudi v tem primeru, ki se utegne, kakor sem že dejal, končati z ukano, kakor tudi v drugih stvareh — pa mi dajte to pravico . . .“

Pri teh besedah mladi odvetnik prime gospoda Plavickega za roko.

„Spoštovani gospod,“ je dejal. „Pomislite, o čem hočem govoriti, ter me poslušajte potrpežljivo do konca.“

Nato je znižal glas in jel, dasi ni bilo nikogar v sobi, govoriti skoro potihoma. Govoril je vneto in resno ter obenem jako umerjeno, kakor je bilo prilično za človeka, ki nikdar ne zablja, kdo je in kaj pomeni. Gospod Plavicki je vsak hip zapiral oči, časih stisnil Mašku roko in dejal po končanem posvetovanju:

„Pojdite v salon; Marico pošljem tjakaj. Ne vem, kaj vam odgovori, toda zgôdi se na vsak način, kar Bog hoče . . . Vedno sem vas cenil visoko, sedaj pa vas cenim še više — no, torej!“

Naročje gospoda Plavickega se je široko odprlo in Mašek se je vrgel vanje in ponavljal globoko ginjen čimdalje bolj dostojanstveno:

„Hvala, hvala!“

Trenutek kesneje je bil v salonu.

Gospodična Marica je prišla močno bleda, toda mirna. Mašek ji ponudi stol, sam sede na drugega ter izgovori:

„Tukaj sem, gospodična, na zahtevo vašega očeta. Moje besede vam ne povedo ničesar takega, česar bi vam že prej ne bilo izdalo molčanje, ki ste ga umeli. Ker je napočil trenutek, ko sem prisiljen označiti svoje občutke, pa jih razkrijem z vsem zaupanjem v vaše srce in vaš značaj. Človek sem, ki vas ljubi, gospodična, ki se je nanj moči zanašati; torej polagam v vaše roke svoje življenje in vas prosim iz globine srca, da privolite stopati v svojem življenju z menoj.“

Gospodična Marica je za trenutek molčala, kakor bi iskala primernih besed, potem pa je rekla:

„Moja dolžnost je, da vam odgovorim odločno in odkritosrčno; to priznanje je zame težko, zelo težko, toda nečem, da bi se varal človek, kakršen ste vi. Nisem vas ljubila, ne ljubim vas in vaša žena ne bom nikdar, najsi ne bi pripadala komu drugemu.“

Nastopil je še daljši molk. Rdečica na licu gospoda Maška se je še bolj zardela, iz oči pa mu je jel švigati hladen, jeklen lesk.

„Odgovor je enako odločen,“ je dejal, „kakor tudi bolesten in nepričakovan zame. Ali vam ne bi bilo ljubše odločiti nekoliko dni časa za premislek, nego da me odbijate takoj odločno?“

„Sami ste rekli, da sem razumela vaše občutke; imela sem torej dovolj časa premisliti to stvar, in odgovor, ki ga vam dajem, vam dajem po dobrem premisleku.“

Sedaj je bil Maškov glas suh in rezek.

„Ali si mislite, gospodična, da po vašem vedenju proti meni nisem imel pravice izreči tako prošnjo?“

Pri tem je bil uverjen, da mu gospodična Marica odgovori, češ, to vedenje je slabo razumel, da ni bilo v njem ničesar, kamor bi bil mogel graditi kaj nadej, izkratka, da se bo zvijala, kakor se navadno zvijajo koketke, ki so prisiljene koketstvo opravičevati z lažmi. Toda ona je dvignila k njemu oči in dejala:

„Moje vedenje do vas časih ni bilo tako, kakršno bi bilo moralo biti; priznavam to svojo krivico ter vas iskreno prosim, da mi oprostite.“

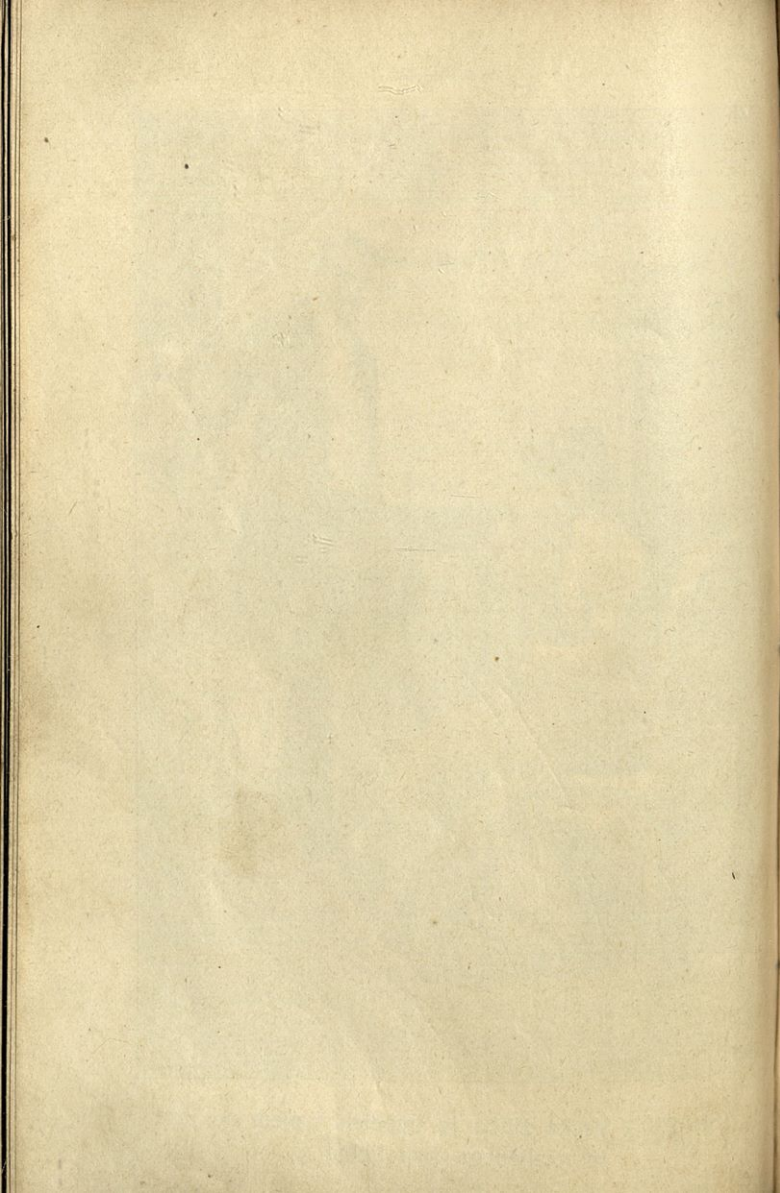
Mašek je umolknil. Ženska, ki se zviija, zbuja preziranje, ženska, ki priznava svojo krivico, pa izbija orožje iz rok vsakemu nasprotniku, v čigar značaju ali vsaj v vzgoji tiči vsaj iskra viteštva. Vrhutega je edini poslednji pomoček, ki je z njim mogoče v takšnih primerih vplivati na ženska srca, ne priznavati kot vitez njih napak. Mašek, dasi je videl pred seboj prepad, je to spoznal in sklenil vse staviti na poslednjo karto.

Vsaka žilica je trepetala v njem od jeze in užaljenega samoljubja, toda premagal se je, vzel klobuk, stopil h gospodični Marici, in si njeno roko dvignil k ustom.

„Vedel sem, da ljubite Kremen,“ je dejal, „in kupil sem ga samo zato, da vam ga položim pred noge. Vidim, da nisem krenil na pravo pot, in sedaj odstopam, dasi neizrečno žalosten. Prosim vas torej, oprostite mi. Tega niste bili in niste krivi. Vaš mir

(Str. 220.) Vsaka žilica je trepetala v njem od jeze
in užaljenega samoljubja . . .

mi je dražji nego svoja sreča, zato vas prosim le ene prijaznosti: Ne očitajte si, gospodična, ničesar. A sedaj se priporočam.“

In odšel je.

Ona pa je sedela še dolgo nepremično, bledega lica ter z občutkom, da je ponižana v duši. Ni bila pričakovala, da najde toliko plemenitih občutkov v njem. Vrhutega jo je prešinila misel: Oni mi je vzel Kremen, da je dosegel svoj delež — ta pa ga je kupil, da bi ga mi vrnil! A nikdar doslej še ni bil Polaneški tako izgubljen v njenih mislih. To pot se niti ni spomnila, da Mašek ni bil kupil Kremena od Polaneškega, nego od njenega očeta. Drugič, da ga je bil kupil jako ugodno, a tretjič, da ga je hotel sicer vrniti, toda ga zdajci iznova pridobiti obenem z njeno roko ter se obenem iznebiti plačilne obveznosti, a naposled še to, da ji Kremena pravzaprav ni bil vzel niti Polaneški, niti kdo drug, nego da ga je bil gospod Plavicki prodal prostovoljno, ker je dobil kupca. Ona pa je zrla v tem hipu na to stvar po svojem ženskem načinu ter primerjala Polaneškega Mašku, povzdigujoč nad mero enega in ob tem ponižujoč drugega bolj, nego je zaslužil. Maškovo ravnanje jo je genilo tolikanj, da bi ga bila povabila nazaj, ko ne bi ji bil naravnost zoprn. Časih se ji je celo zdelo, da ga mora poklicati, ali moči ni imela dovolj.

Tudi ni vedela, da je bil Mašek odšel po stopnicah z jezo in z obupom v duši. Res, odprl se je bil prepad pred njim.

Vsi računi so mu bili prekrižani; ženska, ki se je bil res zaljubil vanjo, ga ni hotela, nego ga je odbila. Dasi mu je prizanesla v besedi, se je vendar čutil ponižanega kakor še nikdar. Česar koli se je bil doslej lotil v življenju, vse je dognal, ker se je zavedal svojih moči in svoje pameti, trdno prepričan, da se mu vse posreči. Maričina odslovitev mu je vzela tudi to zavest. Že prej je bil dvojil o sebi ter čutil, da njegova zvezda pričinja bledeti in da se mu sedaj utegne pričeti čas nezgod v vseh strokah, v katerih je bil deloval doslej. Mašek je bil kupil Kremen z izjemno dobrimi pogoji, vendar pa je bilo to zemljišče preveliko proti njegovim pomočkom. Da ga Marica ni odslovila, bi si bil pomogel, zakaj v tem primeru mu ne bi bilo treba misliti na dosmrtno rento za gospoda Plavicega in na plačilo onega zneska, ki je po dogovoru pripadal Marici za Magierovko. Sedaj bi imel plačati Marico, Polaneškega in dolgove na Kremenu, ki jih je bilo treba poravnati čim prej, ker so te vsote spričo oderuških obresti rastle vsak dan ter mu grozile s popolno prepastjo. Na to vse je imel le kredit, v ničemer še omajan, toda ta kredit je bil že napet kakor struna. Mašek je čutil, da bi bil gotovo izgubljen, ako bi počila ta struna.

Zato ga je časih poleg koprnjenja po Marici, poleg bolesti, kakršno čuti človek, ki je izgubil srečo, obhajala huda, dà, skoro besna jeza in obenem nepomirljivo koprnjenje po osveti. Bil je to

človek z energično dušo, v čigar naravi je tičala težnja, da poplača zlo z zlim. Raditega je korakajoč domov, mrmral skozi stisnjene zobe:

„Ako ne boš moja žena, ti ne odpustim tega, kar si mi storila; če pa boš, ti tudi ne odpustim.“

V tem je stopil v sobo, kjer je sedela Marica, gospod Plavicki in dejal:

„Ali si ga morda odslovila? Sicer bi bil odhajaje prišel k meni.“

„Odslovila, oče.“

„Ali mu nisi dala nič nade za prihodnost?“

„Nič, oče . . . Spoštujem ga kakor nikogar na svetu, toda nade mu nisem dala nobene.“

„Kaj ti je odgovoril?“

„To, kar mi je mogel odgovoriti tak plemenit človek.“

„To je nova nesreča“, je dejal, „in kdo ve, ali mi nisi pogubila kosčka kruha na stare dni . . . Toda vedel sem, da se ne boš ozirala na to.“

„Nisem mogla ravnati drugače.“

„Nečem te tudi siliti, nego grem žrtvovat svojo žalost tja, kjer bo sešteta vsaka starčeva solza.“

Nato je odšel k Loursu zevat na igralce pri biljardu. Bil bi zadovoljen z Maškom; ker pa v bistvu ni imel tega ženina za posebno primernega in ker si je mislil, da se za Marico dobi še boljši, si ni preveč gnal k srcu, kar se je bilo zgodilo.

Marica pa je pol ure pozneje pritekla h gospe Emiliji.

„Vsaj eno breme mi je padlo s srca,“ je dejala, vstopivši v sobo, „danes sem odločno s koškom odpravila gospoda Maška.“

Gospa Emilija jo je molče objela.

Marica pa je nadaljevala:

„Milujem ga . . . Ravnal je z menoj tako plemenito in nežno, kakor je le mogel ravnati tak človek. Ko bi čutila zanj le iskrico naklonjenosti, pa bi se še danes vrnila k njemu.“

Nato je ponovila gospe Emiliji ves svoj razgovor z Maškom. Res, ni mu bilo mogoče očitati ničesar, in gospa Emilija se ni mogla ubraniti čudenju, ker je imela Maška za človeka z odločnim značajem ter ni pričakovala, da bi se dobilo v tako trpkem trenutku v njem toliko zmernosti in plemenitosti. Gospodična Marica pa je rekla:

„Draga Emilija, znano mi je tvoje prijateljstvo do Polaneškega, toda sodi ta dva človeka po njihju delih in ju primerjaj.“

„Nikdar ju nečem primerjati“, ji odgovori gospa Emilija. „Tu je vsaka primera nemogoča. Gospoda Stanislava imam po njegovem značaju za stokrat bolj vzvišenega, nego je Mašek, in ti ga le krivično sodiš. Ti, Marica, nimaš pravice reči: Eden mi je pogubil Kremen, drugi pa mi ga je hotel vrniti, zakaj temu ni tako. Gospod Polaneški ti ga ni pogubil in sedaj, ako bi mogel, bi ti ga vrnil iz srca rad. Iz tebe govori pristranost.“

„Nikakor pristranost, nego resničnost, ki je nič ne more izpremeniti.“

Gospa Emilija jo posadi k sebi ter ji veli:

„Res, Marica, pristranost, in povem ti takoj, zakaj. Glej, zmerom še nisi malomarna zanj.“

Gospodična Marica se zdrzne, kakor bi se bil kdo dotaknil nekake njene boleče rane, a trenutek kesneje odgovori z izpremenjenim glasom:

„Da nisem malomarna za Polaneškega? . . . Prav praviš . . . Vse kar je moglo v meni buditi simpatije, se je izpremenilo v odpor, in čuj, Emilija, kaj ti pravim sedaj: Ako bi morala izbirati med tema dvema možema, bi si brez pomišljanja izbrala Maška.“

Gospa Emilija je sklonila glavo, in trenutek potem so jo Maričine roke objele okrog vratu.

„Kako mi je to bridko, da ti napravljam toliko žalost, toda morala sem govoriti resnico. Vem, da me naposled tudi ti nehaš imeti rada in da ostanem naposled sama na svetu.“

In res se je jelo goditi nekaj podobnega. Obe mladi ženski sta se sicer ločili z objemanjem in poljubljanjem, a vendar, ko sta bili vsaksebi, sta čutili obe obenem, da se je med njima nekaj natrgalo in da njijine vzajemne razmere niso bile več tako presrčne kakor doslej.

Gospa Emilija je premišljala nekoliko dni, ali naj pove Polaneškemu Maričine besede, toda ko jo je iskreno prosil, naj mu pove čisto resnico, si je končno domislila, da je to res potrebno. Ko je zvedel vse, je dejal:

„Hvala vam! Ako me gospodična Plavicka prezira, mi mora biti to dovolj, nikakor pa ne morem prezirati samega sebe. Šel sem bil itak predaleč. Znajte, milostiva gospa, da sem se trudil poravnati zlo in jo pomiriti, če sem ji storil krivico. Daljnjih dolžnosti ne čutim v sebi. Življenje mi bo sicer težko, tega vam ne tajim, toda slabotnik doslej še nisem bil ter sem pripravljen vse, kar čutim do Marice, vreči skozi okno kot nekaj nepotrebnega v svojem stanovanju. To vam obetam sveto!“

„Verjamem vam, toda človek pri tem trpi mnogo.“

On pa ji reče skoro veselo:

„E! Kadar me bo opeklina mučila preveč, vas poprosim obliža, o katerem vem, da mi pomore, če mi ga prilože tako poštene roke, kakor so vaše. Litka vam pomore, in niti zastokal ne bom.“

Nato se je vrnil domov, poln volje in eneržije v srcu. Zdelo se mu je, da bo mogel zgrabiti oni občutek in ga zlomiti, kakor se zlomi palica na kolenu. V tem času je prebil nekoliko dni. Ni se pokazal v tem času nikjer, razen v pisarni, kjer se je razgovarjal z Bigielom zgolj o trgovini. Delal je od jutra do večera ter si podnevi niti ni dovolil misliti na Marico.

Toda navzlic temu se ni mogel ubraniti nočem brez spanja. Takrat ga je občutljivo obhajala zavest, da bi ga utegnila Marica ljubiti, da bi utegnila postati njegova žena, da bi bil lahko z njo srečen kakor z nobeno drugo na svetu in da bi jo ljubil kakor najdražje imetje na svetu.

Žalost, ki je nastata iz tega premišljanja, se mu je globoko zarila v bitje ter ga ni več zapustila; ker pa gorje gloda dušo in zdravje kakor rja železo, je jel Polaneški hujšati. Opazil je, da ima strta strast eno neizogibno posledico: strto srečo. Nikdar ni bil videl pred seboj take praznote in nikdar ni bil čutil tako močno, da mu je nič ne more napolniti. Opazil je takisto, da je moči ljubiti žensko ne takšno, kakršna je, nego takšno, kakršna bi mogla biti. A naposled je koprnел nad mero.

Toda imel je dovolj moči do samega sebe in se je ogibal Marice. Znano mu je bilo, kdaj bo pri gospe Emiliji, in v tem času se je zapiral doma.

Šele potem, ko je Litka zbolela, je jel zahajati h gospe Emiliji vsak dan. Po cele dneve je predsedel ter prebil marsikatero uro skupaj z Marico pri bolnem otroku.

XV.

Uboga Litka po novem krču, ki je bil groznejši nego prejšnji, ni mogla več okrevati. Dneve je prebila sedaj najpogosteje na divanu v salonu, zakaj na njeno prošnjo sta ji zdravnik in Emilija dovolila, da ni ležala ves dan v postelji. Imela je tudi jako rada, ako je sedel Polaneški pri njej, ter se je razgovarjala z njim in z materjo o vsem, kar ji je hodilo na misel. Vpričo Marice je navadno molčala, vendar jo je časih dolgo gledala in potem

uprla svoje oči v strop, kakor bi kaj premišljala, kakor bi hotela kaj razumeti in si pojasniti. Večkrat se je je taka zamišljenost lotila tudi takrat, ko je bila sama z materjo; nekega popoldne pa se je prebudila kakor iz sna, se obrnila k materi in dejala: „Mati, mati, sedi k meni semkaj na zofo.“

Gospa Emilija je sedla; dete jo je objelo okrog vratu, si oprlo glavo ob njeno ramo in izpregovorilo z nežnim, nekoliko oslabeledim glasom:

„Mati, hotela sem te nekaj vprašati, samo ne vem, kako naj to povem?“

„Česa želiš, dete?“

Litka je za trenutek molčala ter zbirala misli; nato pa je vprašala:

„Kadar ima človek koga rad, mati, kaj je to?“

„Kadar ima človek koga rad, Litka?“

Gospa Emilija je ponovila vprašanje, ker ni razumela precej, kaj jo hoče vprašati dekle; ona pa tudi ni znala vprašati natančneje.

„Kaj to pomeni, mati?“

„Takrat hoče človek, da je ta nekdo zdrav, kakor si želim tudi jaz, da bi bila ti zdrava.“

„A kaj še več?“

„In hotel bi, da bi bil srečen, da bi se mu godilo dobro na svetu; ako se mu pripeti kaj slabega, pa bi hotel sam trpeti zanj.“

„A kaj še več?“

„In hotel bi ga imeti neprestano pri sebi tako, kakor si ti pri meni — in hotel bi, da bi ga on ljubil takisto, kakor ti ljubiš mene.“

„Sedaj umejem,“ reče Litka po daljšem pomisleku. „Sama sem si že mislila, da je temu tako.“

„Da, deklica.“

„Veš, mati, čula sam že v Reichenhallu ali se še spominjaš, v Tumseeju, da gospod Stanislav ljubi gospodično Marico, in sedaj vem, da mora biti nesrečen, dasi nikdar ne govori o tem.“

Gospa Emilija se je bala, da se Litka ne bi razburila preveč, in zato je dejala:

„Dragica, ali te ne utruja ta razgovor?“

„O ne, prav nič. Sedaj že umejem. On si želi, da bi ga ona ljubila, ona pa ga ne ljubi; on bi hotel biti zmerom pri njej, ona pa stanuje pri očetu ter se neče omožiti z njim.“

„Omožiti se z njim . . .“

„Dà. Njega to muči, mati, kaj ne?“

„Gotovo, dete moje.“

„Vse vem. A ko bi ga vzela, ali bi ga imela rada?“

„Gotovo, dragica, saj je tako vrl človek.“

„To itak vem.“

Dekletce je zamižalo, in gospa Emilija si je za trenutek mislila, da hoče zaspati; toda čez nekaj časa jame Litka vpraševati iznova:

„A ko bi se oženil z Marico, ali ne bi naji nehal rad imeti?“

„Ne, Litka, imel bi naji zmerom enako rad.“

„Toda Marico še rajši?“

„Marica bi mu bila bližja nego medve. A zakaj, dragica, vprašuješ to?“

„Ali je to kaj hudega?“

„Ne, nič hudega, nič, prav nič! Bojim se samo, da te ne utruži.“

„O ne, saj itak neprestano mislim na gospoda Stanka. Toda, mati, ne pripoveduj ničesar Marici.“

S tem se je končal razgovor, po katerem je Litka nekoliko naslednjih dni molčala ter še vztrajneje nego doslej ogledovala Marico. Časih jo je prišla za roko ter uprla vanjo pogled, kakor bi jo hotela kaj vprašati. Časih, kadar sta bila oba s Polaneškim pri njej, je švigal njen pogled sedaj na njo, pa zopet nanj, potem pa je zaprla oči. Dohajala sta vsak dan, časih celo po večkrat na dan, da polajšata težko breme gospe Emiliji. Ta namreč ni puščala ponoči nikomur bedeti pri Litki, nego je prebedela pri njej ponoči ves teden ter spala nekoliko le pódnevi, ko jo je prosila Litka sama. Gospa Emilija pa ni slutila doslej nesreče, ki je pretila otroku, zakaj zdravnik, ne vedoč sam, kako se razvije ta stadij bolezni, ali bo korak naprej, ali pa že začetek konca, je tolažil mater na vso moč, in sicer tem bolj, ker ga je bil Polaneški iskreno naprosil takega tolažila.

Slutila pa je, da stanje otrokovo ni povoljno, in navzlic vsej zdravnikovi tolažbi ji je vendar srce pogostoma ginilo od strahu. K Litki je sicer dohajala vsekdar veselega lica, prav tako kakor Polaneški in gospodična Marica, toda dekle se je naučilo paziti tako pozorno na vse, da niti najbolj skrbno prikrita nemirnost materina ni ušla njeni pozornosti.

Zato je tudi rekla nekoč zarana, ko je bil Polaneški sam pri njej ter je napihoval velik balon iz svilnate tkanine, ki ga ji je bil prinesel v dar:

„Gospod Stanko, časih vidim, da se mati jako muči, ker sem bolna.“

Polaneški neha napihovati balon ter odgovori:

„Še na misel ji ne prihaja kaj takega. Kaj ti je neki šinilo v glavo? Kajpada, žalostna je že, ker si želi, da bi bila zdrava . . .“

„Zakaj pa so vsi drugi otroci zdravi, samo jaz boleham neprestano?“

„Kaj še, zdravi? Ali Bigielovi niso imeli drug za drugim oslovskega kašlja? Nekoliko mesecev je bila vsa hiša podobna bolnišnici. Ali Pepek morda ni imel ošpic? Vsi otroci so skoro neprestano bolni, a vendar imamo veselje z njimi.“

„To samo tako pravite, zakaj nekaj časa bole-hajo, potem pa so zdravi . . .“

Tu je jela stresati z glavico.

„Ne, to je kaj drugega. Sedaj moram nepre-nehoma ležati, ker mi takoj jame utripati srce. A ko se je ondan razlegalo petje na ulici, sem stopila nekoliko k oknu in sem videla pogreb — pa sem si mislila, da tudi jaz gotovo umrem . . .“

„Litki se blede!“ zakliče Polaneški.

Nato jame iznova hitro napihovati balon, da bi pokril ginjenost in obenem pokazal svoji deklici, kako malo pomenijo njene besede.

Toda dete je razpletalo svoje misli dalje.

„Časih mi je tako tesno in srce mi grozno utriplje . . . Mati je dejala, naj takrat vsekdar molim ‚Pod tvojo obrambo‘ — kar tudi molim zmerom, ker se neizrečno bojim smrti! Vem, da je v nebesih veselo, toda ne bi bila več pri materi, nego sama na pokopališču . . . Dà, tudi ponoči . . .“

Polaneški zdajci odloži balon, sede poleg divana, prime Litko za roko in reče:

„Draga Litka, ako imaš rada mater in mene, ne misli na take reči. Tebi se ne zgodi nič, toda mati bi se silno žalostila, ako bi vedela, kaj ti, dete, vse roji po glavi! Pomisli, da si s tem le škoduješ . . .“

A Litka sklene roke:

„Dragi gospod Stanko, samo nekaj naj vas še vprašam, samo nekaj — ničesar več!“

On nagne k njej glavo.

„No, le vprašaj, punca. Samo, da bo kaj pametnega.“

„Ali bi žalovali za menoj, gospod Stanko?“

„No, vidiš, kako si malopridna!“

„Dragi gospod Stanko . . . povejte!“

„Jaz? Kakšno razposajeno dete si! Litka, veš, kako te imam rad . . . neizmerno rad! Bog za-
čuvaj . . . po nikomer na svetu ne bi žaloval
tako . . . Sedaj pa mi molči, ti izmučena mešica,
ti moja najdražja stvarca! . . .“

Sedaj obrne deklica k njemu svoje ovese-
ljene oči.

„Molčala bom . . . Dobri gospod Stanko!“

Tedaj, ko je prišla gospa Emilija in se je on že pripravljaj na odhod, je Litka še vprašala:

„Ali niste hudi name, gospod Stanko?“

„Nisem, Litka!“ odgovori Polaneški.

Stopil je v prednjo sobo ter zaslišal lahko trkanje na vrata, zakaj gospa Emilija je bila naročila sneti zvončke. Odprl je in ugledal Marico, ki je navadno dohajala zvečer. Pozdravivši ga, je vprašala:

„Kako je danes Litki?“

„Kakor po navadi.“

„Ali je bil zdravnik tukaj?“

„Bil, toda našel ni nič novega. Dovolite, da vam pomagam.“

Po teh besedah ji je hotel sneti ogrtač, ali zahvalila se mu je, ker ni hotela, da bi ji stregel. On pa ji, močno ganjen od prejšnjega razgovora z Litko, iznenada seže v besedo:

„To je zgolj vljudnost in nič več, in najsi bi bilo kaj več, gospodična, vendarle utegnate odložiti svojo odpornost pred tem pragom, zakaj ondi je bolno dete, ki ga ne ljubim le jaz, nego tudi vi, gospodična. To ni več dobrosrčnost, nego vljudnost. Prav tako kakor vam bi snel ogrtač tudi vsaki drugi gospe, in bodite prepričani, da mislim sedaj le na Litko in na nič drugega.“

Govoril ji je to jako ognjevit, da se je gospodična Marica, nepričakovano osupla, nekoliko preplašila in bila nekamo zmedena. Mirno je dovolila, da ji je snel ogrtač; a nikar le, da ni našla v sebi

dovolj moči, da bi se pokazala razžaljeno, celo začutila je, da more tako govoriti le človek, globoko potrta od skrbi in žalosti, torej globoko čuteč in po naravi dober.

Morda je naposled ta nepričakovana njegova eneržija njeno žensko narav dirnila močnejše, izkratka, Polaneški je napravil to pot nanjo večji vtisk nego kdaj doslej od onega časa, ko sta se bila seznanila v Kremenu, in nikdar doslej je ni bil spominjal onega hrabrega mladega moža, ki ga je nekoč spremljala po vrtu v Kremenu. Bil je to sicer minljiv vtisk, ki ni mogel odločevati o njiju vzajemnih razmerah, vendar je to pot dvignila k njemu nekoliko začudene, a nikakor ne jezne oči ter rekla: „Prosim vas, oprostite . . .“

Toda on se je v tem zopet premagal in se zardel.

„Jaz vas prosim, da oprostite. Litka mi je govorila danes o svoji smrti, in zdaj sem tako razvnet, da si ne morem pomagati . . . Priznajte to in oprostite mi.“

Po teh besedah ji je krepko stisnil roko in odšel.

XVI.

Drugo jutro se je Marica ponudila gospe Emiliji, da hoče stanovati pri njej, dokler Litka docela ne ozdravi. Ker je tudi Litka prigovarjala temu, je morala gospa Emilija po kratkem uporu privoliti. Čudno res, da ni omedlela od utru-

jenosti. Stanje bolničino je zahtevalo neprestane in največje pozornosti, zakaj nov naval je utegnil nastopiti vsak hip. Težavno se je bilo zanašati, da ne bi služabnica, bodisi še tako vdana, zadremala prav v tem trenutku, ko bi bila hitra pomoč odločilna za otrokovo zdravje. Zato je bila navzočnost Maričina res velika pomoč in je pomirila mater, vso polno skrbi.

Kar se tiče gospoda Plavickega, je rajši oboje doval v gostilnici nego doma, torej ji ni delal nikakih ovir. Marica je prihajala vrhutega vsak dan domov vpraševat po njegovem zdravju in urejat domače račune, nato pa se je vrnila h gospe Emiliji, da je pol noči presedela pri otroku.

Tako je Polaneški, ki je ves svoj prosti čas prebil pri gospe Emiliji ter hvaležen sprejemal, pravzaprav puščal v sobo vse one, ki so prihajali vpraševat po zdravju dekličinem, videl tu Marico vsak dan.

In odkritosrčno se ji je divil. Celo gospa Emilija ni kazala večje skrbi do bolnice ter ji ni stregla bolje. Črez teden dni je Marici lice obledelo od bedenja in okrog oči so se ji naredili temni krogi, toda videti je bilo, kakor da ji moč in odločnost raste vsak hip. Bilo je v njej pri tem toliko miline in dobrote, nekaj tako tihega in nežnega v tej postrežbi, da je bilo Litki navzlic onemu odporu, ki ga je čutila do Marice v globini svoje drobne dušice, pri njej dobro, in kadar je odšla za nekoliko ur k očetu, jo je bolnica vsekdar pričakovala koprneče.

Sicer pa se je jelo zdravje deklici v poslednjem času nekoliko popravljati. Zdravnik ji je dovolil vstati, se izprehajati po sobi ter sedati na stol s kolesci, ki so ga ob lepem vremenu potisnili k durim, držečim na balkon, da je tako lahko gledala na ulico ter se zabavala z gibanjem ljudi in voz.

Polaneški, gospa Emilija in gospodična Marica so bili takrat pogostoma pri njej, in snov za razgovor jim je dajalo to, kar se je godilo na ulicah. Časih je bilo dete utrujeno in nekamo zamišljeno, časih pa je zmagala otroška narav in zanimalo jo je vse: jesensko solnce, oblivajoče streho, steno in prodajalniška okna z blede svetlobo, obleka mimogredočih ljudi in krik prodajalcev. Videti je bilo, kakor da one močne prvotne življenske snovi, utripajoče v mestnem vrvenju, stopajo v otroka in ga oživljajo. Časih so obhajale deklico kaj čudne misli. Nekoč se je pod balkonom vlekel težak voz, obložen s citronovimi drevesci v kadeh. Dasi so bile kadi zvezane z vrvmi, so se vendarle tresle, ko se je pomikal voz. Tedaj je rekla deklica:

„Njim ne bije srce.“

Nato je dvignila oči k Polaneškemu in vprašala:

„Gospod Stanko, ali drevesa dolgo žive?“

„Jako dolgo; nekatera tisoč let.“

„O, tedaj bi tudi jaz hotela biti drevo. A katera drevesa imaš, mati, najrajša?“

„Brezo.“

„Torej bi hotela biti majhna breza, in mati bi bila velika, in rastli bi skupaj. A gospod Stanko bi tudi hoteli biti breza?“

„Samo, ko ne bi rastla daleč od male breze.“

Litka ga je pogledala, nekoliko stresnila z otožno glavico in dejala:

„O ne! Vem vse. Vem, poleg koga bi gospod Stanko hotel rasti.“

Gospodična Marica je zmedena povescila oči na delo, Polaneški pa je jel lahno z dlanjo božati rumenolaso glavico in ponavljal:

„Ljubljena, predraga moja punca! Moja, moja! . . .“

Litka je umolknila; nato sta izpod njenih dolgih trepalnic privreli dve solzi in ji tihoma zdrknili po licu.

Trenutek potem pa je dvignila nežno lice, razjasnjeno od smeha:

„Mater imam zelo rada,“ je dejala, „a gospoda Stanka ljubim, ljubim pa tudi Marico . . .“

XVII.

Profesor Vaskovski je vsak dan vpraševal po dekličinem zdravju in dasi najpogosteje ni bil sprejet, ji je pošiljal cvetice. Polaneški ga je nekoč srečal po obedu in se mu zahvalil v imenu gospe Emilije.

„Astre, zgolj astre!“ odgovori profesor. „Kako ji je danes?“

„Ne preslabo, toda vobče tudi ne dobro. Slabše nego v Reichenhallu. Zmerom, pred vsakim nastajajočim dnevom me obhaja bojazen, in kadar pomislim, da bi utegnilo to dete oditi . . .“

Polaneški ni izgovoril, ker so mu nadaljnje besede obtičale v grlu; naposled je jel kleti, da bi premagal samega sebe:

„Zakaj bi se človek tu oziral po kakem usmiljenju? Le ena logika je in ta pravi: Ako ima kdo bolno srce, mora umreti. Naj udari strela v tako življenje!“

Nato je prišel Bukacki. Ko je bil pozvedel, o čem se menita, je tudi pokaral profesorja Vaskovskega, zakaj tudi on, ki je ljubil Litko, se je v duši upiral vsaki misli na smrt, ki ji je grozila.

„Kako se je moči slepiti prostovoljno ter razglašati načela, ki proti neizprosni usodi razpadajo v nič.“

Toda starec mu odgovori mirno:

„Kako moreta, draga moja, po svojem merilu presojati modrost božjo in usmiljenje božje? Kdor je zašel v klet, je sredi teme, vendar pa nima pravice tajiti, da nad kletjo ni nebes in solnca, luči in toplote . . .“

„To je kaj lepa tolažba zame,“ mu seže Polaneški v besedo, „niti muhi ne bi zadoščalo takšno modrovanje za življenje, kaj šele bedni materi, ki ji umira edino ljubljeno dete.“

Toda modre oči profesorjeve so bile že nekamo zamaknjene. Trenutek kasneje se je zagledal nekam

predse; nato se je oglasil, kakor človek, ki kaj vidi, pa vendar ni gotov, ali vidi prav.

„Meni se zdi, da je to dete pregloboko vsajeno v človeška srca, da bi kar tako zašlo in odšlo brez sledu. Nekaj tiči v tem. Za nekaj je bila odločena, nekaj mora izvršiti — prej ne umre.“

„Misticizem“, omeni Bukacki.

Toda Polaneški mu seže v besedo.

„Ko bi bilo temu tako! Najsi je misticizem ali ne, toda ko bi bilo temu tako! Človek se v sili oklepa celo sence nade. Niti meni nikdar ni prišlo v glavo, da bi morala umreti.“

Profesor pa dostavi:

„Kdo ve, morda preživi še nas vse.“

Polaneški je bil na taki stopnji skepticizma, ko človek nikjer ne vidi gotovosti, nego ima vse za mogoče, zlasti vse to, po čemer mu v izvestnem primeru koprne srce. Torej si je nekoliko laže oddahnil ter zadobil nekako zaupanje.

„Bog se usmili nje in gospe Emilije“, je dejal. „Dal bi celo za sto maš, ako bi vedel, da bi ji kaj pomagalo.“

„Daj za eno, toda iz pravega namena!“

„Saj dam! Saj dam! Kar pa se tiče pravega namena, ne bi bil odkritosrčnejši, ko bi šlo za mojo kožo.“

Vaskovski se nasmeje in reče:

„Na pravi poti si, ker znaš ljubiti.“

In vsem je nekamo odleglo. Bukacki si je mislil v duhu nekaj docela nasprotnega temu, kar

je govoril Vaskovski, vendar pa ni smel s tem na dan, zakaj skepticizem, bodi si še tako zakoreninjen — kadar ljudje v pravi nesreči iščejo pomoči v veri, si potegne kučmo črez ušesa ter se ne le umakne, ampak se zdi celo samemu sebi prazen in neznaten.

Bigiel, ki je ravnokar dospel, je ugledal že veselejša lica in dejal:

„Vidim že na vas, da otroku ni huje.“

„Ne, ne!“ odgovori Polaneški, „profesor nam je pripovedoval tako lepe reči, da bi jih človek kar položil na rano.“

„Hvala Bogu. Moja žena je dala danes za eno mašo, potem pa je odšla h gospe Emiliji. Danes imam dovolitev, da smem bivati pri vas, in ako je Litki bolje, vam povem veselo novico.“

„Kaj pa?“

„Srečal sem pred trenutkom Maška, ki itak kmalu pride semkaj, a čestitajte mu, brž ko dospe, ker se ženi.“

„S kom?“ vpraša Polaneški.

„Z mojo sosedo.“

„Z gospodično Kraslavsko?“

„Z njo.“

„Umejem,“ reče Bukacki, „da je zdrobil v prah te dami s svojo velikostjo, s svojo nobleso, s svojim premoženjem in iz tega prahu si je naredil ženo in taščo.“

„Pojasnite mi nekaj,“ reče profesor Vaskovski, „Mašek je pobožen človek.“

„Kot konservativec,“ mu seže Bukacki v besedo, „dostojnosti na ljubo.“

„A te dami takisto?“ nadaljuje Vaskovski.

„Iz navade . . .“

„Zakaj ne mislijo nikdar na bodoče življenje?“

„Mašek, zakaj nikdar ne misliš na bodoče življenje?“ zakliče Bukacki, obrnivši se k odvetniku, ki je bil ravnokar dospel.

Mašek stopi k njim in vpraša:

„Kaj praviš?“

„Pravim: Tu felix, Mašek, nube!“

Vsi so mu čestitali, on pa je sprejemal čestitke resnobno in dostojanstveno, a naposled dejal:

„Dragi moji, zahvaljam vas iz vsega srca; ker pa vsi poznate mojo nevesto, ne dvojim o odkritosrčnosti vaših čestitk.“

„Tega se ne drzni!“ reče Bukacki.

A Polaneški doda:

„Kremen ti je kaj dobro došel.“

Kremen je bil Mašku res prav prišel, zakaj brez njega ne bi bil sprejet. Toda prav zato mu ta opomnja ni bila prijetna: namrdnil se je in dejal:

„Olajšal si mi res vso stvar, in časih sem ti zato hvaležen, časih pa te preklinjam.“

„Zakaj?“

„Tvoj stric Plavicki je najdalgočasnejši in najneznosnejši človek na svetu, da ne rečem ničesar o tvoji sestrični, ki je kaj ljubka gospodična, ki pa ima od jutra do večera v ustih svoj nenadomestni Kremen ter k vsaki besedi pretaka

svojo solzico. Ti sam zahajaš le malokdaj k njima, in verjemi mi, da je ta poset nenavadno dolgočasen.“

Polaneški mu pogleda v oči ter odgovori:

„Čuj, Mašek. Hudoval sem se na svojega strica, kolikor mi je bilo mogoče; toda iz tega še ne izhaja, da bi moral potrpežljivo poslušati, ako se nanj huduje kdo drug, zlasti tak človek, ki je napravil z njim dobro kupčijo. Kar se pa tiče gospodične Marice, vem, da ji je žal za Kremen, toda to dokazuje, da ni kaka donda, niti kak manekin, nego ženska s srcem v telesu, umeješ li?“

Nastal je trenutek molčanja. Mašek je dobro razumel, koga je imel v mislih Polaneški, govorec o dondi in manekinu; zato pa je dobila rdečica na njegovem licu docela rudasto barvo in usta so mu jela drhteti. Toda premagal se je. Ni bil sicer plašljivec, ali tudi najhrabrejši človek se časih ne zaplete rad v prepir, in zlasti se je Mašek izogibal prepira s Polaneškim.

Torej je skomizgnil z rameni in dejal:

„Zakaj se huduješ? Ali ti ni prav?“

Toda Polaneški mu seže v besedo:

„Ne hudujem se, toda svetujem ti, da si zapomniš, kar sem ti rekel.“

In zrl mu je še dalje v oči. Mašek pa si je mislil: „Ako le hočeš imeti na vsak način prepir, pa ga imej.“

„Tvoje besede,“ je dejal, „si hočem zapomniti, vendar sprejmi tudi ti od mene ta nasvet: Ne drzni se govoriti z menoj s takim glasom, zakaj utegnil bi si ga takisto zapomniti in te pozvati na odgovor.“

„Kaj zlodeja?“ začne Bukacki. „Kaj imata spet?“

Toda Polaneški, ki se je v njem razdraženost proti Mašku nabirala že davno, bi bil brezdvomno dognal stvar do skrajnosti, da ni v tem hipu prišel v sobo sluga gospe Emilije, kličeč z zasoplim glasom: „Prosim vas, gospodična umira!“

Polaneški obledi, zgrabi za klobuk in odhiti proti vratom. Nastalo je dolgo, gluho molčanje, ki ga je naposled končal Mašek, rekoč:

„Pozabil sem, da mu je sedaj treba odpustiti vse.“

Vaskovski si je z rokami zakril oči in jel moliti. Naposled je dvignil glavo in dejal:

„Samo Bog je dal uzdo smrti, on sam jo more brzdati.“

Četrť ure pozneje je prejel Bigiel od žene listek z besedami: „Naval se je polegel.“

XVIII.

Polaneški je odhitel h gospe Emiliji z bojaznijo, da ne dobi Litke več žive, zakaj sluga mu je spotoma pripovedoval, da je gospodično poigrabil krč in da umira. Ko pa je došel tja, mu je prišla gospa Emilija sama naproti ter mu zasopla zaklicala iz globine prsi:

„Bolje ji je, bolje!“

„Ali je zdravnik tukaj?“ vpraša Polaneški.

„Je.“

„A kaj je z maličko?“

„Spi.“

„Na obličju gospe Emilije so se bojevali ostanki strahu z nado in radostjo. Polaneški je zapazil, da ima ustnice skoro bele, oči suhe in rdeče, a obličje rudasto. Bila je utrujena do smrti, ker že štiriindvajset ur ni bila zatisnila očesa.

Toda zdravnik, mlad, odločen človek, je sodil, da je nevarnost že minila. Gospo Emilijo je ojačilo zlasti to, kar ji je rekel vpričo Polaneškega:

„Ne smemo dopustiti novega navala in ga tudi ne dopustimo.“

V teh besedah je tičala res izpodbuda, zakaj zdravnik je očitno menil, da je mogoče odvrniti nov naval; obenem pa je tičalo v njih svarilo, češ, da bi utegnil biti prihodnji naval usoden. Vendar se je gospa Emilija poprijela vsake nade, kakor se človek, padajoč v prepad, poprijemlje vej onih dreves, ki rasto nad njega obrežjem.

„Ne dopustimo, ne dopustimo!“ je ponavljala in vneto stiskala zdravniku roko.

Polaneški mu neopaženo pogleda v oči, kakor bi hotel ondi čitati, ali govori tako zgolj zaradi tega, da bi pomiril mater, ali pa na podstavi zdravniških izkušenj. Potem ga vpraša:

„Kaj ne, da ostanete danes pri njej, gospod zdravnik?“

„Ne vidim temu najmanjše potrebe“, odgovori zdravnik. „Dete je trudno ter bo bržkone dolgo spalo. Jutri pridem zopet, a sedaj smem iti pomirjen domov.“

Nato se obrne h gospe Emiliji:

„Tudi vi si morate odpočiti. Vsa nevarnost je minila, in treba je, da bolnica na vašem licu ne ugleda niti utrujenosti, niti nemira, ker bi se sicer sama vznemirila. Zato pa je preslaba.“

„Ne mogla bi zaspati“, odgovori gospa Emilija.

Toda zdravnik obrne k njej svoje bledomodre oči, jih upre vanjo in reče počasi: „Črez eno uro ležete in takoj zaspate. Spali boste šest do osem ur brez prestanka. Recimo osem . . . Jutri se boste čutili močno in spočito. A sedaj lahko noč!“

„Kaj pa kapljice, ko bi se malička prebudila?“

„Kapljice ji dá kdo drug. Vi boste spali. Lahko noč!“

In jel se je poslavljal. Gospod Polaneški je hotel iti za njim, da bi ga na štiri oči izpraševal o Litki; ker bi pa vsak nadaljnji razgovor te vrste utegnil vznemiriti gospo Emilijo, je rajši odstopil od svoje namere. Obljubil pa si je takoj, da pojde jutri k zdravniku na stanovanje in da ondi izpregovori z njim.

Trenutek kesneje, ko sta bila z gospo Emilijo sama, ji je dejal: „Storite, milostiva gospa, tako, kakor je naročil zdravnik. Treba je odpočiti. Obetam vam, da grem sedaj v Litkino sobo in se vso noč ne ganem iz nje.“

Ali njene misli so bil evse pri detetu, in zato mu je rekla namesto odgovora:

„Znajte, da je po navalu, preden je zaspala, nekolikokrat vprašala po vas . . . in po Marici. Zaspala je z vprašanjem: „Kje je Stanko?““

„Ubožica moja predraga! Takoj po obedu bi bil prišel semkaj. Hitel sem kakor polmrtev. Kdaj jo je pograbil krč?“

„Dopoldne. Že od jutra je bila tožna, kakor bi bila kaj slutila. Znajte, zmerom mi zagotavlja, da je zdrava, toda gotovo ji ni bilo dobro, zakaj pred navalom samim je sedla k meni in me naprosila, naj jo držim za roko. Še včeraj — pozabila sem vam povedati — me je vpraševala tako čudno: Ali je res, kadar bolno dete česa prosi, da se mu vsekdar usliši prošnja. Rekla sem ji, da je temu tako, če le ne prosi kaj takega, kar se ne more izpolniti. Nekaj ji je očitvidno tičalo v glavi, zakaj zvečer, ko je Marica za trenutek prišla k nam, naji je iznova vprašala tako. Nato je odšla vesela spat, toda danes zarana se je pri-toževala, da jo nekaj duši. Na srečo sem poslala po zdravnika pred navalom samim, in takoj je došel.“

„Največja sreča je to, ker je odšel tako gotov, da se naval več ne ponovi. Zagotovljen sem, da je to njegovo prepričanje“, odgovori Polaneški.

Gospa Emilija dvigne oči.

„Gospod Bog je tako usmiljen, tako dobroten, da . . .“

In navzlic utrujenosti se je razjokala, zakaj zadušeni strah in obup sta se ji sedaj izpremenila v radost in dobila izhod v solzah. V tej plemeniti in oduševljeni naravi je prirojena vnema neprestano kazila mirno razsodnost, zato se gospa Emilija v ničemer ni poučevala, kako je ta ali ona stvar. Sedaj na primer ni dvojila kar nič, da se je Litkina bolezen s tem poslednjim navalom obrnila na dobro in da se je pričela doba okrevanja.

Polaneški pa ni imel niti volje, niti srca, da bi ji kazal srednjo pot med obupom in radostjo. Srce se mu je bilo napolnilo z globokim pomicenjem, in obšel ga je eden tistih trenutkov, ko je čutil jasneje nego sicer, kako globoko, dasi ne-sebično je vdan tej oduševljeni in idealni ženski. Ko bi bila njegova sestra, bi jo bil objel in jo pritisnil na prsi: tako pa ji je samo poljubil nežno, shujšano roko in dejal:

„Hvala Bogu! Hvala Bogu! Mislite pa, draga gospa, sedaj nase, jaz pa grem k naši malički ter se ne ganem od nje, dokler se ne prebudi.“

In odšel je. V Litkini sobi je vladal mrak, zakaj okna so zakrivale zavese in zunaj je ravno zahajalo solnce. Med špranjami v naoknicah je le prodiralo v sobo nekoliko rudastih žarkov, ki so skromno osvetljevali sobo, pa se kmalu skrili, ker se je jelo nebo pokrivati z oblaki. Litka je trdno spala. Polaneški je sedel k njej ter se zagledal v njen spavajoči obraz, in v prvem hipu so mu stisnili srce bolesteri občutki. Litka je ležala vznak,

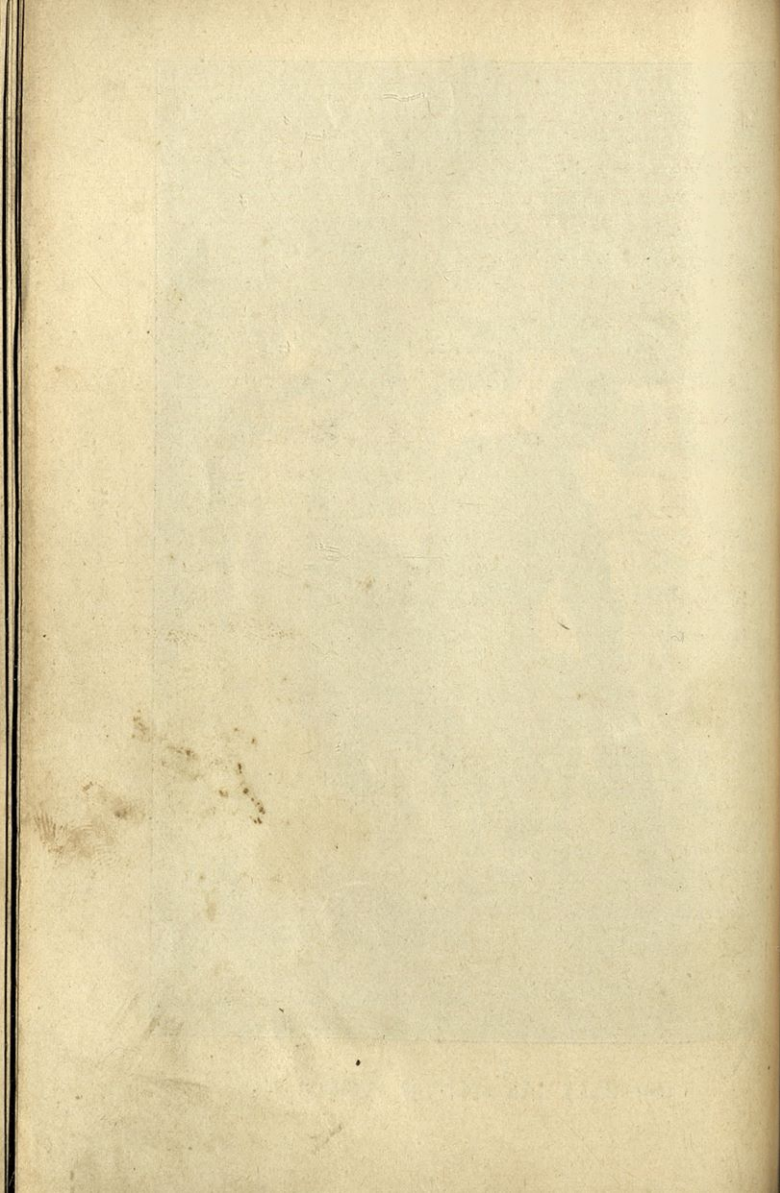
z glavo obrnjeno v strop; bedne, tanke njene ročice so ležale onemogle na odeji, oči je imela zaprte in pod očmi so bile videti globoke sence dolgih njenih trepalnic. Njena bledica, ki je bila v tem rudastem polsvitu videta nekako voščena, odprta usta in naposled trdno spanje, vse to je dajalo njenemu licu izraz tistega miru, ki ga imajo mrtvaška lica. Tudi njeno dihanje je bilo mirno in pravilno.

Polaneški je dolgo zrl v to bolno obličje in še enkrat začutil z vso močjo to, kar je čutil pogostoma, ko je premišljal o sebi, namreč, da ga je priroda ustvarila za to, da bi bil oče, da bi poleg ljubljene žene mogli biti otroci neizrečna blaginja njegovega življenja in dokaz njegovega bitja. Umel je to spričo sočutja in ljubezni, ki ji je čutil sedaj do Litke. Dasi otrok tujih ljudi, mu je bila v tem hipu tako draga kakor rodno dete. „Ko bi mi jo dali za svojo,“ si je mislil, „ko bi izgubila mater, bi jo vzel k sebi za vselej in vedel bi, za koga imam živeti.“

Čutil je takisto, ako bi se mogel dogovarjati s smrtjo, da bi se ji žrtvoval, samo da otme to „punco“, nad katero je krožila sedaj smrt kakor jastreb nad golobom. Premagala ga je ginjenost, kakršne še doslej ni bil poznal, in ta mož, čigar značaj je bil rajši sirov in nagel nego nežen, bi bil kmalu poljubljajal roke in glavico temu detetu s takšno najbolj genljivo ljubeznijo, kakršne niti ne pozna žensko srce.

(Str. 253.) „Ali spi?“ je vprašala . . .

V tem se je stemnilo. Trenutek pozneje je vstopila gospa Emilija in z dlanjo zakrivala modrikasto nočno svetilnico.

„Ali spi?“ je vprašala, postavivši svetilnico na mizo za Litkinim zglavjem.

„Spi“, ji odgovori enako tiho Polaneški.

Gospa Emilija se zagleda v speče dete.

„Vidite, milostiva gospa,“ šepne Polaneški, „kako redno in mirno diha. Jutri bo zdravejša in močnejša.“

„Bo!“ odgovori ona nasmehoma.

„Sedaj je prišla vrsta na mater. Spat! Spat!“

Njene oči so se mu neprestano hvaležno smejale. V mirni modri svetlobi nočne svetilnice je bila videti kakor prikaz. Lice je imela angelsko, in Polaneški si je nehote domislil, da sta obe, ona in Litka, videti kakor nadzemeljski bitji, ki sta le slučajno zašli na ta svet.

„Dà,“ mu odgovori. „Sedaj počijem. Prišla sta Marica Plavicka in profesor Vaskovski. Marica hoče ostati tukaj po vsaki ceni.“

„Tem bolje. Malički streže tako dobro.“

„Lahko noč, milostiva gospa.“

„Lahko noč!“

Polaneški je zopet ostal sam ter jel misliti na gospodično Marico. Zaradi novice, da jo skoro ugleda, ni mogel misliti na nič drugega, in sedaj se je vprašal, v čem neki tiči ta tajnost prirode, pod katere vplivom se na primer ni zaljubil v gospo Emilijo, ki je bila vsekakor lepša nego Marica,

nežnejša in bolj sposobna ljubezni, nego v ono deklico, ki jo je dokaj manj poznal in manj spoštoval, bodisi že po pravici ali ne. A vendar so se pri vsakem sestanku z Marico prebujali v njem občutki, kakršne utegne imeti mož, ki je ugledal svojo izvoljenko, dočim takšno res žensko bitje ni napravljalo nanj kakega drugega vtiska, nego kakor bi stala pred njim lepa slika ali lep kip . . . Zakaj je tako in zakaj se zdi človeku, čim bolj je izobražen, čim nežnejši so njegovi živci in čim bolj je občuten, razlika med žensko in žensko tem večja? Polaneški ni imel drugega odgovora nego onega, ki mu ga je bil dal oni zdravnik, zaljubljen v gospodično Kraslavsko: „Zrem nanjo trezno, toda ne morem odtrgati duše od nje.“ Bilo je to prej potrdilo tega prikaza nego odgovor, za katerega tudi ni imel časa, zakaj gospodična Marica je ravnokar stopila v sobo.

Pozdravila sta se, lahno pokimavši drug drugemu z glavo. Nato je on vzel stol in ga potihoma postavil k Litkini postelji, češ, naj Marica sede. Ona je izpregovorila sama prva, ali bolje šepnila:

„Pojdite sedaj na čaj. Onda je profesor Vaskovski.“

„A gospa Emilija?“

„Ni se mogla več premagovati. Rekla je, da ji sami ni dobro in da mora iti spat.“

„Vem, zakaj. Zdravnik jo je hipnotiziral in prav je storil. Otroku je res bolje.“

Gospodična Marica mu pogleda v oči, toda on ji odgovori:

„Reš bolje . . . ako se ne vrne krč, in upati je, da se ne vrne.“

„Oh! Hvala Bogu! Blagovolite sedaj iti na čaj.“

On pa je hotel rajši šepetati z njo tako blizu in zaupno; zato ji je dejal:

„Dobro, dobro, pozneje. Dogovoriva se sedaj tako, da bi si mogli počiti tudi vi. Čul sem, da je vaš oče bolan. Gotovo ste bedeli pri njem.“

„Oče je že zdrav, in jaz hočem odločno nadomeščati Emilijo. Pravila mi je, da njena služabnica ni spala vso prejšnjo noč, zakaj detetovo stanje je bilo že pred navalom vznemirjajoče . . . Treba je, da kdo sedaj neprestano bedi pri otroku, in zato bi rada ukrenila tako, da bi se vrstili jaz, vi in Emilija.“

„Dobro. Toda danes ostanem jaz. Ako ne tukaj, vam hočem biti v sosednji sobi na pomoč. Kje ste, gospodična, čuli o navalu?“

„Vedela nisem ničesar. Prišla sem kakor navadno vsak večer vprašat, kaj je novega.“

„A k meni je dospel sluga gospe Emilije prav pri obedu. Sami si lahko mislite, kako sem hitel. Nisem bil gotov, ali jo še dobim živo. Kar je bilo pri tem čudnega, je to, da smo se pri obedu razgovarjali skoro neprestano o Litki z Bukackim in Vaskovskim, preden je prišel Mašek s poročilom o svoji zaroki.“

„Gospod Mašek se ženi?“

„Dà. Ta novica se še ni razširila, toda sam nam jo je naznanil slovesno. Jemlje pa gospodično Kraslavsko; ali se je spominjate, gospodična? Ono, ki je bila takrat pri Bigielovih. To je dobra nevesta za Maška . . . gospodična Kraslavska . . .“

Nastal je trenutek molčanja. Gospodična Marica, ki ni ljubila Maška in je odklonila njegovo roko, ki pa si je že večkrat očitala, da ga je njeno vedenje do njega spravilo v zmoto in mu provzročilo trpljenje, bi se bila morala le radovati te novice, ker je mladi odvetnik prebil rano tako lahko. Toda ta novica jo je osupnila in jo neprijetno pretresla. Ženske, ki čutijo za koga, hočejo najprej, da bi bil ta človek res nesrečen, a drugič ga hočejo same tolažiti v nesreči. Ako pa se pokaže, da vse to more tudi kdo drug, se čutijo ukanjene. Maričino samoljubje je bilo dvojno razžaljeno: Ni si bila mislila, da bi mu bilo tako lahko pozabiti njo, a poleg tega je morala priznati, da njeno mnenje o Mašku, da je nenavaden človek, ni imelo nikake podlage. Kot ženin je bil zanjo nekako zmago-slavje proti Polaneškemu — sedaj pa ni bil več. Čutila se je torej, najsij je, kakor hoče, nekamo ponižana. To je sicer ni oviralo, povedati Polaneškemu z nekakim priglasom resničnosti, da ji je njegova novica napravila odkritosrčno in globoko veselje, vendar pa je v bistvu začutila nekakšen odpor proti njemu, ker ji je bil povedal to novico.

Polaneški se je že dalje časa vedel proti njej jako zdržno ter ni z ničimer izdajal tega, kar se

je godilo v njem. Ni ji kazal nepotrebne hladnosti, ker sta morala občevati drug z drugim; v svojem vedenju je bil ohranil celo nekako prijateljsko neprisiljenost, in ona je sodila prav po tem, da jo je nehal imeti rad. A takšna je že človeška narav. Dasi je gospodični stara odpornost trajala neprestano, da, ji celo rastla v duši, dasi se je prva prevara izpremenila v nekak vrelec, iz katerega je tekla nova bridkost, vendar je ta misel, da se on ne meni dosti za njeno hladnost, dražila gospodično Marico. Sedaj se ji je zdelo, da se mora Polaneški radovati, ker se je bila zmotila v Mašku in ker ona, ki je še nedavno lahko izbirala med njim in Maškom, sedaj nima te izbire, da je nekamo zapuščena. Vse to jo je nekoliko poniževalo.

Vendar pa je bil on močno daleč od takih misli. Veselilo ga je sicer Maričino spoznanje, da se je bila korenito zmotila, ko je dajala prednost Mašku, sicer pa se mu ni niti sanjalo, da bi se bil radoval ali da bi bil triumfiral zato, ker je bila sedaj zapuščena. Saj je bil še sedaj bolj nego kdaj prej pripravljen, ji odpreti naročje in si jo pritisniti na prsi. Deloval je sicer vztrajno, dà, trdovratno na to, da bi zatrl v sebi ta občutek, toda ravnal je tako zgolj zato, ker ni videl pred seboj nobene nade ter je imel zase kot za moža nedostojno to, da bi polagal vse moči duše in srca v občutke, ki ne dobivajo odmeva. Kakor je sam dejal, se ni hotel vdati, in se tudi res ni vdal, pač pa je umel dobro, da tak boj človeka utruja, mu pogublja

moči in da takrat, ko se konča z zmago, prinaša namesto sreče zapuščenost. A pri tem ni imel več daleč do zmage. Po velikem naporu je dospel naposled le do tega, da se je njegova ljubezen spojila z bridkostjo. Takšen kvas sicer razkrojuje ljubezen iz tega preprostega razloga, da jo potem zastrupi, in sčasoma jo je utegnil razkrojiti tudi v srcu Polaneškemu.

Toda kako neznatna je bila posledica tega sklepa. Sedaj, ko je sedel nedaleč od Marice ter zrl nje obličje in glavo, osvetljeno od blede luči svetilnične, si je dejal v duhu: „Samo, ko bi hotela!“ Ta misel ga je sicer jezila, toda ker je hotel biti odkritosrčen sam sebi, je moral priznati, da bi se ji, ko bi le hotela, z največjim veseljem zgrudil pred noge. Kako neznatna je bila torej ta posledica, kakšno brezpotje obenem! Čutil je namreč tudi, da je nesporazumek med njima že narastel tako, da bi Marici, ko bi tudi hotela, da bi se vrnili trenutki, kakršne sta prebila v Kremenu, izvestno zaprli usta samoljubnost in bojazen, da se ne bi sprla sama s seboj. Njiju razmere so se bile že tako zveržile, da sta se laže mogla zaljubiti drug v drugega nego se razumeti.

Po kratkem razgovoru je nastala med njima tihota, ki jo je motilo le dihanje deključino in lahno, a tožno šklepetanje oken, ki jih je izpiral droben dež. Zunaj se je nastanila vlažna, jesenska noč, prinašajoča klavernost, otožnost, pesimizem in čemernost. Enako otožna je bila tudi ta soba,

katere temni koti so bili videti, kakor da preži v njih smrt. Ura je uhajala za uro čimdalje počasneje. Polaneškega zdajci obide zla slutnja. Pogledal je Litko in hipoma se mu je zazdela blazna misel, da bi mogla okrevati. Zaman to bedenje! Zaman nade! Prazna iluzija! To dete mora umreti! Mora, tem prej, čim bolj je drago, nežno, čim bolj ga ljubijo! Za njo pojde gospa Emilija — in potem nastane res breznadna puščava! Kakšno je to življenje! Evo, on, Polaneški, ima na svetu to dvoje edinih bitij, ki ga ljubita, ki ga cenita; izvestno ji torej mora izgubiti. Poleg njiju bi se bilo mogoče poprijeti česa v življenju, brez njiju mu ostaja zgolj ničnost in slepa, gluha in nerazumna bodočnost . . .

Celo najbolj energičnemu človeku je treba, da ga ima kdo rad. Drugače čuti v sebi smrt, in njegova eneržija se obrača zoper življenje. Taki trenutki so prišli na Polaneškega. „Ne vem pravzaprav, zakaj si ne bi prestrelil glave,“ si je mislil, „ne zaradi obupa za njima, nego zaradi praznote brez njiju. Ako ima le biti življenje brez zmisla, pač ni vzroka, da bi ga kdo študiral; kvečjemu ga priporočajo iz radovednosti, kakšno stopnjo utegne doseči ta nezmisel.“

Toda ta misel ni nastopila v njem kot namen. Bilo je prej, kakor bi potegnil za vrv nesreče človek, ki se je vzel pokonci; trenutki jeze, ki išče, na koga bi se izlila. V Polaneškem se je zdajci izlila na Marico. Sam ni vedel, zakaj se mu

je hipoma zazdelo, da se vse, kar se godi slabega, godi zaradi njene krivde, da je ona prinesla sovraštvo, ki ga ni bilo, zbližatev, ki je ni bilo, da je vrgla nekakšen kamen v vodno gladino in da sedaj valovi, tvoreči čimdalje večje kroge, ne dosežajo samo njega, ampak tudi gospo Emilijo in Litko. Kot človek, ki ga je vodila razsodnost, ne pa živci, je umel vso praznoto očitaj te vrste, a vendar se ni mogel ubraniti spomina, da je bilo vse bolje, dokler Marica ni bila dospela semkaj, dà, še toliko bolje, ker je lahko smatral ono minulost za srečno dobo svojega življenja. Ljubil je to pot le Litko, a s tako svetlimi, očetovskimi občutki, ki niso prinesli in ne morejo prinesiti bridkosti niti za trenutek. Kdo ve, ali se ne bi bil mogel zaljubiti njega dni v gospo Emilijo. Ta sicer ni gojila do njega drugih čustev razen prijateljstva, toda morda samo zato, ker ni koprnel po drugih. Često se plemenita žena odreče občutkom, ki nastanejo iz prijateljstva, da ne bi obteževala in zapletala življenja komu, ki bi ji utegnil biti drag, pa tega neče. Tu v globeli njene duše leži tiha, skrita žalost, ki pa dobiva razkošje in tolažbo v nežnosti, ki jo dopušča prijateljstvo.

Polaneški, spoznavši Marico, ji je bil posvetil takoj najboljši del svojih občutkov. Čemu? Zakaj? Sam sebi na žalost. Sedaj, da se dopolni nesreča, umira ta Litka, ki bi utegnila biti edini žarek njegovega življenja, ali vsaj more umreti vsak hip. Polaneški se je iznova zagledal vanjo in ji rekel

v duhu: „Ostani nam vsaj ti, dete, ker ne veš, kako te je treba meni in materi. Bog ne daj, kakšno bi bilo naše življenje, drago bitje, brez tebe?“

Zdajci pa zapazi, da deklica upira oči vanj.

Za trenutek si je mislil, da se moti, in ni se hotel geniti, toda malička se je nasmehnila in je naposled šepnila:

„Gospod Stanko . . .“

„To sem jaz, Litka. Kako ti je?“

„Dobro, a kje je mati?“

„Pride takoj. Močno smo silili vanjo, naj gre spat, in le iztežka smo jo pripravili, da je šla.“

Litka obrne glavo; ko zapazi gospodično Marico, reče:

„A to je teta Marica?“

Že nekaj časa jo je klicala za teto.

Gospodična Marica vstane in vzame stekleničico, stoječo na bližnji mizi. V svetilnični luči začne nalivati kapljic na žlico in jih dá Litki. Ko deklica neha piti, ji pritisne ustnice na čelo.

Nastal je za trenutek molk, potem pa je dejalo dete kakor samo sebi:

„Matere ni treba buditi.“

„Ne, nihče je ne zbudi“, odgovori Polaneški.

„Vse se zgodi tako, kakor si želi Litka.“

Nato ji jame gladiti roko, ležečo na odeji.

Ona je uprla pogled vanj ter ponavljala kakor iz navade:

„Gospod Stanko . . . gospod Stanko . . .“

Časih se jima je zdelo, da spi, toda deklica je izvestno nekaj premišljala z velikim trdom, zakaj obrvi so se ji dvigale; naposled je odprla oči in po vrsti ogledovala sedaj Polaneškega, sedaj gospodično Marico.

V sobi se je čulo samo vršenje dežja, ki se je zaletaval ob okna.

„Kaj ti je, dete?“ jo vpraša gospodična Marica. Ona pa je sklenila roke in šepnila komaj slišno: „Veliko prošnjo imam do tete Marice, toda ... ne smem je izreči.“

„Govori, predraga moja! Storim vse, kar boš hotela.“

A deklica jo prime za roko, pritisne ustnice nanjo in šepne:

„Da bi teta Marica ljubila gospoda Stanka.“

V tihoto, ki je nastala po teh besedah, je bilo moči slišati nekoliko pospešeno dihanje dekličino, naposled se je ozval mirni glas gospodične Marice.

„Dobro, dragica.“

Polaneškega je zdajci močen krč stisnil za grlo. Vse, niti izvzemši gospodične Marice, mu je izginilo izpred oči vpričo tega deteta, ki je v tem času, bolno, utrujeno, zroče smrti v obraz, mislilo samo nanj.

Litka pa je vprašala dalje:

„Teta, ali vzameš gospoda Stanka?“

V luči modre svetilnice je bilo videti lice gospodične Marice zelo blede; ustnice so ji drhte, toda odgovorila je brez omahovanja:

„Vzamem, Litka.“

Deklica je drugič dvignila njeno roko k ustom. Glavica ji je iznova omahnila na blazinico, in nekaj časa je ležala tako z zaprtimi očmi; črez trenutek pa sta se ji dve solzi potočili po licu.

Sedaj je nastala še daljša tihota. Dež je bil ob okna. Polaneški in gospodična Marica sta sedela nepremično, gledajoč drug drugega, kakor bi bila zaspala. Toda oba sta čutila, da se je njiju usoda odločila v tej noči, vendar sta bila nekamo oglušena po tem, kar se je bilo zgodilo. V mešanici misli in občutkov si nista mogla raztolmačiti, kaj se godi v njiju.

A v tem molku, v tem nagibnem molku, ko nista smela pogledati drug drugemu v oči, je uhajala ura za uro. Ura je odbila polnoč, potem eno; ob dveh se je gospa Emilija kakor senca priplazila v sobo.

„Ali spi?“ je vprašala tiho.

„Ne, mati“, ji odgovori Litka.

„Ali ti je dobro?“

„Dobro, mati.“

Ko je gospa Emilija sedla k njej na posteljo, jo je Litka objela okrog vratu, ji pritisnila rumeno glavico na prsi in dejala:

„Sedaj, mati, vem: Kadar bolen otrok česa prosi, mu te prošnje ne odbijejo nikdar.“

In stiskala se je še nekaj časa molče k materi, potem pa je dejala z zateglim glasom kakor zaspali ali močno slabotni otroci:

„Gospod Stanko sedaj več ne bo žalosten, in povem ti, mati, zakaj . . .“

Toda pri tem je ta glavica jela težiti materi prsi in gospa Emilija je začutila mrzel znoj, ki je nastopil otroku na rokah in sencéh.

„Litka!“ je zaklicala s tihim, prestrašenim glasom.

Deklica pa je jela govoriti:

„Tako čudno mi je! Tako slaba sem . . .“

Nato se ji je očitvidno zmedlo v glavi, zakaj trenutek kesneje je nadaljevala:

„O! morje teče! Toliko morje, in vsi jadramo po njem. Mati, mati! . . .“

In prijel jo je iznova strašen, neusmiljen krč. Dekliško telo se je pri tem navalu nategnilo in njene zrenice so se zavrtile kvišku. Ni se bilo mogoče več mamiti; bližala se je smrt; bilo jo je moči čutiti v blede luči svetilnični in v temnih kotih sobane, v tem žvenketanju oken, ob katera je bil dež in v tem žvižganju vetra, polnem presunljivih glasov in kriča.

Polaneški je planil pokonci ter stekel po zdravnika. Četrť ure kesneje sta se oba vrnila, ne vedoč vpričo zaprtih vrat, ali dete še živi ali ne. Vendar pa sta vstopila oba, najprej Polaneški, a za njim zdravnik, ki je ponavljal ves čas, kar so ga bili spravili iz postelje:

„Morda je to razvnetost ali strah.“

Nekoliko zaspanih in prestrašenih služabnikov se je zbralo pred durmi ter pozorno poslušalo; v

vsem stanovanju je nastala tišina, dolga in težka kakor svinec.

Naposled jo je vzrušila Marica, ki je prva prišla iz zaprte sobe, bleda kakor platno, ter rekla urno z drhtečim glasom:

„Vode za gospo. Gospodična je mrtva.“

XIX.

Jesen se časih v svojih poslednjih dneh še nasmihava ljudem otožno, toda obenem vljudno kakor ženska, ki umira za sušico. Takega lepega dne je bil tudi Litkin pogreb. V tem tiči bolest, spojena s tolažbo, da ljudje, ki so ostali, mislijo in čutijo dalje s svojimi rajniki. Polaneškega, ki je bil preskrbel pogreb, je ta lepi in otožni dan napolnil še z večjo žalostjo. Vendar ko se je spomnil Litkinih občutkov, si je domislil, da bi si bilo dete samo želelo takšnega dne, in našel je v tem veliko olajšavo. Doslej ni mogel niti pojmiti velikosti svoje žalosti. Takšna zavest pride pozneje ter se prične šele takrat, ko je ljubljeno bitje že na pokopališču in se človek vrača sam domov v prazno hišo. Priprave za pogreb so bile Polaneškemu pobrale ves prosti čas. Življenje je obkolilo z umetnimi oblikami ter obtežilo tudi tako preprosto dejstvo, kakršno je smrt. Polaneški je hotel še izkazati Litki to poslednjo službo, s katero se sicer ni imel ukvarjati nihče. Vse one življenske vzmeti, pod katerih vplivom človek misli, odločuje in ravna, so

bile sedaj z Litkino smrtjo strte v gospe Emiliji. Bil je to za njeno nežno dušo prevelik udarec.

Na srečo pa vsaka prevelika bolečina ugonablja sama sebe, ker zatopi človeško srce. To se je zgodilo tudi gospe Emiliji. Polaneški je zapazil, da je bil prevladajoči izraz na njenem obličju neizmeren, trpel strah. Kakor v njenih očeh ni bilo solzá, tako tudi na njenih ustnicah ni bilo besed, nego zgolj nekamo tragičen in obenem detinski šepet, ki je kazal, da njena misel ne umeva vse nesreče, nego se suče okrog malenkosti, ki jo spremljajo, da se jih oprijemlje in kaže pri tem tako skrb, kakor bi dete še živelo. V sobani, v kateri je Litka ležala na odru ter spala med cvetkami, se ni smelo pogrešati nič, zakaj materino srce, ki se je po bolesi nekamo pootročilo, se je neprestano oziralo po tem, česa ne bi utegnilo biti. Ko so jo poizkušali odtrgati od mrliča, se ni upirala, pač pa je izgubila še ostalo razsodnost ter se jela jokati, kakor bi ji bili prizadeli neznosno bolečino.

Polaneški in Hvastovski, možev brat, ki je dospel nekoliko pred pogrebom, sta jo poizkušala odvesti tedaj, ko so na krsto pribijali pokrov. Ko pa je gospa Emilija jela otroka klicati po imenu, se nista drznila. Pogrebni izprevod so spremljali nosilci plamenic, za njim se je vlekel rep kočij, z duhovniki na čelu, ob otožnem petju pogrebnihs psalmov; obkoljala ga je tolpa radovednežev, ki pasejo v novodobnih mestih svoje oči na človeški

bolečini tako, kakor so jo pasli v starodavnosti na človeški krvi v cirkusu. Gospa Emilija, ki sta jo spremljala brat njenega moža in Marica, je stopala tesno za karavano s suhim in brezčutnim licem. Njene oči so videle sedaj samo edino točko, in njena misel se je izključno bavila z njo. Pripetilo se je, da je šop rumenih, kaj bujnih Litkinih las molel skozi krsto. Gospa Emilija vso pot ni umeknila od njega svojih oči in ponavljala vsak hip: „O Bog, o Bog! Priprli so ji lase!“

V Polaneškem so se žalost, utrujenost, živčna razdraženost, izvirajoča iz bedenja, izpremenile v občutek neznosnega bremena. Časih ga je obšla nepremagljiva težnja, da bi se vrnil s te poti, odšel domov, legel na zofo, ne mislil na nič, ne ljubil nikogar, ne čutil ničesar. Toda pri tem ga je kar osupljalo gibanje sebičnosti, tako da se je hudoval na samega sebe; vendar pa je vedel, da se ne vrne, da izpije to čašo trpljenja do dna, da pojde do konca, a ne zato, ker je treba, nego zato, ker je bila žalost po Litki in vdanost do nje močnejša nego egoizem. Tudi je čutil dobro, da so se vsi drugi njegovi občutki skrčili, da so zvenili in da ima za ves svet, vsaj v tem hipu, v svojem srcu velik nič. Sicer pa so mu bile misli in čustva docela zbegana; skladalo se je oboje iz zunanjih vtiskov, ki so nastajali, ne da bi vedel zakaj, ter se spajalo povsem mehanično z občutkom žalosti in onemoglosti. Časih se je oziral po hišah, mimo katerih se je vil pogrebni izprevod, ter je razločeval njih barve;

časih se je zagledal v prodajalniški izvesek in ga prečital, ne da bi vedel zakaj; zdajci si je domislil, da so duhovniki nehali peti, da pa zopet kmalu začno, in čakal je z nekako bojaznijo, kdaj se iznova oglasi pogrebno petje. Časih je premišljal tako kakor človek, ki se budi iz sna ter se hoče prepričati o resničnosti. „To so hiše,“ si je dejal, „to so izveski, to je vonjava plameniške smole, a tam gori leži Litka, in mi gremo na pokopališče . . .“ A zdajci se je dvignil v njem val žalosti po tem nežnem, ljubljenem detetu, po tej predragi glavici, ki se mu je bila smehljala tolikokrat. Spominjal se je Litke iz prejšnjega in novejšega časa, spominjal se je, kako jo je bil na poti od Tumseeja nesel v Reichenhallu v naročju; dalje na kmetih pri Bigielovih in v stanovanju gospe Emilije, kjer je dejala, da bi hotela biti breza — in naposled, kako je nekoliko ur pred svojo smrtjo naprosila Marico, naj ga vzame za moža. Polaneški ni rekel naravnost, da bi bila Litka zaljubljena vanj kakor odrasla ženska in da je kaj žrtvovala s tem, ker ga je združila z Marico, zakaj dekličini občutki, katerih se v resnici ni zavedala, se ne bi dali določiti tako pristno; toda čutil je dobro, da je bilo nekaj temu podobnega in da je bila to žrtev, izvirajoča iz globoke in izjemne vdanosti, ki jo je čutilo dete do njega. Ker pa sodimo izgubo celo najstarejših oseb po škodi, ki jo imamo, zato si je jel Polaneški sedaj ponavljati: „To je bila edina duša, ki me je res ljubila. Sedaj

nimam nikogar na svetu!“ In dvignivši oči na krsto, k šopu rumenih las, s katerimi se je igral vetrič, je jel klicati v duhu Litko z vsepi nežnimi imeni, s katerimi jo je bil klical v življenju. Na posled je začutil, da ga hočejo zadušiti solze, zakaj ta klic je ostal brez odmeva. To je nekaj, kar razdira srce, ta malomarnost mrtvecev. Kadar postane oseba, ki se meni za vsako besedo, za vsak pogled, malomarna, ljubeča oseba otrpla in ledena, bližnja v vsakdanjem življenju in najbližja srcu vzvišena in oddaljena, pa ne pomaga nič ponavljati: „Smrt! Smrt!“ Poleg vse bolečine, ki izvira iz izgube, čutimo še nekako razdirajočo prevaro, nekako pristno krivico, ki nam jo provzroča to mrtvo telo, ki ostaja gluho za našo boleost, nemo za naš klic. Polaneški je v dnu svoje duše takisto čutil, da mu je Litka, ko mu je bila vzela samo sebe in odšla v krajino smrti, provzročila nekako veliko krivico ter se vrhutega iz tako bližnjega bitja izpremenila v oddaljeno, visoko, sveto in obenem v docela malomarno bitje za obup materin in za to bedno osamelost najbližjega prijatelja. Bilo je sicer v teh občutkih Polaneškega dokaj egoizma, toda da ni bilo tega egoizma, ki se ozira pred vsem drugim na svojo izgubo in svojo zapuščenost, bi ljudje, zlasti oni, ki verujejo v življenje in srečo za grobom, ne pomilovali mrličev.

Izprevod je prišel naposled iz mesta na bolj odprt in preglednejši prostor in se za vrati pomikal poleg pokopališkega obzidja, olepšanega z venci

beračev in s kiticami iz jelk, pripravljenimi za grobove. Duhovniki v belih srajcah, pogrebni služabniki, karavana s krsto in ljudje, stopajoči za njo, so se ustavili pred vrati, nato so Litko vzeli z voza, in Polaneški, Bigiel, Hvastovski in Bukacki so jo odnesli k očetovemu grobu.

Videti je bilo, kakor bi se bila tišina in praznosta, ki po vsakem pogrebu šele doma čaka ljudi, prihajajoče od novih grobov, pričela že na pokopališču. Dan je bil lep in bled; tupatam je odpadalo brez šuma poslednje zarumenelo listje z drevja; tolpa pogrebcev se je dokaj zmanjšala v teh prostornih, bledih prostorih, ki so se, posuti s križi, zdeli nekamo brezkončni, prav kakor bi to pokopališče sezalo v brezkončnost. Črno, brezlistnato drevje, z vrhovi, sestavljenimi iz tenkih vejic, kakor zapaljenih v svetlobi, podobnih strašilu, sivkasti in beli spomeniki, velo listje, pokrivajoče dolg in raven drevored, vse to je res delalo vtisk kakor nekako elizejsko polje, polno globokega miru, pa tudi globoke, zaspane melanholije, nekakih „mrzlih in tožnih“ mest, o katerih je sanjala otožna glava Cezarjeva in h katerim je imela sedaj dospeti nova „animula vagula.“

Krsta je naposled obstala nad odprtim grobom. Oglasilo se je presunljivo „Requiem aeternam“ in nato „Anima eius“. Polaneški je skozi mešanico svojih misli in vtiskov kakor tudi skozi zaveso svoje žalosti videl kakor v snu okamenelo lice in zaprte oči gospe Emilije, solze Maričine, ki so

ga v tem hipu dražile, blede lice Bukačkega, s čigar črt je bilo moči razločno videti, da ga je bila filozofija njegovega življenja, ki ni imela kaj delati na tem pokopališču, zapustila že pred durmi — in naposled krsto z Litko. Ko so jeli metati na pokrov perišča peska, je tudi on posnemal ta zgled; ko pa je bila krsta po vrveh spuščena v grob ter so se kamenita vrata zaprla nad njo, se mu je iznova stisnilo grlo, tako da se je to vse, na kar je mislil in česar se je spominjal danes, izpremenilo v eno edino ničnost. V duhu si je ponavljal preproste besede: „Litka, da se vidiva!“ Pozneje, ko se jih je spomnil, so se mu zdele takisto prazen nič proti bolesi njegove po burji izmučene duše in nič več. Pogrebci so se začeli polagoma razhajati. Polaneškega je prebudil črez nekaj časa veter, ki je pihal iz daljave med križi. Ob grobu je ugledal sedaj gospo Emilijo z Marico, Bigielovo, z Vaskovskim, Litkinim stricem. Sklenil je, da pojde poslednji od groba in — čakal, ponavljajoč neprestano v duhu besede: „Da se vidiva, Litka!“ ter mislil na smrt in na to, da tudi on mora priti na to mesto nadgrobnih spomenikov in da je to ocean, v katerega se iztekajo vse misli, vsi nameni in občutki . . . Zdelo se mu je, da so on in vsi, ki so stali tam pri grobu, bodisi odšli, ali da so bili na ladji, ki je namenjena odjadrati v prepast. Na življenje za grobom sedaj ni mislil.

V tem se je hitro zmračilo. Križi na pokopališču so bili videti še bolj blede. Stari profesor

in Hvastovski sta spremila gospo Emilijo k pokopališkim vratom, in ni se jima upirala. Polaneški je ponovil še enkrat: „Da se vidiva, deklica!“ ter odšel.

Za vrati je pomislil: „Sreča, da se mati ne zaveda tega, kar se godi, zakaj kako grozna bi ji bila misel, da je dete ostalo ondi samo. Mrliči nas zapuščajo, pa tudi mi jih zapuščamo.“

V tem je ugledal v dalji kočijo, v kateri se je odpeljala gospa Emilija, in zdelo se mu je, da takšen red na svetu krije v sebi nekaj ščualnega ...

Ko pa je sam sedel v koleselj, je začutil v sebi trenutke egoistične olajšave, izvirajoče iz občutka, da je dovršil neko mučno in težko delo, po katerem napoči počitek. Po vrnitvi se mu je zdelo stanovanje prazno, brez žarka veselja, brez tolažbe in nade. Toda ko se je pri čaju zleknil na zofo, ga je obšla živalska zadovoljnost s tem počitkom po trudu; počutek olajšave in nekaka zadovoljnost zato, da se je pogreb izvršil in da je bila Litka pokopana, sta ga obšla iznova. Pri tem se je tudi spomnil izreka nekega misleca: „Ne poznam zločinca, a poznam samo poštene ljudi — ti pa so nagnusni.“ In Polaneški se je zdel v tem hipu oduren sam sebi.

Zvečer pa se je spomnil, da je treba dobiti poročila o gospe Emiliji, ki bi jo imela Marica vzeti za nekoliko tednov na svoj dom. Odhajaje je ugledal na mizi fotografijo Litkino ter jo poljubil. Četrť ure pozneje je pozvonil pri Plavickih.

Služabnik mu je dejal, da je gospod odšel, toda da imajo razen gospe Hvastovske še v gosteh profesorja Vaskovskega in duhovnika Hilaka. V salonu ga je pozdravila Marica, slabo počesana, rdečih oči, skoro odurna. Vendar se ji je prejšnje vedenje do njega izpremenilo popolnoma, kakor bi bila pri dokaj otožnejših dogodkih pozabila vso odpornost.

„Emilija je pri nas“, je šepnila. „Ni ji dobro, toda zdi se mi, da vsaj umeje to, kar kdo govori z njo. Tudi profesor Vaskovski je tukaj . . . Govori ji tako od srca . . . Ali hočete videti Emilijo na vsak način?“

„Ne, gospodična. Prišel sem le pozvedovat, kako ji je, in takoj odidem.“

„Ne vem . . . morda vas bo hotela videti. Počakajte trenutek, pojdem k njej in ji povem, da ste dospeli. Litka vas je imela tako rada, da bo Emiliji že zaradi tega prijetno, ako vas vidi.“

„Dobro“, odgovori Polaneški.

Marica je odšla v sosednjo sobo, toda izvestno ni mogla takoj priti do besede, zakaj skozi odprte duri ni priletel Polaneškemu na ušesa njen glas, nego glas Vaskovskega, poln akcenta in globokega prepričanja, ki si je nekamo prizadeval prodreti oklep neobčutnosti in bolesi.

Stari profesor je govoril:

„ . . . To je tako, kakor bi bila odšla v drugo sobo po igračo in bi se imela takoj vrniti . . . Ne vrne se, toda vi, milostiva gospa, pojdete k

njej. Draga moja gospa, ne glejte na smrt s pozemeljskimi očmi, nego skozi Boga. Dete živi in je srečno, zakaj ko je v večnosti, zre na slovo od vas le kakor na trenutek. Litka živi“ — je nadaljeval genljivo — „živi in je srečna. Vidi, da greste k njej, ter vam izteza naproti roke in ve, da dospete črez trenutek, zakaj pri Bogu življenje in boleost pomeni še manj nego trenutek — potem pa napoči večnost, ko bosta skupaj — z Litko, pomislite, draga gospa — z Litko, v miru, v v veselju — brez bolezní, brez smrti. Svetovi minejo, vedve pa bosta skupaj . . .“

A Polaneški si domisli z bridkostjo:

„Dobro bi bilo, ko bi bilo to gotovo . . .“

Trenutek kesneje mu šine v glavo:

„Ko bi čutil tako, bi imel vzrok vstopiti ondi.

A drugače ne!“

Ali navzlic tem mislim je vendarle vstopil ondi, ne čakaje niti Maričine vrnitve, zakaj zdelo se mu je, da ima, najsi ne vzroka, vsaj dolžnost, ne bežati pred tujo bolečino. Egoizem je „pavola v ušesih zoper človeški jok“. Umeje se, da v veliki bolečini ni moči povedati nič takega, kar bi jo potolažilo. Polaneški je razumel, da je temu tako. Sram ga je bilo, da bi se bil umaknil, nikar da bi korakal materini žalosti naravnost naproti. Vstopivši je ugledal gospo Emilijo, sedečo na zofi; nad zofo je stala svetilnica, a niže palma, ki je metala na to nesrečno glavo senco nekakih velikanskih prstov. Pri Emiliji je sedel Vaskovski, jo držal za roko

in ji zrl v oči. Polaneški mu je vzel te roke, se sklonil k njim in jih jel molče pritiskati na usta.

Gospa Emilija je nekaj časa mežikala z očmi kakor kdo, ki se trudi, da bi se budil iz spanja, potem pa je zaklicala nepričakovano:

„Ali se spominjate, kako je dete . . .“

V tem hipu se je spustila v jok, pri katerem človek lomi roke in mu usta ne morejo dobiti sape, prsi pa le po čudu ne počijo od ihtenja. Končno ji poide moč, da omedli. Ko se zopet zave, jo pospremi Marica v svojo sobo. Polaneški in Vaskovski odideta v sosednji salon, kjer ju ustavi Plavicki, ki se je bil ravnokar vrnil iz mesta.

„Takšna žalostna oseba v hiši,“ jima reče, „človeku močno kazi življenje; potreboval bi nekoliko miru in pokoja, toda kaj hočem, kaj hočem! — Moram odnehati in dovolj . . .“

Pol ure kesneje je prišla za trenutek Marica s poročilom, da je gospa Emilija na njeno prošnjo legla in se nekoliko pomirila. Polaneški in Vaskovski sta se poslovila in odšla.

Stopala sta skozi gosto meglo, ki se je po lepem dnevi dvigala s tal, zagrinjala ulice in tvorila okrog svetilk raznobarvne kolobarje. Oba sta mislila na Litko, ki je prebila prvo noč daleč od matere, med mrtveci. Polaneškemu se je zdelo to naravnost grozno, a ne za Litko, nego za gospo Emilijo, ki je tudi gotovo mislila na to. Premišljal je obenem besede, ki jih je bil govoril Vaskovski, in naposled dejal:

„Čul sem, kaj ste rekli. Ako so ji vaše besede prinesle kaj olajšave, dobro, toda vidite, ako bi bilo to gotovo, bi si morali sedaj . . . kaj vem jaz? . . . napraviti gostovanje in se radovati tega, da je Litka umrla.“

„Ali odkod veste, da se ne bomo radovali po smrti?“

„Povejte rajši, odkod veste, da se bomo.“

„Tega ne vem, to verjamem.“

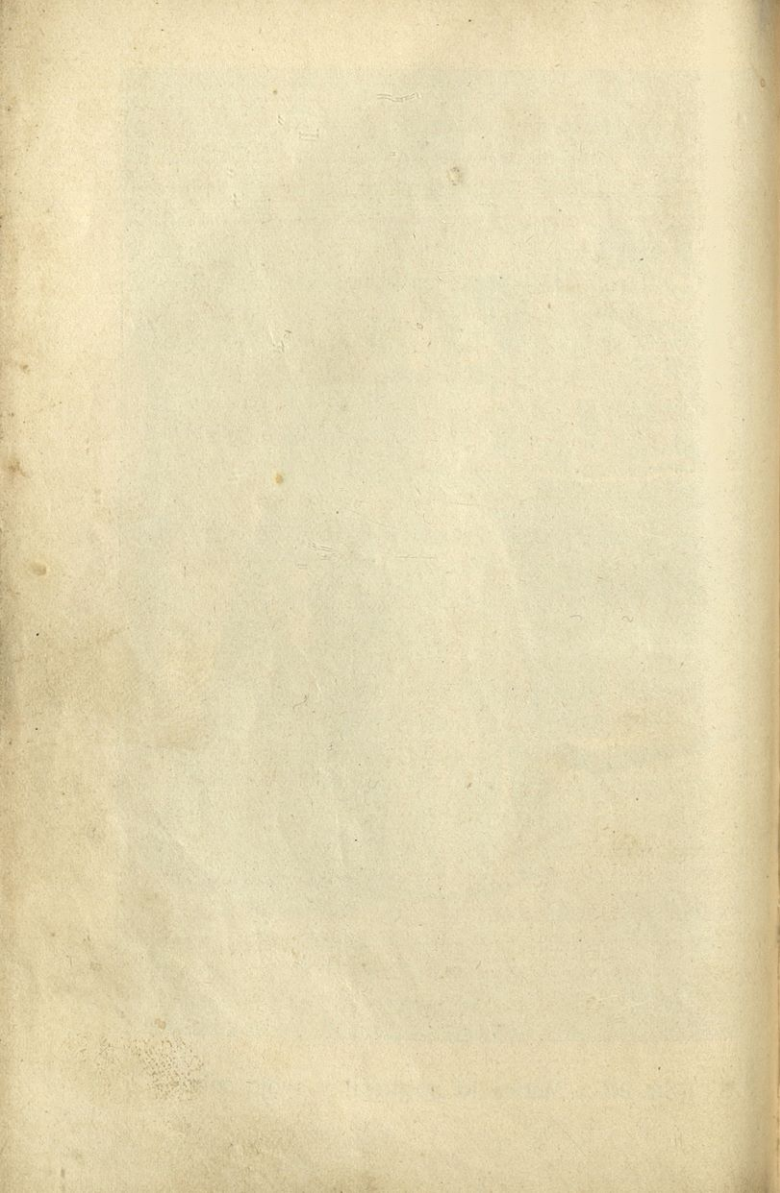
Na to ni bilo kaj reči — zato je Polaneški dejal kakor sam sebi:

„Usmiljenje, empirična luč, večnost — združitev — . . . a v resnici kaj? — telo mrtvega deteta na pokopališču — in mati, ki jo grudi žalost. Ko bi smrt rodila vsaj to vašo vero, toda rodi le dvom. Saj vam je vendar žal za tem detetom, a meni še bolj, in ta žalost nam vsiljuje vprašanje: Zakaj je umrla? Zakaj tolika krutost? Vem, da je to glupo vprašanje, ki si ga je stavilo že milijone ljudi; ako pa bodi to tolažba, naj udari strela vanjo! Vem takisto, da ne dobim odgovora, in zato bi hotel škripati z zobmi in preklinjati . . . Ne umejem tega — in zato se upiram — to je vse. To je posledica vsega, ki je ne morete imeti za zaželeno.“

Vaskovski mu tudi odgovori, kakor bi dejal sam sebi: „Kristus je vstal od smrti, zakaj bil je Bog, toda kot človek je tudi on pretrpel smrt. Kaj neki jaz, ubogi črvič, morem storiti drugega, nego poveljevat modrost božjo v smrti?“

(Str. 275.) Marica jo pospremi v svojo sobo.

Polaneški mu odgovori:

„Z vami ni mogoče govoriti.“

„Opolzlo je,“ de Vaskovski; „podajte mi roko.“ In prijemši Polaneškega pod pazduho, se opre nanj ter nadaljuje:

„Dragi moj! Srce imaš pošteno in ljubeče; ti, ki si imel jako rad maličko ter bi bil storil za njo še mnogo — kaj ne? — stori še to edino, pomoli zanjo: ‚Večni mir ji daj, o Gospod!‘ Ako si le misliš, da ne bo imela ničesar od tega, pa si porečeš: ‚Že ničesar več ne morem storiti za njo, toda to edino lahko storim‘ . . .“

„Dajte mi mir!“ odgovori Polaneški.

„Njej utegne biti brez koristi, toda prijeten ji bo tvoj spomin, hvaležna ti bo ter ti izprosi usmiljenost božjo.“

Polaneški se je spomnil, kako je bil govoril Vaskovski ob novici o poslednjem navalu Litkinem, da življenje detetovo ne more biti brez namena in ako vendarle umre, da mu je še verjetna naloga, nekaj izvršiti pred smrtjo. In sedaj je hotel raditega že naskočiti Vaskovskega, kar mu je prišlo na misel, da ga je vendar Litka pred smrtjo združila z Marico.

In nehote mu šine v glavo vprašanje; „Morda je živela zato?“ Toda v tem hipu se je jel upirati tej misli. Zdajci ga obide jeza do Marice, polna trdoglavosti, dà, skoro preziranja.

„Niti nečem je za to ceno“, si je mislil, in stisnil zobe. „Nečem! Dovolj sem se že namučil zaradi nje. Dal bi rad deset takih za eno Litko!“

V tem je govoril Vaskovski, korakajoč poleg njega: „Ne vidi se niti za korak daleč in kamenje je opolzlo od megle. Da ni tebe, bi bil padel že davno.“

Polaneški se zave in odgovori:

„Vidite, gospod profesor, kdor hodi po zemlji, mora gledati pod noge, ne pa kvišku.“

„Ti imaš dobre noge, dragi moj.“

„In oči, ki jasno vidijo tudi v takšni megli, kakršna je okoli nas. Saj vsi živimo v megli, in zlodej sam vеди, kaj tiči za njo. Vse, kar ste povedali, dela name tak vtisk, kakor bi nekdo lomil suhe veje, jih metal v potok in trdil, da se izpremene v cvetice. Segnijo, in konec je . . . Tudi meni je nekaj odnesel ta potok, iz česar sem mislil, da nastane cvet. Glupost! . . . Toda glejte, vaša hiša! Lahko noč!“

In razšla sta se. Polaneški se je vrnil domov na pol mrtev od utrujenosti ter se jel nadalje mučiti z mislimi svoje domišljije. Najprej mu je stopila pred oči podoba gospe Emilije. Izmučena od bolesi, je sedela v Maričinem salonu pod listom palme, ki je visel nad njeno glavo kakor nekaka velikanska zla roka, z razširjenimi ujednimi kremplji ter metal senco na njeno lice. „Lahko bi modroval o tem do jutra“, je zamrmral. „Vse, iz česar se tvori življenje, se sme imenovati taka roka, od katere pada senca — in nič več! Zakaj ako bi bilo pri tem še kaj usmiljenosti, to dete ne bi bilo umrlo; s tem pa, kar je govoril Vaskovski, se ne nasiti niti

vrabec.“ Zdajci pa se spomni, da mu Vaskovski ni samo govoril o smrti, nego ga je še naprosil, naj pomoli za Litko „Večni mir . . .“ Polaneški se jame boriti sam s seboj. Nedostajanje krepkejšere, da bi Litka mogla slišati njegovo molitev in da bi ji mogla služiti v prid, mu je zapiralo usta. Sramoval se je izgovarjati besede, ki niso prihajale iz globine njegovega prepričanja, obenem se jih je sramoval izgovarjati tudi z molitvijo. „Naposled, kaj vem?“ si je mislil. „Nič. Okrog je le megla in megla. Verjetno je, da ne bo imela ničesar od tega, v resnici pa je tudi to edino, kar utegnem storiti zanjo, za to svojo punco, za drago dete, ki je še na dan svoje smrti mislilo name.“

Nekaj časa je še premišljal, naposled pa je pokleknil na postelji in molil: „Večni mir ji daj, o Gospod!“

Ni pa mu prinesla ta molitev nobene tolažbe, nego zbudila mu je še večje koprnenje po Litki in obenem jezo na Vaskovskega zato, da ga je spravil v položaj, v katerem je bil prisiljen nasprotovati samemu sebi, ali nekamo izdati Litko. Končno je začutil, da ima dovolj teh vtiskov, razdirajočih srce, in je sklenil oditi jutri zarana v pisarno, se z Bigielom poprijeti prve trgovine, ki se jima ponudi, samo da utrga misli od tega bolestenega, blodnega kroga, v katerem se je že sukal nekoliko dni.

Toda drugo jutro ga je Bigiel prehitel in dospel sam k njemu, morda zato, da bi ga pridobil

za kaj drugega. Polaneški je jel koprneče razglabl-
ljati, kako je s trgovino — vendar dolgo se nista
mogla ukvarjati s tem, zakaj uro kesneje je došel
Buckacki po slovo.

„Danes odidem v Italijo in Bog zna, kdaj se
vrnem“, je dejal; „hotel sem vam reči: Ostanite
zdravi! Smrt tega otroka me je genila bolj, nego
sem pričakoval . . .“

„In ali odideš daleč?“

„O tem bi se dalo govoriti mnogo. Pri nas
zunaj, pravijo, da je človek buhdist, ali kaj takega,
kar je komu vseč — načelno pa človek nekoliko
veruje, nekoliko upa v . . . nekakšno milosrčnost . . .
in ob tem živi. Toda v tem nas istinitost vsak
dan bije v obraz ter nam provzroča duševno borbo,
moralno stisko. Tu pa človek bodisi večno koga
ljubi, ali se večno muči ob tuji nesreči, jaz pa
nečem tega. To me muči . . .“

„A kako ti pomore Italija?“

„Kako mi pomore? Imam ondi solnce, ki ga
tukaj nimam, imam tam umetnost, ki je tukaj nimam
in ki je moja slabost, imam tam ‚chianti‘, ki kaj
dobro vpliva na moj želodčni katar, in naposled
imam ondi ljudi, do katerih mi ni nič, prav nič
in ki lahko umirajo na stotine, ne da bi me bolelo.
Ondi hočem ogledovati slike in kupovati to, česar
potrebujem; hočem si zdraviti skrnino, svojo bole-
čino v glavi; tam bom kolikor toliko eleganten,
kolikor toliko krepak, kolikor toliko zdrava žival,
in to, veruj mi, je še najbolj zaželeni način in

stan življenja. Tukaj ne morem biti dovolj žival, a vendar koprnim, da bi bil.“

„Prav praviš, Bukacki. Vidiš, midva sediva tu pri računih, nekoliko pa tudi zato, da bi se izprevrгла v krta ter ne mislila na nič drugega. Ko si pridobiva tako premoženje, kakršno imaš ti — kako si misli Bigiel, tega ne vem — ali jaz pojdem po tvojem zgledu.“

„Torej da se vidiva v času in prostoru!“

Trenutek po njegovem odhodu reče Polaneški: „Prav ravna. Koliko bi bil na primer jaz srečnejši, da se mi nista prikupili ta deklica in gospa Emilija. V tej stvari smo neozdravni in sami si kazimo življenje. Prav ravna. Človek zmerom ljubi kaj ali koga . . . To je podedovana bolezen . . . Večni romantizem, večna sentimentalnost — in večne srčne rane.“

Bigiel pa reče: „Govoriš kakor stari Plavicki. Ta ne ljubi nikogar razen samega sebe.“

„Res je morda tako, toda njemu nedostaje razuma in poguma, da bi si dejal: To je dovoljeno in potrebno. Prepričan je, da je treba ravnati drugače, in zato je neprestano nemiren. Najsi je kdo takega značaja, kakršnega je on, vendar se mora hliniti in prepričevati samega sebe, da ljubi kaj ali koga.“

„Ali pojdeš danes h gospe Emiliji?“ ga vpraša Bigiel.

„Seveda! Ko bi si na primer dejal, da imam mrzlico, pa bi se s tem samim še ne ozdravil.“

In res tega dne ni bil pri gospe Emiliji samo enkrat, nego celo dvakrat, ker pri prvem posetu gospe ni dobil doma. Plavicki mu je na vprašanje, kje je hčerka, odgovoril s primernim patosom in z resignacijo: „Sedaj nimam hčerke!“ Polaneški ga ni hotel ozmerjati, dasi ga je močno srbel jezik; zato je odšel in se vrnil šele zvečer.

Tedaj mu je prišla Marica sama naproti in mu naznanila, da je gospa Emilija po Litkinem pogrebu zaspala prvič. Pri tem je držala nekaj časa njegovo roko v svoji. Polaneški navzlic vsemu razporu, v katerem so bile njegove misli, tega ni mogel prezreti. Ko se ji je naposled z vprašujočim pogledom ozrl v oči, se je gospodični lice lahko zardelo. Sedla sta drug k drugemu ter se jela razgovarjati.

„Bili sva na pokopališču,“ je dejala Marica, „in obljubila sem Emiliji, da bom zahajala tjakaj vsak dan.“

„Ali se je dobro spominjati otroka vsak dan in si razdirati rane?“

„Oh, ali so se morda že zacelile?“ odgovori Marica. „Kako ji je pa tudi mogoče reči: Ne hodi tja!? Sama sem si mislila, da ne bo dobro, toda prepričala sem se, da je docela drugače. Na Powonzkah* se je zelo jokala, toda potem ji je odleglo. Na povratku se je spomnila, kar ji je bil govoril profesor Vaskovski — in ta misel ji je edina tolažba.“

* Eno varšavskih pokopališč se imenuje „Na Powonzkah.“

„Naj ima vsaj takšno“, odgovori Polaneški.

„Vidite, izpočetka ji nisem smela niti omeniti Litke, toda sedaj sama neprestano govori o njej. Ne bojte se tudi govoriti z njo o njej, ker ji to očitno daje olajšavo . . .“

Zdajci jame gospodična pripovedovati še s tišjim, nekamo negotovim glasom:

„Neprestano si očita, da je poslednjo noč slušala zdravnikovo zagotovilo, ter odšla spat. Žal ji je po onih izgubljenih trenutkih, ki jih je mogla prebiti z Litko, in ta misel ji ubija srce. Danes, ko sva se vrnili s pokopališča, me je jela izpraševati o najmanjših podrobnostih: kako je bilo dete videti, kako dolgo je spalo, ali je vzelo zdravilo in kaj je govorilo pri tem, ali je nama odgovarjalo . . . Pri tem me je rotila, naj se vendar spomnim vsega, in res nisem izpustila niti ene besede.“

„Ali niste izpustili ničesar?“

„Nisem.“

„Kako je zaslišala vse?“

„Močno se je razjokala.“

Oba sta umolknila ter molčala dobro dolgo, naposled je rekla Marica:

„Pojdem gledat, kako ji je.“

Trenutek kesneje se je vrnila.

„Spi“, je dejala. „Hvala Bogu!“

Tako torej Polaneški tega večera ni ugledal gospe Emilije, ki jo je bilo premagalo nekakšno letargično spanje. Ob slovesu je Marica iznova dolgo

in močno stisnila njegovo roko in vprašala skoro pokorno: „Ali mi ne zamerite, da sem razodela Emiliji tudi poslednjo željo Litkino?“

„V takih trenutkih,“ odgovori Polaneški, „ne morem misliti nase. Meni je le do gospe Emilije, in ako ji je vaša beseda prinesla olajšavo, se vam presrčno zahvaljam zanjo.“

„Torej da se vidiva jutri, kaj ne?“

„Dà.“

Polaneški se je poslovil. Odhajaje po stopnicah, je dejal: „Ima se za mojo nevesto.“

In ni se motil. Marica ga je imela za zaročenca. Nikdar ji ni bil tako malomaren; kajpada moč zoprnosti se je ravnala v njem po tem nenavadnem zanimanju, ki ga je zbujal v njej. A vrhutega je imel za boleznj Litkine in njenega pogreba priliko, odkrivati v sebi nepregledne zaklade egoizma — njej pa se je zdel tako dober, da ni imela prav nikogar, ki bi ga primerjala njemu. Drugo pa so dovršile Litkine besede. Njeno srce je koprnelo po ljubezni — in sedaj — ko je obljubila Litki ob uri njene smrti, ko se je zavezala, da hoče ljubiti, da se omoži, se ji je zdelo, ko tudi ne bi ljubila, da si je dolžna zapovedati ljubezen — in da ji ni več dopuščeno ne ljubiti. Polaneški je dospel v okrožje njenih dolžnosti, zakaj pripadala je onim preprostim ženskim naravam, ki jim življenje in dolžnost pomeni eno in isto in ki zaraditega to dolžnost opravljajo z dobro voljo, a ne le dobro, nego jako vztrajno.

Takšna volja prinaša s seboj ljubezen, ki sije nalik solncu, greje kakor njegova toplota in pomirja kakor modro, čisto nebo. Takšno življenje se ne postilja s suhim bodičjem, ki zbada, nego s cvetjem, ki cvete in dehti.

Ta vaška deklica poštenih misli in obenem preprostih in nežnih občutkov je imela to sposobnost do življenja in sreče v največji meri.

Zato ga tudi, ko je Polaneški odšel in je premišljala o njem, ni imenovala v duhu drugače nego „gospod Stanko.“ Saj je tudi že bil njen „gospod Stanko“.

Polaneški pa si je, ko je legal v posteljo, ponavljal nekamo mehanično:

„Ima se za mojo nevesto.“

Smrt Litkina in dogodki zadnjih dni so mu bili potisnili ne le v mislih, nego tudi v srcu Marico na daljše, dà, na jako daljnje osnutke.

Sedaj je jel iznova misliti na njo in obenem na svojo prihodnost. Toda zdajci je ugledal nekak mrak brezštevilnih vprašanj, katerim ni imel v tem hipu nobenega odgovora.

Čutil je samo strah pred njimi; čutil, da v tem času nima dovolj moči in tudi ne volje, da bi začel izvrševati to nalogo, živeti iznova prejšnje življenje, se zaplesti v ta sentimentalni, blodni krog, se iznova vznemirjati, iznova razvnemati ter se meniti za reči, ki prinašajo zgolj bridkost, boriti se sam s seboj zaradi občutkov. Ali se ni bolje brigati za račune z Bigielom, pridobivati denar,

da bi mu bilo kdaj mogoče iti kakor sedaj Bukackemu v Italijo ali kam drugam, kjer je solnce, umetnost, dobro vino za želodec, in kjer so pred vsem drugim malomarni ljudje, ki jih ne razvne mlje tujčeva sreča, zato pa tudi njega njih smrt ali nesreča ne spravlja v jok.

(Konec prvega dela.)

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

00000502126

COBISS

